

Jannecke Wiers-Jensen og Jens-Christian Smeby

Norsk deltakelse i ERASMUS-programmet

Perspektiver fra norske læresteder

NIFU skriftserie nr. 11/2001

NIFU – Norsk institutt for studier
av forskning og utdanning
Hegdehaugsveien 31
0352 Oslo

ISSN 0808-4572

Forord

Denne rapporten omhandler norsk deltakelse i ERASMUS-samarbeidet, og er utført på oppdrag av Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. Rapportens første del sammenfatter en del foreliggende dokumentasjon om ERASMUS generelt og den norske deltakelsen spesielt. Rapportens andre del er basert på en kvalitativ studie av norske utdanningsinstitusjoners perspektiver på internasjonalt samarbeid og deltakelse i organiserte utvekslingsprogrammer. Fem institusjoner har inngått i denne studien, og både faglig og administrativt ansatte er intervjuet. Jens-Christian Smeby har gjennomført intervjuene ved, og skrevet kapitlene om, Norges Musikkhøgskole og NTNU. Jannecke Wiers-Jenssen har utført intervjuene ved, og skrevet kapitlene om, Handelshøgskolen BI og høgskolene i Molde og Stavanger. De øvrige kapitlene er skrevet av Smeby og Wiers-Jenssen i felleskap. Tine Prøitz har bidratt med nyttige kommentarer. Det rettes også en stor takk til de personene ved lærestedene som har hjulpet oss å finne fram til aktuelle intervjuobjekter og alle som har vært villige til å stille opp til intervju. Videre takkes Ingveig Astad, Asle Haukaas og Vidar Pedersen ved Senter for internasjonalt universitetssamarbeid (SiU), og Wolfgang Laschet ved NTNU, som har vært behjelpelige med å framskaffe bakgrunnsinformasjon.

Oslo, mai 2000

Petter Aasen
Direktør

Liv Anne Støren
Seksjonsleder

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning og problemstillinger	8
1.1 Bakgrunn for undersøkelsen.....	8
1.2 Tema og problemstillinger	9
1.3 Data og metode.....	10
2 ERASMUS – bakgrunn, omfang og erfaringer	12
2.1 Hva er ERASMUS?.....	12
2.2 Studentutveksling	13
2.2.1 Omfaget av studentutvekslingen.....	14
2.2.2 Studentenes sosiale bakgrunn og økonomi	22
2.2.3 Undervisning og tilrettelegging	23
2.2.4 Utbytte og karriere	25
2.3 Lærermobilitet	28
2.4 Pensumutvikling	29
2.5 Tematiske nettverk	29
2.6 utfordringer.....	30
3 Høgskolen i Stavanger.....	33
3.1 Organisering og strategi	33
3.2 Utreisende studenter	35
3.3 Innreisende studenter.....	36
3.4 Oppsummering	37
4 Høgskolen i Molde	38
4.1 Organisering og strategi	38
4.2 Utreisende studenter	40
4.3 Innreisende studenter.....	41
4.4 Lærerutveksling.....	42
4.5 Oppsummering	42
5 Handelshøgskolen BI.....	44
5.1 Organisering og strategi	44
5.2 Utreisende studenter	47
5.3 Innreisende studenter.....	47
5.4 Oppsummering	48
6 Norges musikkhøgskole.....	49
6.1 Organisering og strategi	49
6.2 Utreisende studenter	51
6.3 Innreisende studenter.....	53

6.4	Lærerutveksling	54
6.5	Fagsamarbeid og pensumutvikling	55
6.6	Oppsummering	56
7	NTNU	57
7.1	Organisering og strategi	57
7.2	Utreisende studenter	59
7.3	Innreisende studenter	61
7.4	Lærerutveksling	62
7.5	Fagsamarbeid og pensumutvikling	63
7.6	Oppsummering	64
8	Sammenfattende diskusjon	65
8.1	Hva er hensikten?	65
8.2	Hva hemmer og fremmer studentmobilitet?	67
8.3	Administrative og faglige utfordringer	68
8.4	Hva kan gjøres?	70
	Referanser	72
	Vedlegg 1: Tabeller	74
	Vedlegg 2: Intervjuguide	77
	Vedlegg 3: Evalueringen av SOKRATES 1	81

Sammen drag

Denne rapporten tar for seg norsk deltakelse i ERASMUS-programmet. Den første delen sammenfatter foreliggende kunnskap om ERASMUS-programmet generelt og norsk deltakelse spesielt. Norge sender omtrent en like stor andel av studentene med ERASMUS som gjennomsnittet for Europa, men en mindre andel enn våre nordiske naboland. I andre halvdel av 1990-årene har norsk ERASMUS-deltakelse stagnert, mens det har vært en sterk vekst nordmenn som studerer i utlandet *utenom* organiserte programmer. I Europa har det vært en svært relativ sterk vekst i ERASMUS-deltakelsen i samme periode.

Rapportens andre del er basert på kvalitative intervjuer med faglig og administrativt ansatte ved fem norske læresteder for høyere utdanning: NTNU, Norges musikkhøgskole, Handelshøgskolen BI, Høgskolen i Molde og Høgskolen i Stavanger. Alle institusjonene har visjoner og strategier for internasjonalisering, men implementering og integrering av strategiene har ulik form. Interessen for å engasjere seg i internasjonalisering og studentutveksling generelt, og ERASMUS spesielt, er også varierende. Noen oppfatter ERASMUS som et verktøy for å nå sentrale faglige målsettinger, som for eksempel å heve sitt faglige nivå og synliggjøre seg internasjonalt. Andre har et mindre klart forhold til hva de ønsker å oppnå gjennom deltakelse i programmet. Slike forskjeller gjenspeiles i grad av bevissthet i forhold til valg av samarbeidspartnere, og i hvilken grad studieopplegget er praktisk tilrettelagt for studentutveksling.

Studentutveksling synes i betydelig grad å være basert på enkeltindividers engasjement, og graden av forankring i institusjonene er varierende. Det er positivt at ansatte engasjerer seg, men dersom utveksling i for stor grad baseres på enkeltpersoner, er opplegget sårbart. Høy utskiftning blant de administrativt ansvarlige, og manglende entusiasme blant de faglig ansatte oppgis å være et problem. For å fremme kontinuiteten, er det en fordel med gode administrative rutiner, og at det er en klar arbeidsdeling og koordinering mellom administrativt og faglig ansatte.

Blant forhold som synes å hemme deltakelsen i ERASMUS, er språkbarrierer et element som ofte trekkes fram. Norske læresteder har i liten grad satset på å tilby språkopplæring for å motivere nordmenn til å reise ut. Det synes også klart at norske læresteder har et potensiale når det gjelder å bygge opp kurs på engelsk, og å utvikle en bevissthet om hvilke fagtilbud som har en kvalitet eller profil som kan trekke ERASMUS- og andre utvekslingsstudenter til Norge. Den nasjonale finansieringsmodellen for høyere utdanning premierer vektallsproduksjon, og gir få incentiver for å stimulere til studentutveksling. Snarere kan fagmiljøene i en del tilfelle bli økonomisk straffet for å drive utveksling. Dette er lite hensiktsmessig i forhold til målsettingen om å styrke internasjonalt utdannings samarbeid.

1 Innledning og problemstillinger

1.1 Bakgrunn for undersøkelsen

Internasjonal aktivitet ved de høyere utdanningsinstitusjonene i Norge har tradisjonelt kommet i stand gjennom uformelle nettverk mellom forskere. Fra slutten av 1980-tallet begynte myndighetene å signalisere et ønske om større fokus på *formaliserte* utvekslingsavtaler og -programmer. I Stortingsproposisjon nr. 1 (1991-92) understrekes det at internasjonalt samarbeid innen høyere utdanning må styrkes, blant annet gjennom deltakelse i EUs utdanningsprogrammer og det nordiske utvekslingsprogrammet Nordplus. Fra 01.01.92 ble Norge deltaker i EUs ERASMUS-program, og gjennom EØS-avtalen ble Norge full deltaker i SOKRATES- og LEONARDO da VINCI-programmene.

Norsk deltakelse i ERASMUS-programmet viste en betydelig vekst de første årene, men gikk inn i en stagnasjonsperiode fra 1995/1996. I 1999 tok deltakelsen seg litt opp igjen, og det var totalt 1300 studenter og 140 lærere fra til sammen 40 norske læresteder som reiste ut innenfor rammen av SOKRATES/ERASMUS. Norge tok imot 800 studenter og 100 lærere fra 360 utenlandske læresteder samme år. Eksporten er med andre ord større enn importen, men diskrepansen mellom inn- og utreisende studenter har blitt mindre de senere år.

Sammenlignet med andre europeiske land, har Norge en høy andel av sin totale studentmasse utenlands (OECD 2000). Mer enn sju prosent av den totale studentmassen befinner seg utenlands¹. Andelen utenlandsstudenter som deltar i organiserte utvekslingsprogrammer er imidlertid relativt lav i forhold til en del andre europeiske land. I Stortingsmelding 40 (1990-91) og Stortingsmelding nr. 19 (1996-97) tas det til orde for at norske utdanningsinstitusjoner skal tilføres internasjonal kompetanse gjennom aktive utvekslingsordninger, og at andelen som tar delstudier i utlandet skal økes. Også i den ferske stortingsmeldingen om høyere utdanning (St. meld nr. 27 2000-2001) legges det vekt på å styrke mulighetene for at flere studenter skal ta *deler* av studiet i utlandet, og at deltakelse i internasjonale programmer og institusjonsforankrede utvekslingsavtaler bør styrkes. Ved overgangen til SOKRATES 2 i 2000 presiserte statsråd Trond Giske at den politiske målsetningen for studentutveksling er at 50 prosent av alle norske studenter i løpet av studiet skal ha et studieopphold i utlandet på 3 til 12 måneder. Målet er at like mange utenlandske studenter skal komme til Norge. Dette er en meget ambisiøs målsetning.

¹ Det eksakte antall er umulig å estimere, bl.a. på grunn av at studenter på korttidsopphold i utlandet ofte er registrert som studerende ved norsk lærested i Lånekassens statistikk, men det i følge Lånekassen studerer ca. 14 500 nordmenn i utlandet.

I hvilken grad Norge vil nå denne målsetningen, avhenger av om utdanningsinstitusjonene tar denne utfordringen alvorlig, og ikke minst i hvilken grad fagmiljøene ser internasjonalt fagsamarbeid, student- og lærerutveksling som interessant og nyttig. Hensikten med denne rapporten er å få frem erfaringer så langt i forhold til hva som fremmer og hemmer internasjonalt utdanningssamarbeid.

1.2 Tema og problemstillinger

Det er foretatt en rekke studier av ulike sider ved studentmobilitet (f.eks. Opper, Teichler og Carlson 1990, Maiworm, Sosa og Teichler 1996, European Commission 1999). Omfanget og organiseringen av formaliserte institusjonelle aktiviteter knyttet til internasjonalisering ved norske utdanningsinstitusjoner er nylig også relativt grundig dokumentert i en NIFU-rapport (Olsen 1999). Tidligere undersøkelser har i stor grad fokusert på studentene og administrative sider ved utvekslingsprogrammene, og vi vil i denne rapporten rette fokus mot *prosessene* som ligger til grunn for virksomheten innenfor ulike typer institusjoner og fagmiljøer, med utgangspunkt i det faglige personalets erfaringer og perspektiver. Selv om det faglige personalet de senere år skal være avlastet i forhold til en rekke administrative oppgaver knyttet til utvekslingsprogrammene, har de fremdeles en nøkkelrolle i forbindelse med utveksling, tilrettelegging og ulike typer faglig samarbeid.

I første del av rapporten (kapittel 2) sammenfattes foreliggende materiale om ERASMUS og studentutveksling, med vekt på å få fram erfaringene så langt og i hvilken grad forholdene i Norge atskiller seg fra situasjonen i andre land. Det foreligger relativt mye informasjon om EUs utvekslingsprogrammer, blant annet fordi det som en del av programmene foregår en relativt omfattende rapporteringsvirksomhet i regi av EU og Senter for internasjonalt universitetssamarbeid (SiU). Gjennom denne rapporteringen samles det inn opplysninger både fra institusjonene og studentene. I tillegg har det vært foretatt en rekke studier av disse utvekslingsprogrammene. Blant annet er det nylig foretatt en evaluering av SOKRATES-programmets første fase, herunder en evaluering av ERASMUS, koordinert av Wissenschaftliches Zentrum für Berufs- und Hochschulforschung og Gesellschaft für Empirische Studien i Kassel (http://europa.eu.int/comm/education/evaluation/socrates_en.html). Denne har vært en sentral kilde for kapittel 2. For en kort presentasjon av denne evalueringen vises til vedlegg 3.

Andre del av rapporten (kapittel 4-8) tar for seg faglige og administrativt ansattes perspektiver på deltakelse i ERASMUS-programmet, og er basert på kvalitative intervjuer med fagpersonale på fem institusjoner for høyere utdanning. Det fokuseres på følgende spørsmål:

- Institusjonenes strategi og prioriteringer i forhold til internasjonalt utdanningssamarbeid.
- Fagmiljøenes hensikter, motivasjon og positive og negative erfaring med å engasjere seg i denne typen samarbeid.

- Tilrettelegging for utreisende og innreisende studenter og fagpersonalets holdninger og vurderinger av denne typen utveksling.
- Fagpersonalets erfaring med og vurdering av lærerutvekslingen.
- Fagpersonalets erfaring og vurdering av ulike typer internasjonalt fag- og pensumsamarbeid.

Med utgangspunkt i sammenfatningen av foreliggende materiale som belyser ERASMUS-samarbeidet, og erfaringene fra de fem norske institusjonene som det er fokusert på i andre del av rapporten, presenteres avslutningsvis (kapittel 8) noen tiltak som kan bidra til å stimulere og videreutvikle ERASMUS-samarbeidet.

1.3 Data og metode

Første del av rapporten er basert på foreliggende forskning og data: tidligere forskning og evaluering på feltet, materiale hentet fra SiUs publikasjoner og websider. Videre er det litt informasjon fra SiUs/NTNUs database som er basert på rapporter fra norske studenter som har gjennomført delstudier i et annet europeisk land i perioden 1999-2001. De aller fleste av disse er ERASMUS-studenter (<http://www.intersek.ntnu.no/rapport/default.htm>). Dette er ikke en utvalgsundersøkelse, men et datamateriale basert på opplysninger fra studenter som selv velger å registrere seg i en database.

En slik oversikt er være viktig for å gi et bilde av erfaringer med ERASMUS-samarbeidet så langt. Samtidig er denne fremstillingen et viktig bakteppe for både problemstillinger og tolkninger i rapportens andre del. Denne er basert på kvalitative data, samlet inn i forbindelse med denne undersøkelsen. Det er foretatt intervjuer ved fem institusjoner

- Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
- Musikkhøgskolen
- Høgskolen i Molde
- Høgskolen i Stavanger
- Handelshøyskolen BI

Det er med andre ord valgt utet universitet, en vitenskapelig høgskole, to statlige høgskoler og en privat høgskole. Vi har søkt å finne fram til utdanningsinstitusjoner med ulike profiler, både når det gjelder størrelse, fag og grad av involvering i internasjonal virksomhet. Ved hver av institusjonene har vi konsentrert oss om 3 – 4 fagmiljøer (avdelinger eller institutter avhengig av institusjonenes organisering). Samtlige som er intervjuet har fått et utkast av kapitlet som omhandler deres egen institusjon til gjennomsyn. På den måten har vi fått rettet opp enkelte feil og misforståelser og nyansert enkelte av våre vurderinger.

Ved hver institusjon har vi intervjuet både administrativt ansvarlige for ERASMUS-utvekslingen og faglige ansatte på flere avdelinger. Vi har søkt en spredning i type

fagmiljøer, og har ønsket å inkludere både miljøer som er aktive og miljøer som er mindre aktive innenfor ERASMUS. Informantene har imidlertid alle til felles at de har et visst minimum av erfaring med studentutveksling eller internasjonalt samarbeid. Utvalget av fagmiljø og informanter er gjort i samarbeid med institusjonene. Intervjuene er foretatt i perioden februar – april 2001.

De fleste intervjuene er gjennomført ved besøk på lærestedet, men noen er gjort per telefon. Det ble på forhånd utarbeidet en intervjuguide (se vedlegg 2). I de fleste intervjuene er det imidlertid en del spørsmål som informantene ikke kunne svare på fordi de ikke hadde erfaring med alle tema som ble berørt. Intervjuene varte omtrent en time. I tillegg til intervjuene ble det trukket veksler på ulike typer skriftlig materiale som for eksempel strategiplaner, årsrapporter, institusjonenes rapporter til EU, ulike typer brosjyrer og informasjon fra lærestedenes nettsider. Vi har også fått tilgang til institusjonenes såkalte "European Policy Statement". Dette dokumentet inngår som en del av søknaden til EU for å delta i ERASMUS-programmet, og inneholder informasjon om mål og planer for internasjonalisering.

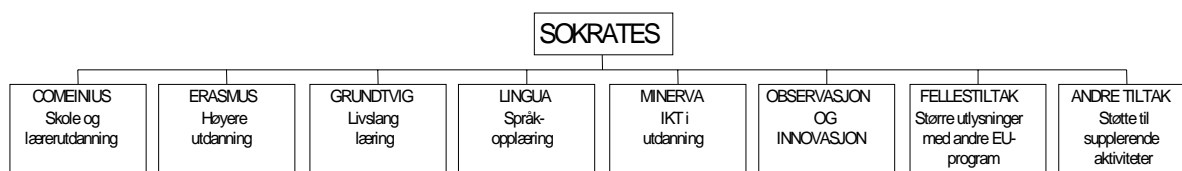
Målet med undersøkelsen har vært å få fram til et bredt spekter av erfaringer og perspektiver på ERASMUS-samarbeidet. Våre intervjuer ved et utvalg læresteder gir ikke et utfyllende bilde av situasjonen, og vi vet ikke om resultatene er representative for hele universitets- og høyskolesektoren. Materialet gir likevel et innblikk i hvordan ulike fagmiljøer opplever ERASMUS og studentutveksling. Et sentralt perspektiv har vært at vi gjennom å forstå det særegne ved de ulike institusjonene og fagmiljøene vil kunne stimulere og utvikle ERASMUS-samarbeidet og annet internasjonalt utdannings samarbeid videre.

2 ERASMUS – bakgrunn, omfang og erfaringer

2.1 Hva er ERASMUS?

ERASMUS er en del av SOKRATES, som er EUs program for kontakt og samarbeid mellom europeiske utdanningsinstitusjoner på alle nivå – fra barnehager til etter- og videreutdanning. SOKRATES startet opp i 1995, men bygger på tidligere programmer, blant annet ERASMUS, som startet opp i 1987. SOKRATES er et paraplyprogram som inneholder flere moduler, slik det framgår av figur 1.

Figur 2.1 Modulene under SOKRATES-programmet

Antall deltakerland i SOKRATES er per år 2000 oppe i 30 (SiU 2000). Foruten EU- og EFTA-landene er følgende land med: Bulgaria, Estland, Kypros, Latvia, Litauen, Malta Polen, Romania, Slovakia, Slovenia Tsjekkia og Ungarn.

ERASMUS er programmet for høyere utdanning, og er det største av programmene i SOKRATES. ERASMUS er også verdens mest omfattende studentutvekslingsprogram. Over 1750 europeiske utdanningsinstitusjoner deltar i ERASMUS. Programmet forbindes ofte først og fremst med studentutveksling, men inneholder også andre elementer:

- Lærerutveksling
- Fagsamarbeid (pensumutvikling, felles kurs, fagmoduler, mastergradsprogrammer osv.)
- Intensive programmer (intensivkurs med vekt på europeiske tema)
- Tematiske nettverk (faglig diskusjon, informasjon) med formål å undersøke den europeiske dimensjonen på et bestemt fagområde, eller å sette fokus på tverrfaglige eller administrative forhold av allmenn interesse for samarbeid innenfor høyere utdanning.

Vi vil komme nærmere tilbake til innholdet i de ulike elementene etterhvert. Programmet har gjennomgått relativt store forandringer siden starten i 1987. Innlemmelsen i SOKRATES i 1995 innebar en del administrative endringer. Overgangen fra ICP (Inter-university cooperation Programmes) til IC (Institutional contracts), eller fra nettverk til institusjonskontrakter som det heter på norsk, var en omfattende reform. Et av formålene med denne strukturendringen var at ansvaret i mindre grad skulle hvile på

engasjerte enkeltpersoner, og at administrasjonene ved lærestedene i større grad skulle avlaste fagpersonalet.

Det har skjedd en utvikling i retning av at flere institusjoner har administrativt ansatte som spesifikt har SOKRATES som arbeidsområde. I følge institusjonskoordinatorene er de faglig ansatte noe avlastet med hensyn til administrativt arbeid, men de er fortsatt like involvert i det faglige arbeidet. En undersøkelse blant de faglig ansatte viser imidlertid at de faglige koordinatorenes arbeidsinnsats ikke er redusert i forhold til tidligere. De bruker i snitt fem timer i uka på dette arbeidet (Maiworm og Teichler 2000b)

En norsk undersøkelse (Olsen 1999) viser at et flertall av utdanningsinstitusjonene hadde opprettet internasjonale kontorer per 1998. Organiseringen av den internasjonale virksomheten varierte mellom de ulike institusjonene, og det var stor forskjell i hvor mange ansatte som hadde internasjonalt arbeid som arbeidsområde, fra en halv stilling til over tretti. Omtrent halvparten av institusjonene hadde opprettet egne internasjonale utvalg. Ansvaret for tilrettelegging for utenlandske studenter lå som oftest sentralt, men studentsamskipnadene var ofte viktige samarbeidspartnere. Flere statlige høgskoler oppga at formaliseringen av internasjonalt samarbeid møtte motstand i fagmiljøene, og at noen fagmiljøer var skeptiske til å sette inn flere ressurser på sentralt administrativt nivå. Faglig engasjement ble ansett som den viktigste forutsetningen for internasjonalt samarbeid, men inntrykket var at det ofte bare var noen få ildsjeler som hadde tid, interesse og overskudd til å delta. Et generelt problem syntes å være at deler av den internasjonale aktiviteten var knyttet til enkeltpersoner, og at aktiviteten opphørte hvis slike personer forsvant.

2.2 Studentutveksling

Studentmobilitet er den mest synlige komponenten i ERASMUS-programmet, og mer en halvparten av ERASMUS-midlene brukes til studentstipend. Det har vært en sterk økning i antall mobile studenter, fra ca. 28 000 i 1990/91 til nærmere 100 000 i 1999/2000. I samme periode har antall deltakerland steget fra 10 til 30. Mer enn 700 000 studenter reist ut med ERASMUS siden starten i 1987.

Utvekslingsoppholdet har en varighet på 3-12 måneder, og inngår som en del av utdanning i hjemlandet. Det er en forutsetning at opplegget er forhåndsgodkjent. Studentene slipper studieavgift, og får økonomisk støtte i form av ERASMUS-stipend. Størrelsen på stipendet varierer sterkt fra land til land, og kan dessuten være noe ulik fra år til år. For norske studenter utgjorde ERASMUS-stipendet i studieåret 1999/2000 ca. kr. 1 500 per studiemåned, og kom i tillegg til eventuelle lån og stipend fra Statens lånekasse.

For å kunne reise ut, må man være student ved et universitet eller en høgskole som deltar i ERASMUS-samarbeidet. Videre må man ha minst et års studieerfaring bak seg. En annen forutsetning er at lærestedet man studerer ved, har utvekslingsavtale på det aktuelle fagområdet. Alle norske universiteter og vitenskapelige høgskoler deltar i ERASMUS, det

samme gjør 24 av 26 statlige høgskoler, to kunsthøgskoler og åtte private høgskoler. Grad av engasjement og antall samarbeidsavtaler varierer mellom de ulike utdanningsinstitusjonene.

En av intensjonene ved ERASMUS er at studentene ikke skal tape tid på å være utvekslingsstudenter. Her er ECTS, EUs system for konvertering av vekttall og karakterer, sentralt. Bruken av ECTS har økt betraktelig utover 1990-tallet, og formell godkjenning av kurs fra utenlandsopphold har økt. De som tar kurs med ECTS-vektall får godskrevet en større del av utdanningen fra utlandet når de returnerer til sin hjemmeinstitusjon enn andre (87 mot 74 prosent). Forventede forsinkelser i studiet er også noe lavere blant dem som tar ECTS-kurs enn andre. Det er imidlertid verd å merke seg at også forventede forsinkelser i studietiden har økt. Studentene forventer i snitt en forsinkelse på mer enn 50 prosent på grunn av utvekslingsoppholdet, det vil si at de regner med å bli et havt å forsinket i studiene dersom de er utenlands et år (Maiworm og Teicher 2000). Dette kan indikere at den formelle godkjenningen i en del tilfeller kan være mer proforma enn reel. Men man kan også tenke seg at studiene er lagt opp på måter som gjør det vanskelig å innpasse studier fra andre institusjoner. Utenlandsopphold kan være noe en tar *i tillegg ikke i stedet for* studier hjemme. En kan således få studiene godskrevet, uten at de går inn som en integrert del av studiet i hjemlandet. ECTS er tatt i bruk ved nesten alle norske universiteter og høgskoler. Det er først og fremst vekttallskonverteringen som benyttes, karakterstandardiseringen er lite brukt ved norske læresteder. En norsk undersøkelse (Olsen 1999) viser at alle universiteter og vitenskapelige høgskoler hadde prosedyrer for innpassing av utdanning fra utenlandske læresteder. Slike prosedyrer var noe mindre utbredt ved de statlige høgskolene på undersøkelsestidspunktet. Bruken av ECTS var også mer utbredt ved universiteter og vitenskapelige høgskoler enn ved statlige høgskoler.

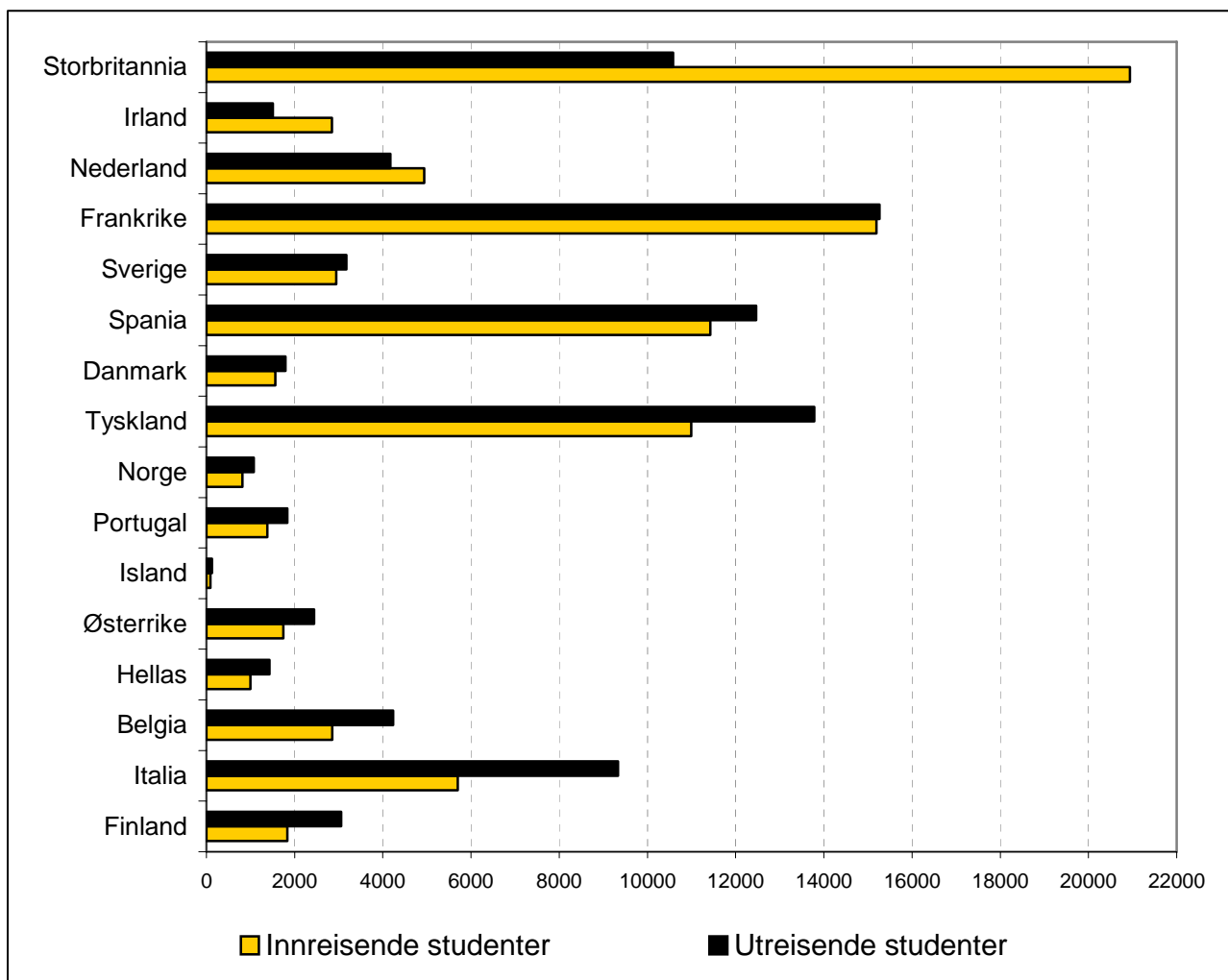
Land som ikke er EU-medlemmer, men deltakere i SOKRATES-programmet, kan ikke utveksle studenter seg imellom, men kun utveksle med andre EU-land. Norske studenter kan derfor ikke reise til alle land som er med i SOKRATES. Generelt finnes det flere samarbeidsavtaler og utvekslingsplasser enn det som blir benyttet. Andel utvekslingsplasser som blir benyttet er gjennomsnittlig 48 prosent. Størst utnyttingsgrad finner vi ved utdanningsinstitusjoner i Storbritannia, der 66 prosent av plassene blir fylt opp. Dårligst utnyttingsgrad er det i Hellas (22 prosent), Portugal (29 prosent) Island (30 prosent) Finland (32 prosent) og Norge (32 prosent) (Maiworm 2000).

2.2.1 Omfaget av studentutvekslingen

Som vi ser av figur 2.2, har Storbritannia, Irland og Nederland langt flere inn- enn utreisende studenter. Dette er en trend som har forsterket seg i perioden mellom 1993/94 og 1997/98. De fleste andre land har flere ut- enn innreisende studenter, Italia og Finland er de landene som har færrest innreisende studenter i forhold til utreisende. Norge har bedret balansen mellom inn og utreisende studenter på 1990-tallet. Som vi ser av figuren har Norge mindre ut- og innveksling enn våre nordiske naboer. Hvis en tar hensyn til

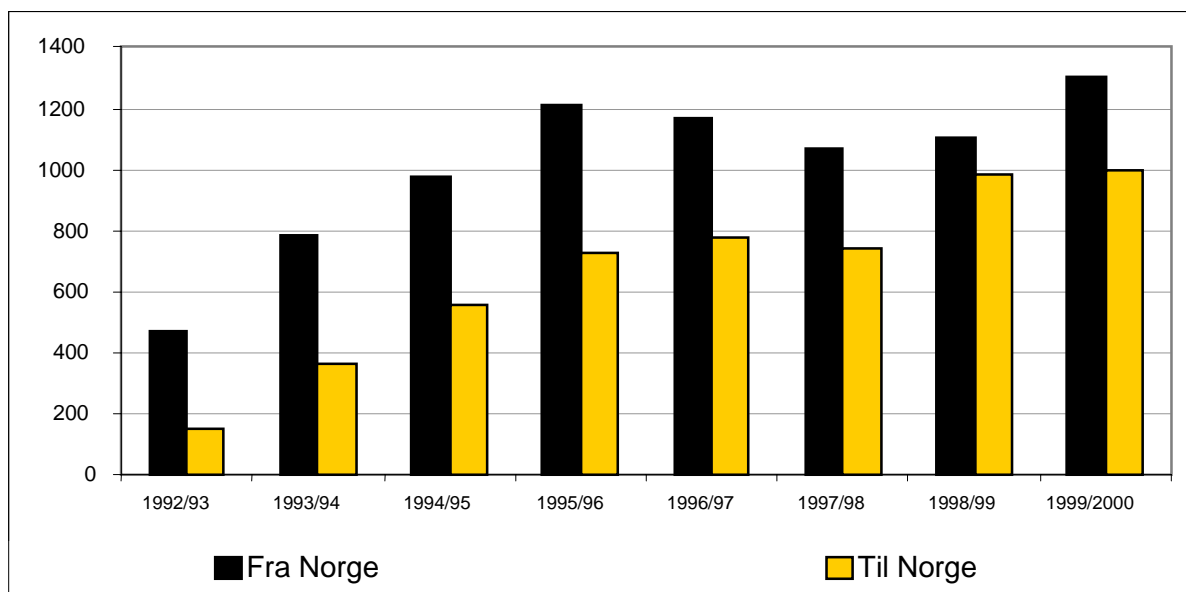
studenttallet ligger Norge omtrent på gjennomsnittet for alle land som er med i ERASMUS samarbeidet, men klart under våre nordiske naboland (Foss 2000).

Figur 2.2 Antall inn- og utreisende studenter i 1997/98

Kilde: Database of the SOCRATES Technical Assistance Office

Fra Norge ble med i ERASMUS i 1992 har nærmere 8000 norske studenter reist på utvekslingsopphold i Europa på dette programmet. Norsk deltakelse i ERASMUS hadde en sterk årlig vekst de første årene, fulgt av en stagnasjonsperiode fra 1995. Som vi ser av figur 2.3, går tendensen nå i retning flere utreisende studenter. I studieåret 1999/2000 reiste 1300 nordmenn ut gjennom ERASMUS-programmet. Antall innreisende studenter har økt ganske jevnt, og er nå oppe i 1000 studenter.

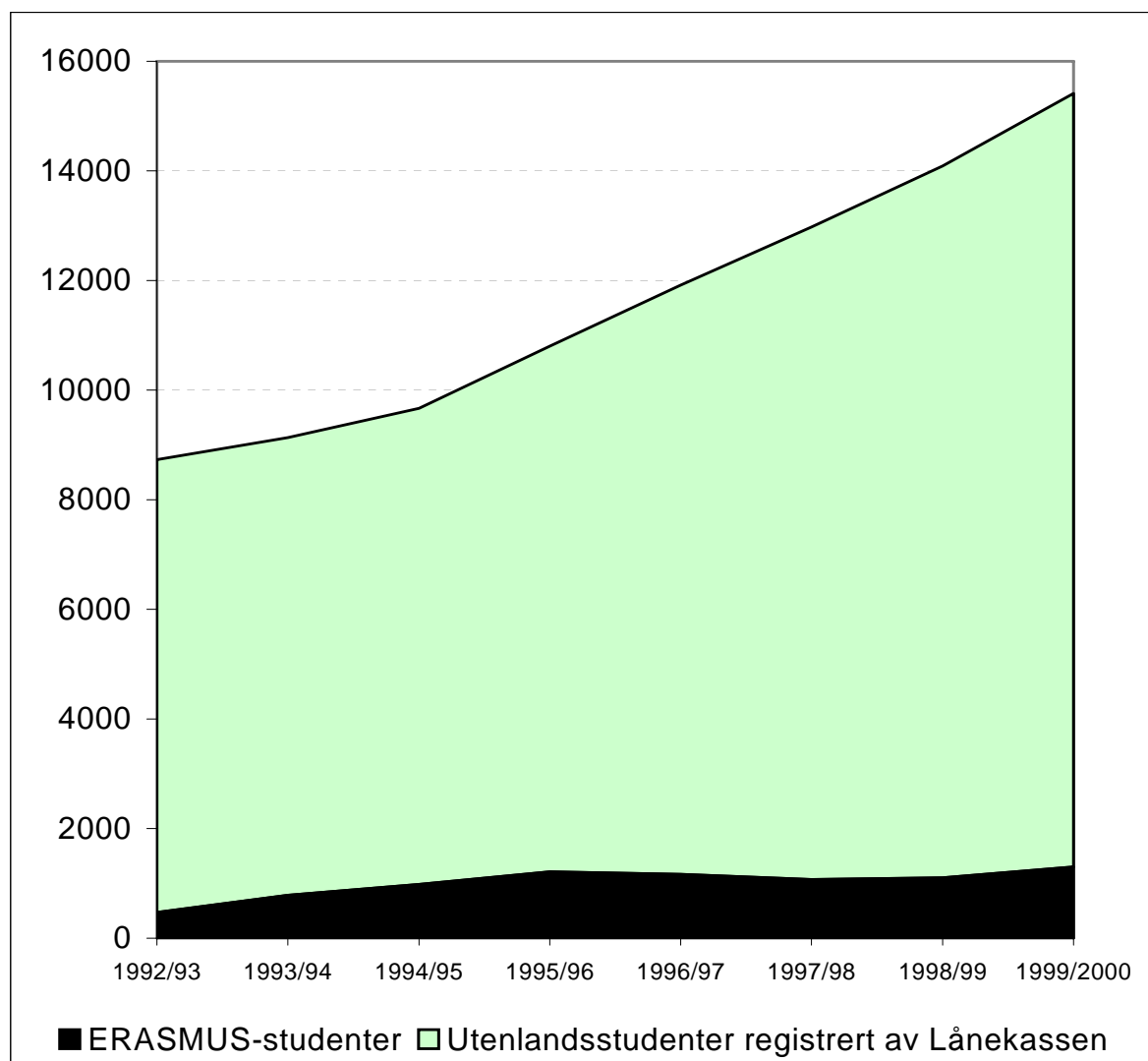
Figur 2.3 Antall ERASMUS-studenter til og fra Norge 1992/93 - 1999/2000

Kilde: Senter for internasjonalt universitetssamarbeid (SiU)

Ser vi på antall ERASMUS-studenter totalt i Europa, hadde denne en årlig vekst på ni prosent i perioden 1995/96 til 1999/2000. Det har med andre ord vært vekst i Europa totalt mens det har vært stagnasjon i Norge. Men også for eksempel Sverige har opplevd en stagnasjon på 1990-tallet (<http://www.programkontoret.se>).

Figur 2.4 viser utviklingen i antall utreisende ERASMUS-studenter i forhold til antall utreisende studenter registrert som studerende i utlandet av Lånekassen. Den sistnevnte gruppen består hovedsakelig av studenter som tar *hele* utdanningen i utlandet (ERASMUS-studenter og andre på kortere utvekslingsopphold er som regel registrert som studerende ved sin hjemmeinstitusjon).

Figur 2.4 Antall utreisende ERASMUS-studenter og antall utenlandsstudenter registrert av Lånekassen 1992/93 – 1999/2000

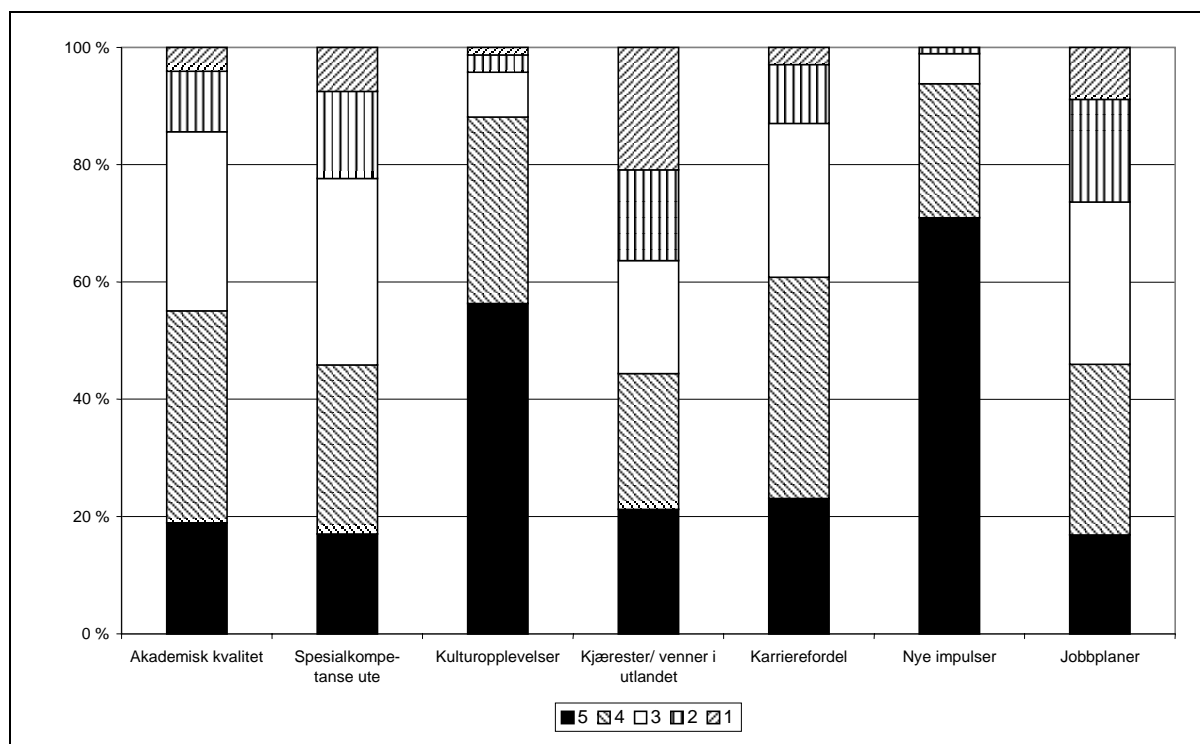
Kilder: Senter for internasjonalt universitetssamarbeid (SiU) og Statens lånekasse for utdanning

Vi ser at antall utenlandsstudenter registrert av Statens lånekasse økte med nærmere 50 prosent i siste halvdel av 1990-tallet, en periode da antall utreisende ERASMUS-studenter var tilnærmet stabilt. Veksten i antall utenlandsstudenter har flere årsaker. Innenfor noen fagområder, som for eksempel medisin og andre helsefag, er det faktum at det er vanskelig å komme inn på studiene i Norge, en viktig motivasjon for å reise ut (Wiers-Jenssen 1999). Videre er det etablert engelskspråklige programmer i Øst-Europa, og det er åpnet for å få støtte til studier i for eksempel Australia. En del utenlandske læresteder ser et økonomisk potensiale i å rekruttere utenlandske studenter, og driver derfor svært aktiv markedsføring for å tiltrekke seg betalingsdyktige studenter, for eksempel fra Norge. Det er imidlertid klart at et flertall av nordmenn som studerer i utlandet, reiser ut fordi de har et ønske om å studere i et internasjonalt miljø og fordi de er preget av eventyrlyst, ikke fordi de er "tvunget" ut av mangel på studieplasser i Norge (Wiers-Jenssen 1999). Det kan derfor

synes paradoksalt at ikke flere norske studenter benytter mulighetene for studentutveksling gjennom ERASMUS.

Blant dem som har benyttet seg av mulighetene for å reise på utvekslingsopphold i Europa, er kulturopplevelse og nye impulser er de viktigste årsakene til å reise ut. Figur 2.5 viser resultater fra rapporter fra norske studenter som har tatt delstudier i Europa (de aller fleste av disse er ERASMUS-studenter). Akademisk kvalitet, spesialkompetanse og forhold knyttet til jobb og karriere har langt mindre betydning.

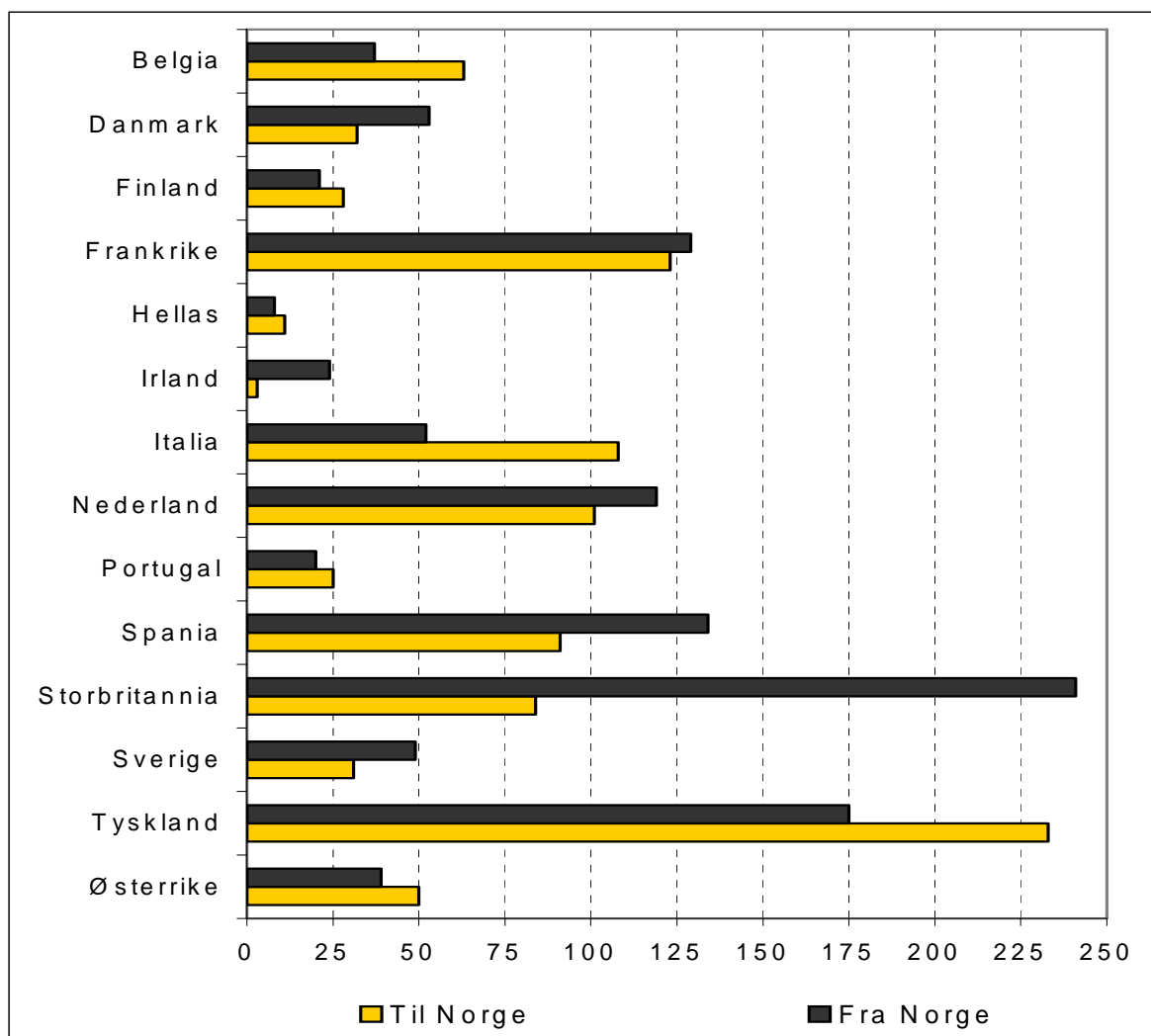
Figur 2.5 *Motivasjonsfaktorer blant norske studenter som tar delstudier i et annet europeisk land. (5=meget viktig, 1=mindre viktig).*

Kilde: Senter for internasjonalt universitetssamarbeid (SiU)/Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.

Figur 2.6 viser at Storbritannia, Tyskland, Frankrike, Spania og Nederland er de landene flest norske ERASMUS-studenter velger å reise til. Det er for en stor del de samme landene som topper listen av land som sender flest studenter til Norge, men balansen i antall ut- og innreisende studenter varierer. Det er langt flere nordmenn som reiser til Storbritannia enn briter som reiser til Norge. Bytteforholdet med Italia og Tyskland er omvendt: det kommer flere studenter fra disse landene enn omvendt (For detaljer, se tabeller i vedlegg 1).

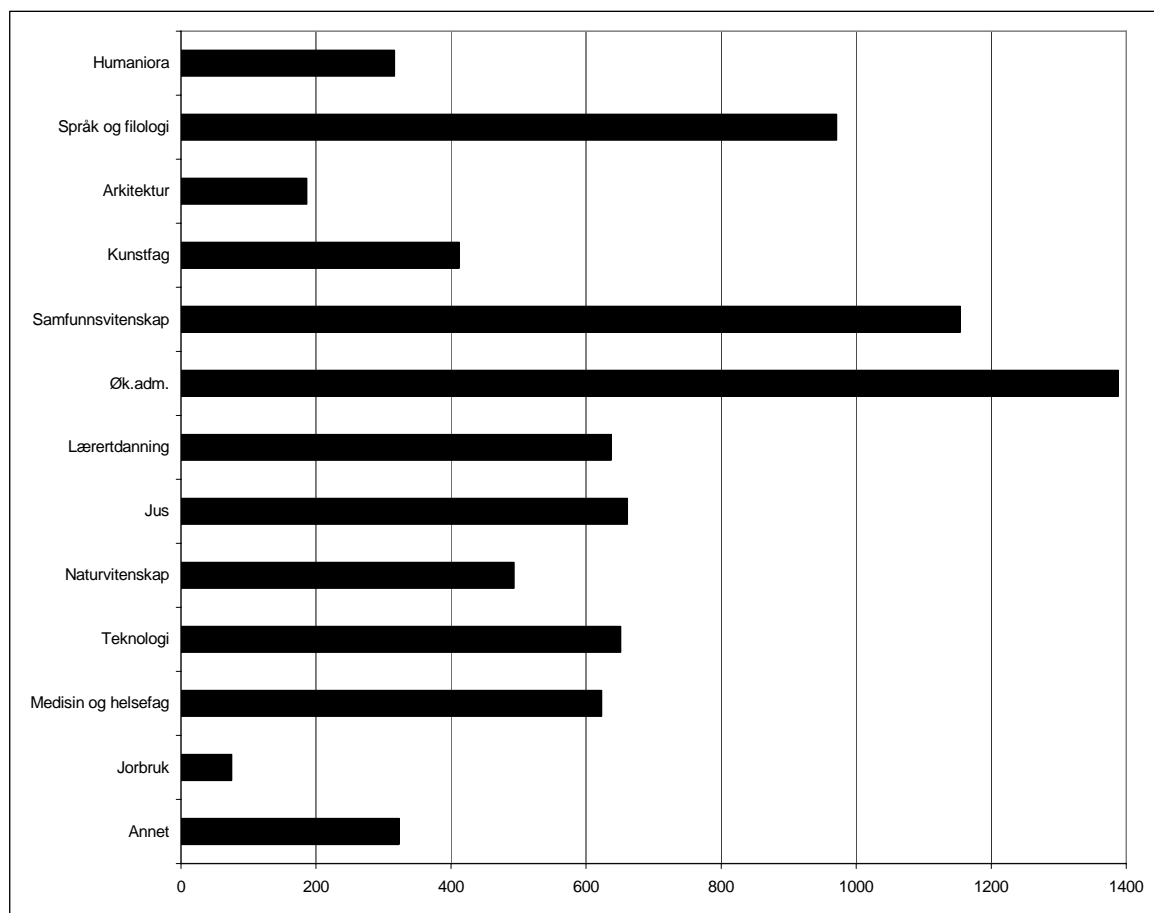
Figur 2.6 *Antall innreisende ERASMUS-studenter til Norge og antall utreisende norske ERASMUS-studenter 1998/1999 etter land.*

Kilde: Senter for internasjonalt universitetssamarbeid (SiU)

Når det gjelder studentenes fordeling på fagområder, framgår denne av figur 2.7. Økonomi og administrasjon, samfunnsfag, og språk er de største faggruppene, men det er også relativt mange studenter på lærerutdanning, ingeniør- og teknologifag, medisin og helsefag og jus som har reist ut med ERASMUS.

Figur 2.7 *Antall utreisende norske ERASMUS-studenter i perioden 1992-1999 etter fagfelt.*

Kilde: Senter for internasjonalt universitetssamarbeid (SiU)

Tradisjoner for, og deltakelse i, internasjonalt samarbeid varierer svært mellom ulike læresteder. Med hensyn til studentutveksling, finnes det langt flere avtaler enn dem som omfattes av ERASMUS-programmet. De største er det nordiske utvekslingsprogrammet NORDPLUS, NUFU, KUFs kvoteprogram, Østeuropaprogrammet, Barentspluss, og SOKRATES-programmene LEONARDO og LINGUA. Mange institusjoner har også bilaterale avtaler med læresteder i utlandet, for eksempel når det gjelder mastergradsutdanning. Et mindretall av lærestedene hadde i 1998 definerte mål for hvor mange studenter som bør reise ut årlig, og de som har det, har som regel lang vei fram til målet.

Med hensyn til studentutveksling, hadde de fleste læresteder flere ut- enn innreisende studenter. De vitenskapelige høyskolene kunne imidlertid skilte med tilnærmet balanse mellom ut- og innreisende studenter (Olsen 1999). Som det framgår av tabell 2.1 er det store forskjeller mellom lærestedene i hvor mange studenter som blir sendt ut med ERASMUS-deltakelse. Dette kan til en viss grad ses i sammenheng med grad av internasjonal satsing generelt, men har også sammenheng med sammensetning av fag osv.

Tabell 2.1 *Antall utreisende ERASMUS-studenter i perioden 1992/93-1999/2000 og i 1999/2000, antall registrerte studenter i 1999, og antall utreisende studenter i 1999/2000 per 1000 registrerte studenter etter lærested.*

	92/93-99/00	99/00	Antall registrerte stud. 1999	Utreisende per 1000 reg. stud. 1999/00
Arkitektthøgskolen i Oslo	56	7	403	17,4
BI	308	43	9631	4,5
Diakonhjemmets høgskolesenter	86	7	910	7,7
Høgskolen i Agder	334	49	6194	7,9
Høgskolen i Akershus	15	2	2142	0,9
Høgskolen i Bergen	147	27	4833	5,6
Høgskolen i Bodø	80	10	3546	2,8
Høgskolen i Buskerud	16	0	1936	0,0
Høgskolen i Finnmark	109	18	1761	10,2
Høgskolen i Harstad	10	5	860	5,8
Høgskolen i Hedmark	33	6	3801	1,6
Høgskolen i Lillehammer	65	8	1833	4,4
Høgskolen i Molde	95	7	1356	5,2
Høgskolen i Narvik	6	2	934	2,1
Høgskolen i Nesna	35	10	941	10,6
Høgskolen i Nord-Trøndelag	9	0	2707	0,0
Høgskolen i Oslo	509	90	8191	11,0
Høgskolen i Sogn og Fjordane	12	3	2263	1,3
Høgskolen i Stavanger	85	6	5966	1,0
Høgskolen i Sør-Trøndelag	115	23	5468	4,2
Høgskolen i Telemark	79	7	4067	1,7
Høgskolen i Tromsø	49	9	2268	4,0
Høgskolen i Vestfold	17	4	2769	1,4
Høgskolen i Østfold	142	26	3684	7,1
Høgskolen i Ålesund	22	2	1113	1,8
Høgskolen Stord/Haugesund	84	8	1974	4,1
Menighetsfakultetet	14	2	792	2,5
Norges Handelshøyskole	620	122	2786	43,8
Norges idrettshøgskole	25	6	719	8,3
Norges landbrukshøgskole	106	16	2640	6,1
Norges musikkhøgskole	48	10	483	20,7
Norges veterinærhøgskole	15	3	431	7,0
NTNU	937	136	18938	7,2
Universitetet i Bergen	1763	189	16109	11,7
Universitetet i Oslo	1392	192	33047	5,8
Universitetet i Tromsø	191	21	6041	3,5

Kilde: Senter for internasjonalt universitetssamarbeid (SiU)

Noen fagområder er mer internasjonale i sin karakter enn andre, noen fag har lengre tradisjoner enn andre for å drive utveksling, og noen er mer modulbaserte, og således bedre tilrettelagt for utveksling. Enkelte læresteder har også en betydelig andel deltidsstudenter, og det er ikke slik at alle studenter kan betraktes som potensielle utvekslingsstudenter. Sammenligninger mellom ulike institusjoner bør derfor gjøres med forsiktighet.

Som det går fram av tabell 2.1 stiller Norges Handelshøyskole i særklasse når det gjelder antall utreisende studenter. De har deltatt i programmet fra begynnelsen, og har til sammen sendt ut 620 studenter i perioden 1992 – 1999/2000, noe som er mye sett i forhold til skolen størrelse. På Norges Handelshøyskole er målsettingen at 50 prosent av studentene på siviløkonomutdanningen skal reise ut, og hele 40 prosent gjør det (Olsen 1999). Blant andre som har sendt ut mange i forhold til lærestedets størrelse, finner vi Arkitektthøgskolen i Oslo, Universitetet i Bergen, Musikkhøgskolen, Høgskolene i Molde og Høgskolen i Finnmark.

2.2.2 Studentenes sosiale bakgrunn og økonomi

En studie av ERASMUS-studentenes sosiale bakgrunn viser få tegn til at ERASMUS-studentene skiller seg vesentlig fra annen ungdom i høyere utdanning når det gjelder foreldrenes inntektsnivå eller yrke, men det er tendenser i retning av at ERASMUS-studentene har foreldre med noe høyere utdanningsnivå enn andre studenter (European Comission 1999). Med andre ord synes ”kulturell kapital” å ha større betydning enn økonomisk kapital for rekrutteringen til ERASMUS.

Tidligere undersøkelser tyder på at utvekslingsstudenter ofte har tidligere utenlandsopphold bak seg eller har foreldre eller søsken som har bodd i utlandet (Opper, Teicher og Carlson 1990). I EU-studien av ERASMUS-studenters sosioøkonomiske bakgrunn fra slutten av 1990-tallet, oppgir imidlertid 80 prosent av ERASMUS-studentene at de er den første i sin familie som studerer utenlands (European Comission 1999). Andelen er noe lavere blant norske og svenske studenter. En mulig årsak til dette, er at det i både Norge og Sverige er sterke tradisjoner for å ta *hele* utdanningen utenlands, og at foreldre eller andre familiemedlemmer i større grad har studert i utlandet utenom organiserte programmer.

På 1990-tallet er ERASMUS-stipendenes størrelse redusert, og en større andel av kostnadene ved utvekslingsoppholdene er overført til studentene. Dette kan tenkes å ha hindret studenter fra å delta i programmet. Hver femte ERASMUS-student rapporterer om *alvorlige* økonomiske problemer (Maiworm og Teichler 2000a). Totalt oppgir over halvparten av ERASMUS-studentene å ha hatt økonomiske problemer under utenlandsoppholdet (European Comission 1999). Generelt finner man at studenter som i utgangspunktet bor hos foreldrene, i større grad enn andre opplever at utenlandsoppholdet medfører ekstrakostnader. For dem som vanligvis bor hjemme dekket stipendet 40 prosent av ekstrakostnadene. For dem som vanligvis ikke bor hjemme, oppgis ERASMUS-stipendet å dekke 80 prosent av ekstraavgiftene ved å studere utenlands.

Norske ERASMUS-studenter rapporterer imidlertid i liten grad om økonomiske problemer, noe som må ses i lys av en relativt gunstig studiefinansieringsordning (Lånekassen) som gjør at studentene er lite økonomisk avhengige av foreldrene. De norske ERASMUS-studentene oppgir å få to tredeler av sine inntekter under utenlandsoppholdet fra offentlige lån og stipend. Videre må man huske på at norske penger rekker lengre i en del EU-land enn her hjemme. ERASMUS-stipendene har relativt liten betydning for totaløkonomien til de norske studentene (17 prosent av inntektene), mens slike stipend har vesentlig betydning for studenter fra en rekke andre land.

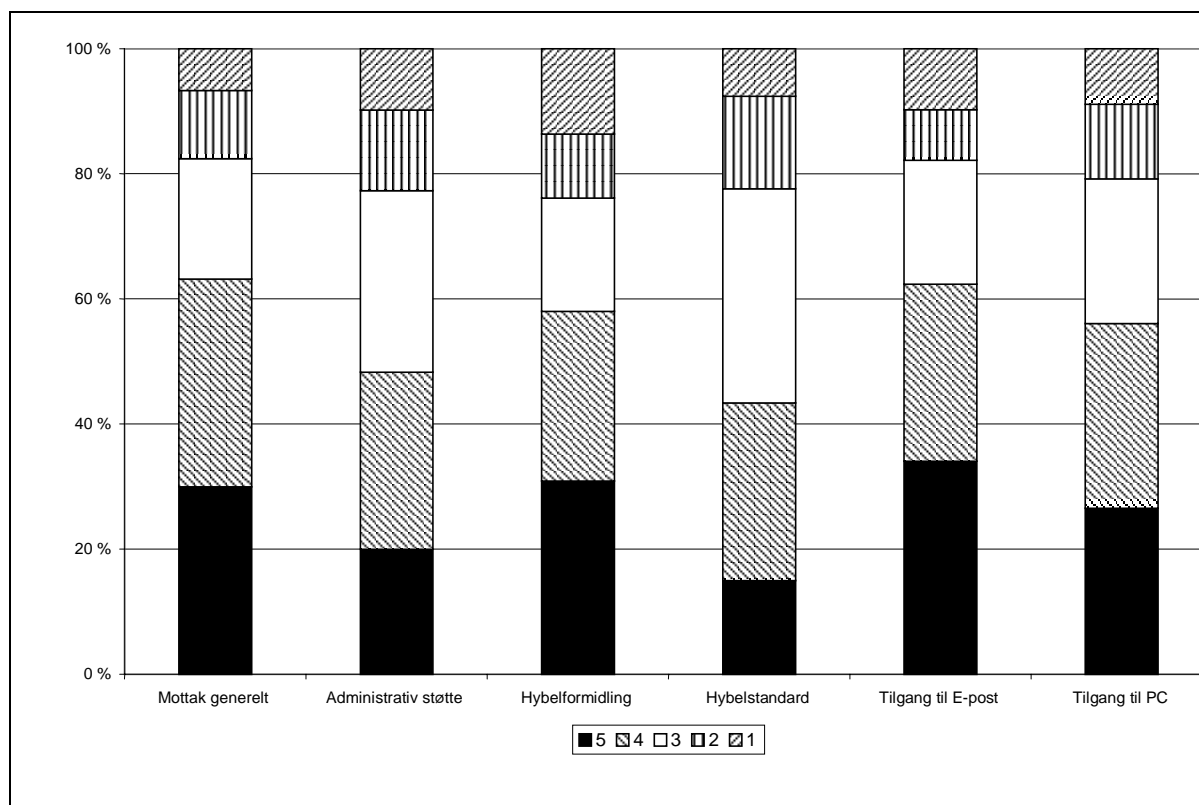
En kritikk som ofte reises mot ERASMUS-programmet, er at det tar lang tid før studentene får utbetalt sine stipend. Resultatene fra evalueringen av SOKRATES-programmets første fase bekrefter at denne kritikken er berettiget; studentene opplyser at det tok mer enn åtte måneder fra de søkte om ERASMUS-stipend til de mottok det (Maiworm og Teichler 2000a). Dette innebærer at studentene i gjennomsnitt først fikk stipend etter nærmere to måneder i utlandet.

2.2.3 Undervisning og tilrettelegging

Norske studenter som har tatt delstudier i et annet europeisk land (de aller fleste av disse er ERASMUS-studenter) har blitt bedt om å vurdere hvor viktig internasjonal seksjon, faglærer, fakultet, venner, internett og studiekataloger var i forbindelse med planlegging av utenlandsoppholdet. Analyse av disse dataene tyder på at alle disse informasjonskildene er viktige (se tabell 3 vedlegg 1). De viktigste informasjonskildene synes imidlertid å være internett, venner og internasjonal seksjon ved eget lærested. I samme undersøkelse blir studentene bedt om å vurdere støtte og hjelp de har mottatt underveis i planlegging av studieoppholdet. Den viktigste støtten synes å være studenter ute, men også fakultet/veileder hjemme, internasjonal seksjon hjemme og ute og fakultet og veileder hjemme oppgis å ha gitt god støtte (se tabelle 4 vedlegg 1).

Undersøkelsen blant norske studenter viser også at studentene er rimelig fornøyd med den praktiske tilretteleggingen ved det utenlandske lærestedet. Som det går frem av figur 2.8 vurderer 30 prosent av studentene den måten de har blitt mottatt på som meget bra. Studentene er minst fornøyd med den administrative støtten og hybelstandarden.

Figur 2.8 Norske studenters vurdering av mottak og praktisk tilrettelegging ved utenlandsk lærested i forbindelse med delstudie i Europa. (5=meget bra, 1=meget dårlig).

Kilde: Senter for internasjonalt universitetssamarbeid (SiU)/Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.

Hvorvidt studentene følger ordinære undervisningstilbud eller ikke under ERASMUS-oppholdet, varierer med land. Vertslandets språk er den viktigste begrensende faktor for å kunne følge samme kurs som vertslandets studenter. De som studerer i land som Hellas, Portugal og Norge følger derfor i mindre grad enn andre ordinære undervisningstilbud. Totalt seks av ti ERASMUS-studenter følger all undervisning på vertslandets språk. Et tredje språk, som oftest engelsk, har fått økt betydning som undervisningsspråk. En undersøkelse fra 1998/99 viser at 59 prosent av ERASMUS-studentene mottok undervisning utelukkende på vertslandets språk, 25 prosent mottok deler av undervisningen på vertslandets språk, mens 15 prosent fikk undervisning på sitt eget språk eller et 3. språk (Maiworm og Teichler 2000a). Svært få norske institusjoner arrangerer språkkurs for utreisende studenter. Begrunnelsen er gjerne at studentene reiser til engelskspråklige eller nordiske land (Olsen 1999).

De aller fleste norske læresteder gir tilbud om språkkurs for innreisende studenter, men arrangerte dem ikke nødvendigvis selv. Få engelskspråklige tilbud ble ansett som en viktig hindring for å få flere studenter inn. Et problem i følge administrasjonen de norske lærestedene er at faglig ansatte vegret seg for å undervise på engelsk. Det ble imidlertid uttrykt forståelse for at faglig ansatte ikke prioriterte studentutveksling i en tid da økte studenttall, sammenslåinger, krav om kompetanseheving etc. sto på dagsordenen. Å sette seg inn i andre lands fagplaner kan være svært krevende. Tilbud om innkvartering samt

orienterings- informasjonsmøter gis også av de fleste. Mange har også fadderordning og tilbyr kurs om norsk kultur/historie (Olsen 1999).

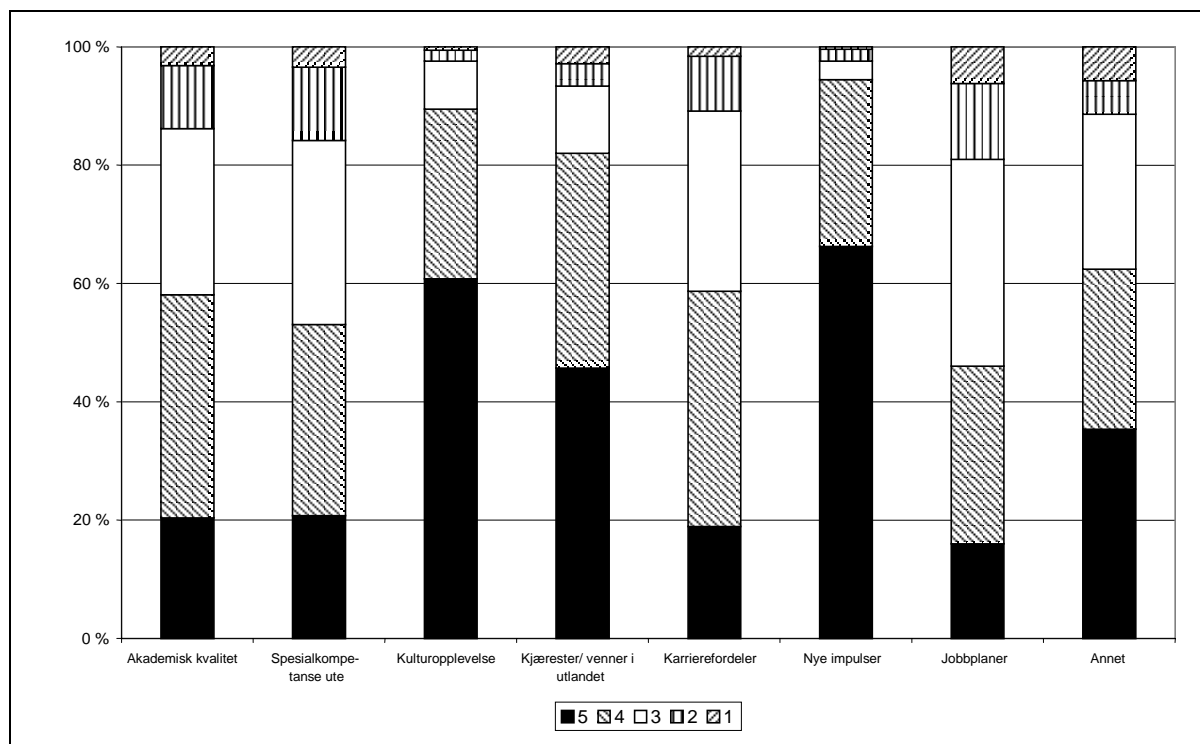
Lærestedene ble i den samme undersøkelsen stilt spørsmål om det hadde skjedd pensumendringer som følge av internasjonalisering, og i hvilken grad dette eventuelt kunne knyttes til ERASMUS-programmet. Både ved universiteter og høyskoler har det skjedd en del pensumendringer, mens de statlige høyskolene i mindre grad så ut til å prioritere dette området. En del institusjoner hadde også opprettet egne mastergradsprogrammer, eller samarbeider med utenlandske institusjoner om slike programmer. Mastergradsprogrammene ved norske universiteter har for en stor del vært engelskspråklige og beregnet på studenter på kvoteprogrammet og Østeuropaprogrammet. I høyskolesektoren var egne mastergradsprogrammer lite utbredt, men forekom som oftest i samarbeid med utenlandske institusjoner som et tilbud til egne studenter. En del ønsket imidlertid å tilby mastergradskurs i framtiden (et ønske man kan anta er forsterket i kjølvannet av debatten om ny gradsstruktur ved norske universiteter og høyskoler).

2.2.4 Utbytte og karriere

De aller fleste ERASMUS-studenter synes å være fornøyd med utenlandsoppholdet sitt. I en spørreskjemaundersøkelse fra 1998/99 oppgir hele 93 prosent av studentene at de er fornøyd med sitt ERASMUS-opphold, og bare 2 prosent er misfornøyd. Kulturelt og språklig utbytte blir særlig verdsatt, det samme gjør personlig utvikling og økte karrieremuligheter. Også akademisk utbytte blir vurdert positivt, om enn i noen mindre grad enn de tidligere nevnte faktorer. 57 prosent mener at de har gjort større akademisk framskritt enn de ville gjort hjemme, mens 27 prosent tror det er omtrent likt og 18 prosent tror de har gjort mindre framskritt. De som har studert i Sør-Europa tror i mindre grad enn andre at de har gjort større framskritt enn de ville gjort hjemme. Studentene oppgir betydelige forbedringer i språkkompetanse (Maiworm og Teichler 2000a).

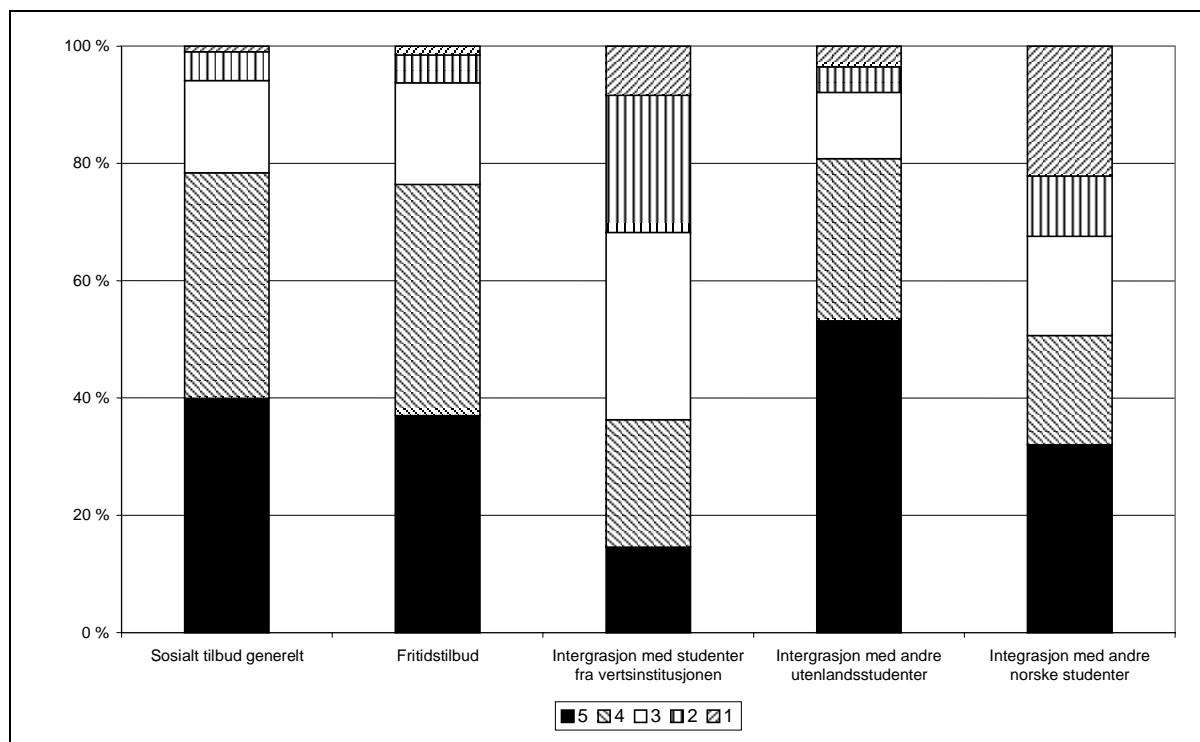
Data fra norske studenter som har tatt delstudier i et annet europeisk land (de aller fleste av disse er ERASMUS-studenter) viser hvordan studentene vurderer ulike deler av studieoppholdet. Som det fremgår av figur 2.9 er kulturopplevelser og nye impulser det studentene er mest fornøyd med. Omtrent halvparten er også meget fornøyd med å ha fått venner eller kjæreste i utlandet. Vurderingen av den akademiske sidene ved studiet og betydningen for karriere og jobbplaner synes mer delte. Hvis en sammenligner disse resultatene er det et meget stort samsvar mellom studentenes motivasjon for å reise utenlands (figur 2.5) og deres vurdering av resultatene av oppholdet. Dette kan imidlertid ha sammenheng med at studentene har besvart begge spørsmålene etter at de er kommet hjem, og at mange studenter derfor kan ha hatt vanskelig med å skille mellom opprinnelig motivasjon for å reise ut og det faktiske utbytte.

Figur 2.9 Norske studenters vurdering av resultatet av delstudie i et annet europeisk land (5=meget fornøyd, 1=mindre fornøyd).

Kilde: Senter for internasjonalt universitetssamarbeid (SiU)/Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Figur 2.10 Norske studenters vurdering av den sosiale integrasjonen under delstudie i et annet europeisk land (5=meget bra, 1=meget dårlig)

Kilde: Senter for internasjonalt universitetssamarbeid (SiU)/Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Den samme undersøkelsen (figur 2.10) viser at de norske studentene generelt var meget fornøyd med det sosiale tilbudet under sitt delstudium i utlandet. Det er imidlertid verdt å

merke seg at det studentene er minst fornøyd med er integrasjonen med studenter fra vertsinstitusjonen. Resultatene tyder på at ERASMUS-studentene i stor grad omgås hverandre og ikke de øvrige studentene. Kontakt med andre utenlandsstudenter kan selvsagt være verdifullt, men ut fra et mål om bli kjent med vertslandets kultur og språk kan det være uneldig å ha lite kontakt med vertslandets studenter. Flere studier har vist at samkvem med vertslandets studenter har en positiv effekt på tilpasning og tilfredshet (Klinenberg og Hull 1979, Furnham 1986, Opper, Teichler og Carlsson 1990). De fleste nordmenn som tar utdanning i utlandet utenom program har betydelig omgang med vertslandets studenter² (Wiers-Jenssen 1999). Dette har dels sammenheng med at de oppholder seg utenlands lengre. Studentene bruker mange måneder på å tilpasse seg mange sider ved det nye samfunnet. Jo fjernere studieland er fra Norge, språklig og kulturelt, jo mer tid bruker studentene på å tilpasse seg. Oberg (1954) deler tilpassningsprosessen inn i fire stadier. Å nå det gjelde stadiet, der man behersker den lokale kulturen, tar trolig lengre tid enn et ERASMUS-opphold varer.

Det er visse landvise forskjeller i hvor fornøyde studentene er. Norske studentene synes å være noe mindre fornøyd enn studenter i andre land. Studenter på utvekslingsopphold i søreuropeiske land er noe mindre fornøyde med det akademiske utbyttet enn dem som reiser til Nord-Europa. De er imidlertid like fornøyd med det sosiale og kulturelle utbyttet som andre. Så godt som alle studenter mener de har hatt et positivt sosialt og kulturelt utbytte av utvekslingsoppholdet (European Comission 1999).

Når det gjelder utbytte utover det rent faglige, viser en studie at ERASMUS-studenter oppfatter seg som mer kompetente når det gjelder språkkunnskaper enn studenter som ikke har hatt utvekslingsopphold. Men de vurderer sin kompetanse som høyere også når det gjelder forhold som for eksempel analytiske evner, evne til problemløsning, muntlig kommunikasjonsevne og evne til å arbeide selvstendig. Et utvekslingsopphold i studietiden ser ut til å lette overgangen til arbeidsmarkedet; de mobile studentene kommer raskere i arbeid etter endt studium enn dem som ikke har studert i utlandet (Jahr og Teichler 2000).

Studenter som har vært mobile, skiller seg også fra andre studenter ved at de oftere har vurdert, søkt og fått arbeid i utlandet. De hevder at utenlandserfaring og språkkompetanse har vært viktig for arbeidsgivers vurdering av deres kandidatur. Om lag fire av ti tidligere ERASMUS-studenter har arbeidsoppgaver med tydelig internasjonalt tilsnitt. To tredeler mener utenlandsoppholdet bidro positivt til at de fikk sin første jobb. På spørsmål om å vurdere betydningen av ulike aspekter ved utenlandsoppholdet i ettertid, er det personlig utvikling, kjennskap til vertslandet og språkkunnskaper som vurderes mest positivt. Det er imidlertid få som tror de har en mer suksessrik karriere enn andre, og få som har en høyere inntekt (Jahr og Teicher 2000).

² Unntaket er dem som studerer medisinske fag på engelskspråklige programmer i Øst-Europa.

En longitudinell studie av tidligere ERASMUS-studenter har vist at studentene oppfatter ERASMUS-utvekslingen som nyttig i forhold til overgangen til arbeidsmarkedet og i arbeidssituasjonen, selv om de ikke nødvendigvis ser utvekslingsoppholdet som et karrierespringbrett (Teichler og Maiworm 1994). Det akademiske utbyttet av utvekslingsoppholdet ble betraktet som lavere fem år etter oppholdet enn umiddelbart etter tilbakevendning. Annet utbytte (kulturelt, språklig) ble vurdert likt på begge tidspunkt. Det viste seg også at forsinkelsene i studiet hadde blitt noe mindre enn forventet.

2.3 Lærermobilitet

Det har vært en betydelig økning i antallet personer som deltar i lærerutveksling. Over 7000 deltok på slutten av 1990-tallet, mot mindre enn 1500 på begynnelsen av 1990-tallet (Maiworm 2000). Lærerutveksling har en ramme på 1-8 uker, men den gjennomsnittlige varigheten av lærerutvekslingen er blitt redusert på 90-tallet. I 1990/91 var gjennomsnittlig varighet av oppholdet 24 dager, mens det i 1999 var på åtte dager. ERASMUS-stipendenes del av finansieringen av lærermobiliteten har gått litt ned, noe som er kompensert ved at hjemmeinstitusjonene skyter inn mer penger (Maiworm 2000). Lærerutveksling er et område der det finnes lite sentral statistikk for norske utdanningsinstitusjoner. Det er først fra og med 2001 at hvert land får øremerkede midler til dette, tidligere har institusjonene selv brukt av en større direkte tildelt pott til å sende ut lærere, og ikke rapportert nasjonalt.

Som en del av evalueringen av SOKRATES 1, har det vært foretatt en undersøkelse blant fagpersonale om deres syn på lærermobilitet og ERASMUS (Maiworm og Teichler 2000b). Faglig ansatte som har vært involvert i lærerutveksling rapporterer om en del problemer, og de hyppigst nevnte er for liten økonomisk støtte fra Kommisjonen (45 prosent), stor arbeidsbyrde (35 prosent), vanskeligheter med å avbryte undervisnings- og forskningsforpliktelser på hjemmeinstitusjonen (35 prosent) og å finne noen som kan vikariere (28 prosent). Tilrettelegging for undervisningsperioder i utlandet anses som dårlige av både mobile lærere og institusjonskontakter, og her har det ikke skjedd endringer siden begynnelsen av 1990-tallet.

Lærerutveksling blir likevel vurdert som svært positivt av dem som deltar. Mellomkulturell forståelse og mulighet til å bli kjent med andre læremetoder er blant de positive effekter som trekkes fram. Videre understreker de at lærerutveksling også kommer ikke-mobile studenter til gode, ved at de kan få tilbud om kurs som vanligvis ikke gis ved vertsinstitusjonen. Det faglige personalet opplever i liten grad at det er vesentlige kompetanseforskjeller mellom studenter i andre europeiske land og i vertslandet.

De fleste oppfatter at det har skjedd positive endringer når det gjelder europeisering og internasjonalisering ved deres institusjon, særlig når det gjelder studentmobilitet og forskningssamarbeid. En sammenligning mellom det faglige personalets synspunkter og institusjonskoordinatorene, viser imidlertid at det faglige personalet gjennomgående har en noe mindre positiv vurdering av i hvilken grad det har skjedd endringer.

I Norge benyttet de statlige høgskolene seg i større grad av dette enn universiteter og vitenskapelige høgskoler. Dette gjelder både for lærerutveksling gjennom SOKRATES/ERASMUS og NORDPLUS. Selv om omfanget av lærermobilitet er relativt beskjedent, mente administrasjonen ved de fleste universiteter og vitenskapelige høgskoler, og om lag halvparten av de statlige høgskolene at faglig ansatte hadde fått bedre muligheter for å oppholde seg utenlands (Olsen 1999).

2.4 Pensumutvikling

Pensumutvikling er sentralt i SOKRATES, blant annet fordi dette er et område som kan komme langt flere enn de mobile studentene til gode. 13 prosent av institusjonene som er med i ERASMUS koordinerer pensumutviklingsprosjekter, og om lag 30 prosent av institusjonene er involvert. Gjennomsnittlig er fem land involvert i hvert prosjekt. Under pensumutvikling sorterer prosjekter for pensumutvikling på lavere studienivå (CDI) og høyere nivå (CDA), integrerte språkkurs (ILC) og intensivprogrammer (IP) og såkalte europeiske moduler (EM) som er kurs som fokuserer på andre land, aspekter ved europeisk integrasjon eller komparative perspektiver. Norske institusjoner var i 1999/2000 involvert i 11 pensumutviklingsprosjekter, og var koordinator for to av dem (Maiworm 2000).

Gjennom dokumentanalyse er 53 pensumutviklingsprosjekter undersøkt i evalueringen av ERASMUS (Klemperer og van der Wende 2000). Resultatene viser at en tverrfaglig tilnærming er benyttet i to tredeler av prosjektene. Hvor mange lærere som er involvert i hvert enkelt prosjekt varierer fra tre til 150. Hovedtyngden ligger på i overkant av 20. Også varigheten av prosjektene varierer. Språkprogrammene og de såkalte ”Europeiske modulene” er ofte av relativt kortvarig karakter (ett til to år), mens om lag to tredeler av de øvrige prosjektene går over tre år.

Blant de problemer som hyppigst nevnes er manglende finansiering, mangel på aktiv deltakelse fra alle involverte partnere og tekniske og administrative problemer. På resultatsiden oppgis det i 95 prosent av tilfellene at prosjektene har ført til utvikling av studieplaner og/eller læremidler. Etter et års samarbeid er en tredel av kursene i gang. Ikke alle sluttrapporter var tilgjengelige på analysetidspunktet, og det er derfor vanskelig å anslå i hvilken grad pensumutviklingen var institusjonalisert og ville lede til varige endringer.

2.5 Tematiske nettverk

Målet med de tematiske nettverkene er å utvikle en europeisk dimensjon innenfor gitte fagområder (eller andre tema av felles interesse) gjennom samarbeid mellom høyere utdanningsinstitusjoner og akademiske eller andre organisasjoner. Som en del av evalueringen av SOKRATES-programmets første fase er 16 tematiske nettverk undersøkt gjennom dokumentanalyse (Klemperer og van der Wende 2000). Det er to typer partnere; institusjoner for høyere utdanning og diverse andre organisasjoner som for eksempel

forskningssentra og næringsliv. Antall partnere er voksende, og halvparten av alle nettverk har mellom 75 og 150 partnere. De hyppigst oppgitte målene oppgis å være å fremme ECTS, å tjene Europas behov, å fremme en europeisk dimensjon og å sammenligne studieprogrammer. Det hyppigst rapporterte virkemiddelet for å nå målene er sammenligning/oversikt over eksisterende programmer, spre nye undervisningsmetoder og pensum, forbedring av undervisning og kvalitetssikring, nettverk og kommunikasjon med eksterne grupper og felles pensumutvikling.

Samtlige prosjekter fokuserte på den europeiske dimensjonen, og alle unntatt ett fokuserte også på undervisning og læring. Fokus på fjernundervisning og etterutdanning inngikk i omtrent halvparten av nettverkene. Alle ønsket å fremme kvalitetsforbedringer, og de fleste hadde en eller annen form for kvalitetssikring. Bruken av ekstern evaluering er mer framtrædende her enn på pensumutviklingsprosjektene, men det er fremdeles et stykke igjen.

Et problem det hyppig rapporteres om, er sen oppstart av prosjekter som følge av forsinket eller manglende finansiering. Som følge av dette ble en del planer nedskalert, og møter ble erstattet med elektronisk kontakt. Administrative problemer ble også ofte nevnt, særlig arbeidsbyrden knyttet til å koordinere nettverk. Videre oppgis inaktive partnere som et problem i halvparten av nettverkene. Språk- og kommunikasjonsproblemer blir også trukket fram. Tverrfaglighet, og det at nettverkene er vidtfavnende og kan være kilde til administrative problemer. Med hensyn til måloppnåelse, var det ikke mulig å vurdere dette ut fra dokumentanalysen. Men blant de resultater som hyppigst rapporteres er europeiske konferanser, sammenlignende analyser på europeisk nivå, kortere kurs, vitenskapelige artikler, nye pedagogiske verktøy (survey- og analysemetoder).

De tematiske nettverkene er avhengige av individuelt engasjement, institusjonell involvering er varierende og har også vist seg problematisk i en del tilfeller. Nettverkernes framtid er imidlertid avhengige av i hvilken grad resultatene blir adoptert og implementert av institusjonene. Tematiske nettverk er derfor foreslått integrert i institusjonskontrakten under SOKRATES-programmets annen fase.

2.6 utfordringer

Et sentralt trekk ved læresteder som har lyktes i sin internasjonaliseringsstrategi er at internasjonalisering gjennomsyrrer hele institusjonen (Foss 2000). Universitetet i Joensuu i Finland) er eksempel på en slik institusjon. Joensuu ligger langt inne i de karelske skoger og har blant annet bruk internasjonalisering som en strategi for å tiltrekke seg finske studenter. Institusjonen har lagt stor vekt på å prioritere sine sterke sider innenfor forskning og undervisning. Innenfor utdanning har de konsentrert sin innsats rundt fem områder der de tilbyr årsheter som er på engelsk, men som også er åpne for finske studenter. Hver av disse årshetene er delt opp i moduler. Studenter kan ta enkelte moduler eller hele

programmet. Det er også flere valgmuligheter slik at utenlandske studenter til en viss grad kan spesialisere seg dette året.

I evalueringen av SOKRATES 1 legger institusjonskoordinatorene stor vekt på betydningen av SOKRATES for internasjonalisering og europeisering. Et klart flertall av institusjonskoordinatorene er av den oppfatning at samarbeids- og mobilitetsaktiviteter er blitt utvidet og/eller forbedret de senere år. Men institusjonene opplever også problemer, og fire områder pekte seg ut: finansiering av student- og lærermobilitet, manglende ressurser på institusjonene med henhold til personell og finansiering, manglende interesse for lærermobilitet og pensumrelaterte tema hos det akademiske personalet og administrative problemer - for eksempel forsinkelser i form av pengeoverføringer. Andre forhold som også hadde en viss betydning var motstand mot innføring av ECTS, dårlig kvalitet på boliger og manglende interesse fra studentene. Generelt er koordinatorene fra Sør- og Øst-Europa mest fornøyde med programmet, mens det er mer skepsis fra Nederland, Storbritannia og Sverige (Maiworm og Teichler 2000c).

I den norske undersøkelsen (Olsen 1999) ble manglende motivasjon blant studenter og ansatte oppgitt som en hindring for ytterligere internasjonalisering. Man innså imidlertid at administrasjonen også hadde en viktig oppgave, i forhold til informasjon og tilrettelegging. Ved vitenskapelige og statlige høyskoler ble ressursmangel ofte trukket fram som et problem. Videre var det flere som mente at manglende organisatorisk forankring av den internasjonale virksomheten var et problem. Særlig de høyskolene som ikke hadde egne stillinger avsatt til internasjonalisering, oppga at internasjonalt arbeid ble lavt prioritert av administrasjonen. Rapportering til Brussel i forbindelse med deltakelse i EU-program ble opplevd som tidkrevende. Grad av internasjonalt engasjement viste ofte sammenheng med fagområde. Det syntes lettere å få til utveksling innenfor utdanninger som i utgangspunktet er internasjonale, som for eksempel siviløkonomutdanningen. Lærerutdanningen har mange steder vært en utdanning med liten utveksling, men det er også høyskoler som har fått til en betydelig utveksling på dette området. Noen utdanninger er i liten grad modulbaserte, og kan derfor ha problemer med å delta i ECTS (tid-for-tid utveksling).

I en oppsummering av evalueringen av ERASMUS legger Ulrich Teichler (2000) vekt på at man bør vurdere å finne måter å opprettholde det akademiske personalets interesse for ERASMUS, selv om det ikke er aktuelt å gå tilbake til de nettverksbaserte modellene. Videre påpeker han at lærermobiliteten er lite endret på 1990-tallet, og at det derfor er behov for nye grep for å forbedre denne. Man kunne knytte finansiering av lærermobilitet til akademisk støtte til mobile studenter, integrering av lærermobilitet i vertsinstusjonens regulære utdanningsprogram og deltakelse i pensumutviklingsprosjekter.

Teichler mener videre at institusjonelle strategier kan styrkes hvis institusjonene ser at kreativitet og konsistens mellom konsepter og aktiviteter belønnes, og at måten SOKRATES administreres på, bør endres. Tidligere erfaring tilsier at dette er vanskelig, men kritikk bør være en stimulans for endring, for eksempel når det gjelder å korte ned

tiden for utbetaling av stipend, belønning av innovative forslag og endring av rapporteringssystemer i retning av mindre vekt på administrativ og finansiell måloppnåelse.

3 Høgskolen i Stavanger

Høgskolen i Stavanger ble etablert i 1994, på grunnlag av en fusjon mellom sju høgskoler. Skolen har sju avdelinger og tilbyr et bredt spekter av utdanninger; om lag 40 grunnstudier og 60 påbyggingsstudier. Blant de mer spesialiserte utdanningene finner vi hotell- og reiselivsledelse og utdanning innenfor offshore- og petroleumsteknologi. I tillegg til yrkesrettede fag, grunnfag og mellomfag, tilbyr høgskolen på noen områder undervisning på hovedfags- og doktorgradsnivå. Høgskolen har knutepunktfunksjon innenfor fire fagområder. Antall studenter er ca. 6500, og antall ansatte 600.

Vi intervjuet den administrativt ansvarlige for studentutveksling, samt faglig ansatte på følgende avdelinger: Økonomi, kultur- og samfunnsfag (to personer), humanistiske fag (en person), lærerutdanning (en person) og helse- og sosialfag (2 personer).

3.1 Organisering og strategi

Høgskolen har i alt 20 avtaler innenfor ERASMUS, men aktiviteten er relativt lav. I perioden 1992/1993 – 1999/2000 er det registrert totalt 85 studenter som reiste ut gjennom ERASMUS-programmet. Midt på 1990-tallet lå antall utreisende studenter på ca. 20 per år. I studieåret 2000/2001 sendte høgskolen imidlertid ut bare to studenter og mottok seks. I 1999/2000 ble seks sendt ut og ni mottatt. Høgskolen deltar i liten grad i lærerutveksling, og er ikke med på pensumutvikling eller andre ERASMUS-aktiviteter utover studentutveksling.

Høgskolen deltar også i andre SOKRATES-programmer som MINERVA og COMEINIUS. Høgskolen er også med i 15 nettverk innenfor det nordiske studentutvekslingsprogrammet NORDPLUS, og deltar i kvoteprogrammet og Nordsjøuniversitetet. Det sistnevnte er et EU-støttet pilotprosjekt organisert som et nettverkssamarbeid mellom partnere i Tyskland, Nederland, Storbritannia og Norge, der ambisjonen er å tilby mastergrader innenfor tre fagområder. I tillegg finnes det bilaterale avtaler med utenlandske universiteter, f.eks. tilbud om mastergradsutdanning, tilbud om å ta deler av sykepleierutdanningen i Australia og utvekslingsopphold for lærerstudenter på Pacific Lutheran University i USA.

På helse- og sosialfag er de aktive i NORDPLUS, og etter deres mening er dette programmet fordelaktig ved at er enklere å administrere enn ERASMUS, utdanningene er mer sammenlignbare og man har nettverksmøter. I tillegg er språkbarrierene mindre. Det kommer også fram at samarbeid med enkelte utenlandske institusjoner kan skje gjennom ERASMUS enkelte år, mens man andre år har utveksling *utenom* programmet (med den samme institusjonen) fordi det er enklere.

Blant konkrete målsettinger i høgskolens "European Policy statement", kan nevnes et mål om en mobilitetsrate på 10 prosent for studenter og 15 prosent for lærere. Det er også et mål å øke antall kurs som tilbys på engelsk, og å opprette flere samarbeidsavtaler. Høgskolen er i ferd med å etablere et internasjonalt kontor. Tre administrativt ansatte arbeider på heltid med oppgaver knyttet til internasjonalisering. En av disse jobber med ERASMUS, en har kvoteprogrammet som spesialfelt og en person arbeider med NORDPLUS og diverse annet. Administrasjonen har ansvaret for å holde orden på de bilaterale avtalene og institusjonskontraktene. Det rapporteres ikke om spesielle problemer knyttet til retningslinjer for, eller godkjenning av, avtaler. De faglig ansatte har varierende erfaringer med i hvilken grad de har fått tilstrekkelig assistanse fra administrasjonen når det gjelder etablering og praktisk håndtering av utvekslingsavtaler. Noe av dette skyldes gjennomtrekk blant de administrativt ansatte - mangel på kontinuitet blir pekt på som et problem.

Blant dem vi intervjuet, synes det å herske en oppfatning om at den strategi for internasjonalisering som styret har vedtatt er god, men at *implementeringen* av de strategiske visjonene har vært mangelfull. Som en av dem sier: "Nivået mellom strategi og praktisk utforming er problemet. Visjonene er greie, men forankringen i fagmiljøene er uklar og ikke helhetlig". Det ble også nevnt at internasjonalisering var et av flere satsingsområder, som lett kunne bli nedprioritert i trange tider.

Noen mener imidlertid det har skjedd en positiv utvikling den senere tid. Fra administrasjonens side ble det framhevet at man nå har tre stillinger og er i ferd med å opprette et internasjonalt kontor. Tidligere hadde man kun én 20 prosentstilling avsatt til internasjonalisering. Det påpekes at økonomiske ressurser er viktig for å få til noe, men at det kan ta tid før man ser effektene. Den administrativt ansvarlige uttrykker det slik: "Internasjonalisering er dyrt, og det er av og til vanskelig å få øye på effektene. En må holde på lenge for å få en internasjonal kultur på en institusjon. Friske penger er avgjørende, å påføre internasjonal forpliktelse uten midler er sjelden vellykket". En av de faglig ansatte er av den oppfatning at ledelsen nå forsøker å finne fram til personer i fagmiljøene som kan jobbe aktivt med studentutveksling og internasjonalisering.

Nåværende utvekslingsavtaler er stort sett en videreføring av de avtaler som ble inngått den gang ERASMUS var et nettverkssamarbeid. De få avtaler som er etablert de senere år, synes å være basert på personlige relasjoner. Eksempelvis er det etablert en avtale med et tysk universitet, fordi en av de faglig ansatte tidligere har vært student der. Kriteriene for valg av samarbeidspartnere er ikke klare og entydige. En av informantene på helse- og sosialfag sier at de ikke kan være så eksklusive at de kan ha bestemte kriterier. Det etableres en personlig kontakt, deretter bestemmer man seg for å prøve samarbeid. Den samme informanten mener også det er negativt at nettverksnedleggelsen har ført til at man mister personlig kontakt. Programmet blir etter hennes mening upersonlig, man har mistet et sentralt forum for å finne nye partnere, og dette blir et hinder for deltakelse i programmet. Fra administrasjonens side påpekes det at man aldri kommer utenom

enkeltpersoners initiativ når det gjelder etablering av samarbeid, og at partnerskap som initieres av administrasjonen sjelden blir vellykket.

Avtaler som ikke brukes eller ikke svarer til forventningene avvikles i liten grad. Fra administrasjonens side vedgås det at noen avtaler med fordel kunne vært sagt opp til fordel for nye, men man synes å unngå å gjøre det, for ikke å ”fornærme” partnerinstitusjoner ved å si opp avtaler. Faglig ansatte påpeker at det ikke er noe poeng å avvikle sovende avtaler så lenge de er relevante og ikke påfører kostnader. Språk blir anført som en viktig grunn til at en del avtaler ikke er i bruk.

Årsaken til at faglig ansatte engasjerer seg i internasjonalt arbeid synes i første rekke å være faglig interesse og engasjement. Det finnes i liten grad andre incentiver, men faglig ansatte med initiativ og innsatsvilje har ryggdekning i strategidokumenter for å iverksette tiltak som kan bidra til internasjonalisering.

3.2 Utreisende studenter

Det avvikles informasjonsmøter, og noen avdelinger har også internasjonale dager der tidligere studenter og tidvis også representanter fra utenlandske læresteder deltar. Det finnes også informasjon på høgskolens nettsider. Det er utarbeidet en liten folder om mulighetene for å studere utenlands, og enkelte avdelinger har også utarbeidet eget informasjonsmateriell. De faglig ansatte synes å være av den oppfatning at ansvaret for informasjonen ligger på administrasjonen, men noen hevder at det er de faglig ansatte som tar initiativet. Et par av informantene påpeker at det er noen ildsjeler som jobber med dette, og at det ikke er noe som gjennomsyrrer den daglige virksomheten. Enkelte faglig ansatte uttrykker at markedsføringsstrategien er for spinkel og lite aktiv. Fra administrasjonens side hevdes det at det mangler en samlet/ordnet forpliktelse fra de faglig ansatte; de bør snakke med studentene om hvor viktig dette er.

Flere påpeker at språk er en barriere for å delta i ERASMUS-programmet. Det er vanskelig å få til avtaler med britiske universiteter, og de norske studentenes forkunnskaper i språk som tysk, fransk og spansk er sjelden tilstrekkelige til å kunne følge undervisning på disse språkene. Høgskolen har imidlertid ikke tilbud om språkundervisning tilpasset studenter som ønsker å reise ut. Den administrativt ansatte nevner at språkkurs kunne være verdt å prøve ut. Informantene fra økonomi-, kultur- og samfunnsfag påpeker at høgskolen har språkundervisning av god kvalitet, men det er ikke plass for språkundervisning i nåværende studieplaner. De er av den oppfatning at hele strukturen må legges om, dersom man virkelig mener noe med internasjonalisering, og at det trengs en pakkelsøning og tilrettelegging der også språkopplæring inngår som et element. Dette mener de er vanskelig å få til i dagens treårige studieløp, men vil være lettere innenfor et femårig løp (med mastergrad).

Undervisningen synes i liten grad å være endret eller tilrettelagt for utveksling. En av de faglig ansatte mener at dette skyldes at alle ansatte synes at deres (del-) fag er det viktigste – implisitt er de lite villige til å endre på timeplanen. Informantene fra helse- og sosialfag forteller at de har tematisert undervisning, men at den ikke er vektfallsbelagt. De har integrerte eksamener der studentene testes i mange fag samtidig, noe som vanskeliggjør utveksling. Et annet moment som synes å hindre utveksling på helse- og sosialfag er at ERASMUS i utgangspunktet er basert på utveksling innen teori, ikke praksis. Informantene mener at utveksling i praksisperioden er det gunstigste, og ettersom dette er vanskelig å få til ønsker helse- og sosialfag å overføre praksisutvekslingen fra ERASMUS til LEONARDO. NORDPLUS-utvekslingen mener de fungerer bedre for sitt formål.

Informanten fra humanistiske fag underviste i tysk, og undret seg over det faktum at få studenter benyttet muligheten til å ta mellomfaget i Tyskland. Hans inntrykk var at studentene var stedbundne, og lite interessert i å reise ut, selv når forholdene lå godt til rette. Men han påpekte at for språkstudenter er det kanskje mest interessant å reise ut på hovedfagsnivå.

Tatt i betraktning at det er få studenter fra Høgskolen i Stavanger som har reist ut, har man akkumulert begrenset erfaring med studentenes utbytte. En av informantene underviser på sosionomutdanning, og hun mener at utveksling er svært nyttig for studenter på dette faget - både fordi de får innsikt i andre lands systemer og spesielt fordi de får erfaring med å være en minoritet.

3.3 Innreisende studenter

Høgskolens nettsider er en viktig informasjonskilden for innreisende studenter. Noen avdelinger sender informasjon til kontraktspartnere. Andre avdelinger gjør lite aktivt for å rekruttere studenter, men sier de stiller seg positive hvis noen spør.

Avdeling for økonomi, kultur og samfunnsfag har etablert en 20-vektfalls kurspakke på engelsk. De sier at det var relativt tidkrevende å lage undervisningsopplegg på engelsk, men at forelesere som drar på internasjonale konferanser, og er vant med å bruke engelsk som arbeidsspråk i den sammenheng er relativt positive til å undervise på engelsk. På andre fag er det ikke opprettet engelskspråklige tilbud. På for eksempel kunsthøgskolen er undervisningen mer individuelt rettet, og bærer mer preg av veiledning, slik at språk er et mindre problem. Informanten fra administrasjonen opplyser at hotell- og reiselivsutdanningen planlegger et 10-vektfallskurs på engelsk, og at Avdeling for teknisk-naturvitenskapelige fag planlegger en mastergradsutdanning i petroleum på engelsk. Han forteller også at høgskolen opplever en viss interesse fra studenter i for eksempel Frankrike, men at mangel på undervisning i et relevant undervisningsspråk (engelsk), gjør høgskolen lite attraktiv for disse studentene. Han har inntrykk av at utenlandske studenter gjerne vil lære norsk, men ikke på et så høyt nivå at norsk kan brukes som undervisningsspråk.

Representantene for avdeling for økonomi-, kultur- og samfunnsfag var svært engasjerte i studentutveksling³, og framhevet at de syntes det var viktig å delta ERASMUS-samarbeidet for å utvikle faget og avdelingen. Blant annet framhevet de at studentutveksling gir mulighet for å sammenligne nivå med andre institusjoner. Avdelingen har hatt en del innreisende studenter, og erfaringen har vært at disse ofte er flinke og skaper en større bredde i studentmassen. Men ikke alle utenlandske studenter har samme forkunnskaper som de norske, noe som kan være en utfordring. En av dem sier: ”I sum ligger utfordringen i å tilpasse nivået slik at det blir et gjensidig utbytte”.

Flere av informantene er kjent med at det på høgskolens avdeling for kunstfag har vært en del dyktige studenter fra Øst-Europa, og at dette har vært en berikelse for fagmiljøet. På helse- og sosialfag, der studenter innveksles i praksisperioden, opplyser de at de utenlandske studentene kan ha problemer med å bli integrert i studentgruppen. Det er ikke så lett å bli en del av et studiemiljø når man er ute i praksis. På dette fagområdet oppfattes innvekslingsstudenter faglig sett som en belastning, fordi de medfører ekstra veiledning og oppfølging.

3.4 Oppsummering

Høgskolen i Stavanger er en stor høgskole, og det undervises i et bredt spekter av fagområder. Enkelte av disse har typiske internasjonale arbeidsfelt, og skolen befinner seg også geografisk i et område der internasjonale selskaper utgjør en viktig del av næringslivet. Det kan derfor synes paradoksalt at den internasjonale aktiviteten generelt, og deltakelsen i ERASMUS-programmet spesielt, er såpass lav. Skolens strategi for internasjonalisering synes å ha kommet noe i skyggen av andre satsingsområder, i hvert fall kan man konstatere at høgskolen ikke har kommet spesielt langt når det gjelder å tilrettelegge for studentutveksling. Noe av dette kan tenkes å ha sammenheng med høy gjennomtrekk blant sentralt administrativt ansatte som har hatt internasjonalisering som arbeidsområde. Opprettelsen av et internasjonalt kontor tyder imidlertid på en ny giv for internasjonalisering. Det er tatt noen initiativ som hvis de følges opp, kan bidra til at Høgskolen i Stavanger blir sterkere involvert i studentutveksling i tiden framover.

³ På denne avdelingen har man hatt langt flere inn- enn utreisende studenter, noe som må ses i sammenheng med det engelskspråklige kursopplegget.

4 Høgskolen i Molde

Høgskolen i Molde ble etablert i 1994. Skolen har to avdelinger: avdeling for økonomi, informatikk og samfunnsfag og avdeling for helsefag. Det tilbys 23 studieretninger på lavere nivå, samt en prøveordning med mastergradsstudium i logistikk. Høgskolen har ca 1500 studenter og 125 ansatte.

Vi har intervjuet den internasjonale koordinatoren og fagpersonale fra de to avdelingene: økonomi, informatikk og samfunnsfag (en person fra økonomi, og en person fra transport og logistikk) og to personer fra helsefag (en person fra sykepleie og en person fra vernepleie).

4.1 Organisering og strategi

Høgskolen har 25 avtaler innenfor ERASMUS. I perioden fram til studieåret 1999/2000 er det registrert 95 studenter som har reist ut gjennom ERASMUS-programmet. Antallet er relativt høyt, sett i forhold til skolens størrelse. Opp til 20 studenter har reist ut per år, men tallet har vært lavere de siste par årene. I studieåret 2000/2001 ble 6 sendt ut og 20 mottatt, mens ble sendt ut 9 og mottatt 15 året før.

Høgskolen deltar i også i LEONARDO-programmet og i NORDPLUS og har en rekke utvekslingsavtaler utenfor program med rundt 30 institusjoner i Europa, USA og Canada, Australia og Sør-Afrika. Blant disse er et trilateralt samarbeid om et mastergradsprogram i logistikk, og bilaterale avtaler med universiteter i USA innenfor informatikk og ingeniørfag. Videre har de blant annet en avtale med et australsk universitet om utveksling av sykepleierstudenter. I tillegg har de valgt å satse på fjernstudenter, og holder et kurs i transport og konsekvensanalyse for studenter i Sør-Afrika.

Noen av de faglig ansatte opplever at man gjennom bilaterale avtaler utenom EU-programmer har tettere kontakt med de lærestedene man samarbeider med enn det man gjør gjennom ERASMUS-avtalene. Informanten på sykepleie mener av at bilaterale avtaler med engelskspråklige land er fordelaktige, både fordi språket gjør at studentene har bedre utbytte og fordi samarbeidspartnerne (for eksempel i Canada) ligger på et høyt nivå. Fra administrasjonens side oppfattes bilaterale avtaler som noe enklere å håndtere, men ERASMUS-avtalene er heller ikke spesielt vanskelige å administrere ettersom mye av arbeidet som gjøres er likt fra år til år.

Når det gjelder høgskolens strategi, gir noen av informantene uttrykk for at selv om det finnes en formell overordnet strategi, så er internasjonalisering mye opp til de enkelte instituttene. En mer helhetlig og integrert strategi etterlyses, der internasjonalisering i større grad er en del av studieplanleggingen og i mindre grad er personavhengig. Internasjonal koordinatore ser gjerne en desentralisering av den *faglige* delen, og ønsker i

større grad å la faglige studieledere får koordineringsansvar innenfor sitt fagområde. En informant gir uttrykk for at det er mindre ressurser nå enn tidligere. Det blir også nevnt at tidligere internasjonale koordinatorene i perioder har vært involvert i andre oppgaver. På den positive siden trekkes det fram at høgskolen har en internasjonal koordinator i heltidsstilling, noe som viser at de har valgt å satse. Informantene fra økonomi og transport og logistikk er av den oppfatning at internasjonalisering har blitt prioritert temmelig høyt. Eksempelvis ved at reisemulighetene har vært relativt gode, fagpersonale har fått delta på nettverksmøter (selv etter at nettverkene (de gamle ICP'ene) er nedlagt) og noen fagpersoner har fått delta på språkkurs. Informantene på helsefag rapporterer om negative erfaringer i forhold til reisemuligheter, og mener generelt at for lite ressurser satses på internasjonalisering.

Når det gjelder begrunnelser for å delta i ERASMUS-programmet, påpeker en av de faglig ansatte at deltakelsen i ERASMUS i utgangspunktet er politisk initiert. Internasjonalisering står på KUFs agenda, og deltakelse i ERASMUS er en del av dette. Hun legger til at deltakelsen også er en konsekvens av at det er lærere som har engasjement og har visjoner. En annen oppfatter utgangspunktet for sin avdelings deltakelse i ERASMUS som nokså tilfeldig, og forteller at det bunner i at en student fra Växjö ønsket å komme til Høgskolen i Molde. Han legger til at høgskolen allerede hadde en del forbindelser utenlands da de bestemte seg for å satse på ERASMUS. Den internasjonale koordinatoren ga uttrykk for at høgskolen på denne måten kan gi studentene en fantastisk mulighet for å kunne reise ut. De får et godkjent utvekslingsopphold, og hun mener det er et poeng i seg selv at studentene blir kjent med både Høgskolen i Molde og et lærested i utlandet.

Samarbeidsavtaler har ofte blitt opprettet gjennom kontakter på møter og kongresser. En del av disse kontaktene eksisterte før ERASMUS-nettverkene ble opprettet. De fleste av dagens avtaler har vart en stund, men det har også kommet noen nye til. Enkeltpersoners initiativ og personlig kontakt oppfattes som viktig for etablering av internasjonale avtaler, men også faglige begrunnelser spiller inn. Informanten fra økonomi forteller at de sikter inn mot områder de finner det naturlig å supplere med, det vil si høyere nivå og spesialfelt, og at de ønsker å knytte seg til dyktige fagmiljøer. Han mener at studentene i liten grad vet hva eller hvor de vil, slik at det er hensiktsmessig at høgskolen prøver å finne fram til aktuelle tilbud. På vernepleie har de "hengt seg på" de avtaler som alt er inngått ved sykepleierutdanningen, og har hittil ikke utviklet en egen strategi for hvilke institusjoner de ønsker å samarbeide med⁴. Informanten fra sykepleie forteller at deres strategi delvis er basert på signaler som ble gitt på en EU-konferanse som hun og studiesjefen deltok på for noen år siden. Der ble det uttrykt ønske om mer nord-sørutveksling, og dette lå til grunn for en bevisst satsning for å finne fram til samarbeidspartnere i Spania og Italia. Den internasjonale konsulenten mener det er viktig å bygge på ildsjeler, men at avtaler i økende grad bør være basert på faglig strategi. Tidligere var det en tendens til å oppfatte

⁴ Dette må ses i sammenheng med at vernepleierutdanningen ved Høgskolen i Molde er å betrakte som "midlertidig" - det er et desentralisert opplegg knyttet til Høgskolen i Sør-Trøndelag.

mange avtaler som viktig, som et slags bevis på at man var engasjert. Nå ønsker man å rydde opp i avtalene, finne ut hvem det er man egentlig samarbeider med, og heller satse på å ha avtaler med flere avdelinger på samme institusjon framfor å ha flest mulig avtaler. Språk oppfattes som en viktig begrensning for å gjøre bruk av enkelte av de eksisterende avtalene.

Noen av de faglig ansatte sier at de engasjerer seg i internasjonal virksomhet fordi det er faglig interessant, utfordrende og stimulerende. Det nevnes også at en internasjonal profil kan bidra til å gjøre skolen attraktiv for norske studenter, og at innreisende studenter virker skjerpene. På transport og logistikk er relativt mange av de faglig ansatte involvert i det engelskspråklige kurstilbudet. De faglig ansatte på avdeling for helsefag synes noe desillusjonerte. De forteller at det er stadig færre som engasjerer seg i internasjonalisering på deres avdeling. De oppfatter det reduserte engasjementet som et resultat av at de gode visjonene som forelå for noen år siden i liten grad ble fulgt opp med ressurser.

Den internasjonale koordinatoren er av den oppfatning at internasjonalt samarbeid ikke skal føles som ekstraarbeid, men være en integrert del av virksomheten. Informantene på avdeling for økonomi, informatikk og samfunnsfag synes godt tilfredse med den avlastning de får fra administrasjonen med hensyn til internasjonaliseringsarbeidet. De ansatte på helsefag er mindre fornøyde med arbeidsdelingen mellom administrasjon og avdeling, og mener de har hatt mesteparten av ansvaret selv. Dette kan dels ha sammenheng med at avdelingen er fysisk lokalisert et annet sted, og dels at helsefagenes egenart (bl.a. med utveksling i praksisperioden) gjør at avdelingene blir sterkere involvert. Nåværende internasjonal koordinator, som nylig har tiltrådt stillingen, synes å være oppmerksom på behovet for tettere kontakt mellom administrasjonen og de faglig ansatte, også på helsefag. Hun mener det bør bli klarere hvilke arbeidsoppgaver som bør tilfalle studieledere på de enkelte instituttene og internasjonal koordinator.

4.2 Utreisende studenter

Det finnes informasjon om utvekslingsmuligheter i studiehåndboka og på internett. Noen avdelinger har presentasjon på et allmøte. Mye av ansvaret for å ”markedsføre” tilbudene ligger hos de faglig ansatte. Internasjonal koordinator er av den oppfatning at det ikke har vært noe problem å få studentene til å reise ut. Høgskolens studenter har kontakt med innreisende studenter, og dette mener hun inspirere dem til å reise ut.

Når det gjelder tilrettelegging for utreise, sier internasjonal koordinator at studentene oppfordres til å ha valgfagsvekt tall til disposisjon for det semesteret man eventuelt reiser ut. På økonomi har de et semester med mye valgfag, slik at det skal være relativt enkelt å reise ut. På transport og logistikk er også valgfagene konsentrert om et semester, slik at studentene kan velge mellom utenlandsopphold, utplassering i bedrift eller valgfag. Høgskolen arrangerer språkkurs for potensielt utreisende studenter. Tidligere har man hatt

intensivkurs i spansk, nå alternerer man mellom kurs i tysk og fransk (2 vekttall om høsten 2 vekttall om våren).

Erfaringen med studentenes utbytte av utvekslingsopphold er noe varierende. Det synes om de faglig ansatte er av den oppfatning at personlig utbytte og nytt perspektiv på norsk utdanning er det viktigste utbytte for studenter på lavere grad. På transport og logistikk har de erfaring med at studenter som har reist på utvekslingsopphold på lavere grad, søker seg ut igjen for å ta en master. På helsefag er erfaringene med utveksling i Europa delte. Studentene har fortalt om dårlig hygiene og dårlig pasientbehandling, og informanten uttrykker bekymring for ”omvendt læring”, blant annet ved å si at ”De største kvalene våre er at studenter ser hvordan ting *ikke* skal gjøres i praksis”. Hun mener likevel at utveksling har noe for seg, om ikke annet lærer studentene hvordan sykepleie kan bli når man *ikke* vektlegger tema som etikk og kommunikasjon. Studentene er ofte litt oppgitte over at det undervises så mye i slike tema her hjemme, men når de reiser ut så skjønner de hvorfor. Ettersom det ikke er så mange studenter de har sendt til Sør-Europa hittil, ønsker avdelingen å prøve noen runder til innenfor eksisterende avtaler. Imidlertid vil de forsøke å forberede utreisende studenter bedre på hva som møter dem.

Informanten på sykepleie uttrykker frustrasjon over det hun oppfatter som stivbeint regelverk fra Lånekassen når det gjelder språkstipend, og mener dette kan være et hinder for deltakelse i ERASMUS for sykepleierstudentene. Studenter som skal være ute et halvt år er berettiget til språkstipend, men sykepleierstudentene er bare ute i tre måneder, og faller derfor utenfor ordningen.

4.3 Innreisende studenter

Både internasjonal koordinator og faglig koordinator på de enkelte instituttene har ansvar for å markedsføre høgskolen utad. Informanten fra økonomi oppfatter nettverkssamarbeid som en viktig måte å presentere høgskolen på for potensielle studenter, og dette er kanskje spesielt aktuelt for mastergradsstudiet i logistikk. På helsefag har de selv vært til stede og informert på den spanske samarbeidsinstitusjonen, og fått to studenter tilbake som et resultat av dette. Det finnes dessuten små hefter, og informasjon på høgskolens nettsider.

Internasjonal koordinator mener at å motta studenter er fordelaktig fordi man får satt fokus på det man holder på med og får nye og kritiske øyne på institusjonen – på godt og vondt. Videre peker hun på at det er nyttig for medstudenter å få innblikk i hvordan det er andre steder, og mener at innreisende studenter bidrar til dette. Flere av de faglig ansatte synes å dele denne oppfatningen, blant annet hevdes det at innreisende studenter bidrar til et bedre studiemiljø.

De faglig ansatte som har hatt undervist utenlandske studenter mener at dette skaper et åpnere, bedre og mer spennende, læringsmiljø. En av lærerne mener at innreisende studenter virker klart skjerpende på undervisningen hans, og eksemplifiserer dette med å

fortelle at når han har afrikanske studenter, så gjør det at han i større grad tenker gjennom hvorvidt trekk ved hans forelesninger har et vestlig perspektiv. Flere er inne på at studentene man får inn ofte er flinke. På økonomi hevdes det at studenter som kommer inn er mer forberedte til eksamen og gjør det bedre, og at de har godt utbytte av undervisningen. På helsefag har de inntrykk av at de innreisende studentene synes det er spennende å lære om hvordan sykepleieryrket utøves i Norge og at de har godt faglig utbytte. En av informantene illustrerer dette ved å fortelle at en av de spanske innvekslingsstudentene kom tilbake til Molde for å ta seg sommer jobb og at en annen ønsker å starte eldresenter etter norsk modell i Spania. Imidlertid mener hun at høgskolen ikke har særlig nytte av å ha innvekslingsstudenter, ettersom studentene er ute i praksis den perioden de oppholder seg i Norge.

Synspunktene på hvor mye arbeid det er knyttet til å etablere et undervisningsopplegg på engelsk synes å variere noe. Noen mener at de som har tidligere internasjonal erfaring, og er vant med å dra på konferanser og holde innlegg på engelsk, klarer det greit. Andre mener at det er svært tidkrevende første gang man gjør det, men at det betaler seg. Som akademiker har man behov for å mestre engelsk på et høyt faglig nivå. Det påpekes også at en del av dem som underviser på engelsk, er utenlandske statsborgere. Av annet ekstraarbeid knyttet til å motta innreisende studenter, nevner informanten fra sykepleie at etablering av kontakt med sykehus og kontaktsykepleier krever en viss oppfølging fra faglig ansatte.

4.4 Lærerutveksling

Høgskolen har vært involvert i lærerutveksling, og det blir hevdet at en del av de ansatte som har vært involvert i det kunne tenke seg å gjøre mer av det. Lærerutveksling synes imidlertid vanskelig å gjennomføre i praksis av flere grunner. Én årsak er at det er problematisk å få undervisningskabalen til å gå opp – man kan ikke bare bytte undervisning. En annen årsak ligger i ressursmangel. På helsefag har de den erfaringen at de blir oppfordret til å reise, men at det skorter på midler når det kommer til stykket. Dette eksemplifiseres ved at to faglig ansatte som skulle delta i lærerutveksling og holde et kurs sammen, fikk beskjed om at de måtte dele midlene. De skulle reise og bo på billigste måte, og måtte ha lange diskusjoner i etterkant om hva de kunne få dekket. Denne type erfaringer oppgis å være en av årsakene til at interessen for både lærer- og studentutveksling er synkende på avdeling for helsefag.

4.5 Oppsummering

Høgskolen i Molde er en liten og relativt oversiktlig institusjon, som synes å ha lyktes relativt godt i å fokusere på internasjonal virksomhet. Eksempelvis er det på noen områder gjort praktiske grep for å tilrettelegge for utveksling. Avstanden mellom visjon og virkelighet synes mindre enn ved enkelte andre læresteder. Det er imidlertid

forbedringspunkter, eksempelvis gjenstår en del arbeid med hensyn til å integrere avdeling for helsefag i det internasjonale samarbeidet. Dette er noe det synes å være bevissthet om, og den internasjonale koordinatoren legger stor vekt på betydningen av samarbeid mellom administrasjon og fagpersonale.

5 Handelshøyskolen BI

BI har røtter tilbake til 1943, og er en privat selveiende stiftelse. Et bredt spekter av merkantile utdanninger tilbys, eksempelvis siviløkonom-, sivilmarkedsøkonom, bedriftsøkonom-, markedsførings-, revisor- og eiendomsmeglerutdanning. Hovedsetet ligger i Sandvika i Bærum, og huser høyere grads studier, doktorgradsprogrammet, sentraladministrasjon og vitenskapelig stab. BI har også et lederutviklingssenter i Oslo og 18 regionale høyskoler i Norge. Samlet har BI 780 ansatte og knapt 20 000 studenter, hvorav ca 9500 av disse er heltidsstudenter og resten fordeler seg på ulike former for deltidsutdanning (delkurs, etterutdanning etc).

På BI er arbeidet med studentutveksling i hovedsak tillagt administrasjonen, og de faglig ansatte er lite involvert i arbeidet. Vi har derfor lagt mest vekt på samtale med de administrativt ansatte. Vi har intervjuet tre personer fra administrasjonen: studiesjefen på Master of Science-programmet og to internasjonale koordinatorene ved hovedkontoret i Sandvika. Videre har vi snakket med en faglig ansatt på Institutt for strategi og en faglig ansatt på Institutt for samfunnsøkonomi.

5.1 Organisering og strategi

BI har 41 avtaler innenfor ERASMUS-programmet. Så godt som all BIs studentutveksling i Europa skjer gjennom ERASMUS. I studieåret 2000/2001 var det ca. 77 utreisende og 75 innreisende studenter. Det har vært stor grad av balanse mellom antall ut- og innreisende studenter innenfor programmet også tidligere år; siden 1992 har 360 studenter reist ut og 352 studenter reist inn. BI har også utveksling innenfor NORDPLUS-programmet. Videre har de lag 30 bilaterale studentutvekslingsavtaler utenfor ERASMUS-programmet, hvorav de aller fleste er med institusjoner utenfor Europa.

BI deltar ikke i lærerutveksling eller tematiske nettverk, men er med i et pensumutviklingsprosjekt. Begrunnelsen for manglende deltakelse i andre deler av ERASMUS-programmet enn studentutveksling er at ERASMUS er for byråkratisk til dette formål og at det blir for mye papir i forhold til utbytte. Søknadsfristen forutsetter at lærere kan planlegge sine arbeidsoppgaver halvannet år fram i tid, og det er det få som kan. Faglig ansatte som reiser ut, gjør det på andre måter enn gjennom lærerutveksling i ERASMUS.

BI skiller seg fra de fleste statlige høyskolene på en sentralt punkt: Studentutveksling er i hovedsak et administrativt ansvar. Administrasjonen sier at dette er et bevisst valg fra ledelsens side. Fem personer i den sentrale administrasjonen har internasjonalisering som arbeidsområde, og det er disse som utfører brorparten av arbeidet knyttet til studentutveksling.

På internasjonalt kontor er man av den oppfatning at de faglig ansatte vet lite om studentutveksling, og i liten grad kan skille mellom studenter som deltar i ERASMUS og studenter som utveksles gjennom andre avtaler. De faglig ansattes befatning med studentutveksling synes i hovedsak å være begrenset til godkjenning av kurs, men mange av dem har selvsagt også erfaring med å undervise for utenlandske studenter. En av de faglig ansatte vi snakket med, opplyser også at han har hatt med seg norske studenter på utenlandsreiser. Fra administrasjonens side uttrykkes det behov for mer informasjonsarbeid blant de faglig ansatte når det gjelder ERASMUS.

Om høgskolens strategi i forhold til internasjonalisering sier administrasjonen at BI alltid har hatt som mål å være en ledende skole som er synlig internasjonalt. Dette mener de er viktig av tre årsaker. Den ene er konkurransehensyn – det er viktig å kunne tilby studentene utveksling. Den andre er at det er viktig i forhold til hva studentene bør lære – de bør få internasjonal erfaring. Den tredje grunnen er at internasjonalisering er en av BIs fem strategiske satsningsområder og at studentutveksling er et av flere viktige elementer i denne strategien. Studiesjefen opplyser at internasjonalisering er et av de områdene der man nå arbeider aktivt for å integrere strategi og praksis. Han sier at BI er inne i en ny fase, etter å ha blitt godkjent i EQUIS' (European Quality Improvement System), som er et system for akkreditering av business og management-utdanning i Europa. En høy grad av internasjonalisering er for øvrig en forutsetning for i det hele tatt å kunne bli vurdert som deltaker i dette systemet.

Den faglig ansatte ved Institutt for samfunnsøkonomi viser til at mye undervisning er på engelsk, og at det er en policy at BI skal være internasjonale. Den faglig ansatte på Institutt for strategi synes imidlertid å være skeptisk til om internasjonalisering er et tilstrekkelig høyt prioritert område i dag. Hun mener dagens strategi er uklar, og at manglende kommunikasjon og koordinering er et problem. Faglig stab er ikke involvert, og vet for eksempel ikke hvordan man går fram for å få til nye avtaler. Hun mener at den internasjonale dimensjonen i for liten grad tas hensyn til når en del viktige beslutninger tas.

Internasjonalt kontor opplyser det at det historisk sett har vært en pragmatisk holdning til studentutveksling. Det går mye ressurser til administrasjon, og innveksling har vært et viktig incitament for utveksling. Generelt oppfatter de administrativt ansatte ERASMUS/SOKRATES som et byråkratisk system, som er mer en hemske enn en pådriver. BI er derfor per i dag bare interessert i å benytte seg av en del av programmet: studentutvekslingen.

Administrasjonen oppfatter deltakelse i ERASMUS-programmet som arbeidskrevende, men ikke mer enn hva man kan forvente å investere for å kunne delta i ut- og innveksling. De forteller om søknader og rapporter til EU, med rigide tidsfrister, samt rapportering til SiU. Det påpekes at papirarbeidet har blitt lettere enn tidligere, både fordi tekniske problemer er luket ut, og fordi en del av skjemaene nå kan lastes ned direkte fra SiUs hjemmesider. Administrasjonen er av den oppfatning at når man ser bort fra

rapporteringsrutinene og søknadsprosedyrene, er formalitetene ved selve utvekslingen enklere gjennom ERASMUS enn ved utveksling til for eksempel USA og Australia. Det uttrykkes en viss frustrasjon over finansieringen. Man må søke lang tid i forveien, og man får bare en liten del av den summen man søker om.

Når det gjelder overgang fra nettverk til institusjonskontrakter, er det noe divergerende synspunkter. Den internasjonale koordinatoren ser flere fordeler ved det gamle systemet, blant annet møtepunktfunksjonen. Noen av de gamle nettverkene blir fremdeles til en viss grad brukt som faglige nettverk, men mange institusjoner har ikke råd til å sende ut folk. At møteplassene går tapt, gjør programmet mer upersonlig, og man mangler et forum for å finne nye partnere. Studiesjefen mener at utviklingen har vært nødvendig, og at ERASMUS bør oppfattes som et *verktøy*, ikke et forum for å finne nye partnere. Han mener ERASMUS er en stipendordning, ikke et administrativt nettverk. Målet bør være å utvikle nye produkter som markedet etterspør.

Utvekslingsavtalene gjelder for to-tre år av gangen, og blir deretter reforhandlet. BI har også arvet en del gamle avtaler, gjennom sammenslåingen med Norges Markedshøgskole og ved at Oslo Handelsskole ble nedlagt. Flertallet av de utvekslingsavtalene man har i dag er fornyelse av gamle avtaler, men det kommer nye avtaler til hvert år. Initiativet til nye avtaler kan komme fra institusjoner utenfra, eller fra BI selv. En av de faglig ansatte er av den oppfatning at BI ikke ønsker flere avtaler, ettersom avtaler medfører mer administrasjon. Fra administrasjonens side, hevdes det at det ikke er deres intensjon å unngå å opprette flere avtaler, men det er enklere å sende flere studenter til samme institusjon. De foretrekker derfor at antall plasser økes *uten* at det fører til flere avtaler. I BIs "European Policy Statement" er det et uttrykt mål å øke antall samarbeidspartnere. Dette dokumentet tar til orde for vekst i de fleste sider ved internasjonalisering: antall inn- og utreisende studenter, antall utenlandske ansatte osv.

På spørsmål om hvilke kriterier som ligger til grunn for valg av samarbeidspartnere, svarer studiesjefen at det er viktig at partnerne er Business Schools, og at det er en fordel om de har doktorgradsprogram. Partnerens nivå er viktig, særlig på mastergradsnivå. På lavere grads nivå kan man også samarbeide med for eksempel tyske fachhochschulen. Det understrekes at det at en institusjon er med i ERASMUS ikke er noen kvalitetssikring i seg selv.

Sovende avtaler avvikles i liten grad. Begrunnelsen for dette synes i hovedsak å være at man tenker at det kan være bruk for dem på et senere tidspunkt. Det skal mer til en én misfornøyd student for at avtaler blir avviklet. De internasjonale koordinatorene påpeker at BI er nettomottakere av studenter på enkelte avtaler, og mener at en viktig årsak til dette er at semesteret ikke faller sammen med semestrene i Europa.

5.2 Utreisende studenter

Det er utarbeidet gode og oversiktlige brosjyrer på norsk og engelsk med informasjon om de enkelte læresteder BI tilbyr utveksling med. Høgskolens nettsider er imidlertid lite informative når det gjelder studentutveksling, men det arbeides med en ny utgave. Det avholdes også informasjonsmøter for studentene. Det er internasjonalt kontor som har ansvaret for markedsføringen, og etter deres mening trekkes de faglige inn i dette arbeidet. Informanten fra Institutt for strategi mener imidlertid at de faglige i liten grad trekkes inn. De administrativt ansatte sier at studentene blir oppfordret til å velge Europa, og mener å se en økende bevissthet blant studentene i forhold til dette.

Varigheten på utvekslingsoppholdene er et semester. På siviløkonomutdanningen og mastergradsutdanningen, og i de lavere grads studiene, er det forsøkt tilrettelagt for at studentene kan ta et semester utenlands. Administrasjonen og den ene faglig ansatte forteller at man har forsøkt å skyve litt på obligatoriske kurs, slik at studentene ikke skal gå glipp av disse ved å være ute. Det er en merbelastning av obligatoriske kurs i siviløkonomstudiet sjette semester, for å tilrettelegge for utveksling i det sjuende semesteret. Det påpekes imidlertid at studenter som vil utveksles til Tyskland, må reise ut et semester tidligere enn andre for å få det til å passe inn med tyske semestre, og at dette kan føre til problemer i forhold til å gjennomføre de obligatoriske kursene. Tar man obligatoriske kurs ute, er det et krav om at minst 50 prosent av pensum skal være overlappende. Valgfrie kurs er derfor enklere å ta ute. De faglig ansatte har stor sett positive erfaringer med at studenter reiser ut. Om de ikke lærer akkurat det samme som hjemme, så er det uansett en verdifull erfaring.

Informanten ved institutt for strategi er av den oppfatning at forholdene ikke er spesielt godt lagt til rette for utveksling. Hun forteller at i en periode var BIs studiestart i september, noe som er mer i tråd med den universitetskalenderen som følges andre steder i Europa. Nå er semesterstart flyttet tilbake til august, et tidspunkt da mange europeiske studiesteder ikke er ferdig med sitt sommersemester. Da kan man ikke forvente å få mange europeiske studenter inn. Administrasjonen mener dette er et problem som først og fremst gjør seg gjeldende for programmene på lavere grad.

Det arrangeres ikke spesialkurs i fremmedspråk for ERASMUS-studenter, men på siviløkonomutdanningen er det seks vektall språk på andre årstrinn.

5.3 Innreisende studenter

Også for innreisende studenter har internasjonalt kontor utarbeidet et grundig og oversiktig brosjyremateriale, hvor det blant annet framgår hvor mange ECTS-vektall hvert kurs gir. Internasjonalt kontor informerer partnerinstitusjoner om kurstilbud, og utreisende studenter bidrar også til markedsføring av BI. Utreisende studenter får med seg en PR-pakke og pålegges å holde informasjonsmøte om BI på sitt lærested i utlandet.

Det tilbys en betydelig portefølje av kurs på engelsk. For vårsemesteret 2001 tilbys 11 forskjellige kurs. De fleste kursene holdes for både norske og utenlandske studenter. Det kan være innkjøringsproblemer knyttet til etablering av kurs på engelsk, men det synes ikke å være noe generelt problem å få fagpersonale til å undervise på engelsk. Det er dessuten en rekke utenlandske forelesere på BI. En av de faglig ansatte nevner at for å tiltrekke seg utenlandske studenter, kan det være lurt å holde kurs der Norge har spesiell kompetanse, for eksempel innen shipping eller olje. Denne type kurs synes i liten grad å tilbys på engelsk for øyeblikket.

Det synes å være enighet om at innreisende studenter bidrar til å skape et internasjonalt miljø, som gir kursene en ekstra dimensjon. En av de faglig ansatte mener at de utenlandske studentene trekker opp nivået, og mener de gir god inspirasjon for de norske studentene. Samtidig mener hun at BI har mye å tilføre de utenlandske studentene, blant annet gjennom at det legges større vekt på gruppearbeid enn i mange andre land. BI er forpliktet til å skaffe de innreisende studentene hybler, og det er en del jobb med dette.

5.4 Oppsummering

BI har et fagtilbud der behovet for et internasjonalt tilsnitt er åpenbart. Den internasjonale profilen er relativt framtrødende, og kommer blant annet til syne gjennom satsing på kurstilbud på engelsk. BI har lagt opp til at utveksling er et administrativt ansvar, og har valgt å ikke involvere faglig ansatte i særlig grad. Dette kan synes som en effektiv profesjonalisering av utvekslingsvirksomheten. Norges handelshøyskole, som også organiserer virksomheten på liknende måte, er blant de institusjoner som utveksler flest studenter i forhold til antall registrerte studenter. På den annen side kan man tenke seg at begrenset involvering fra de faglig ansatte kan gjøre det vanskelig å etablere nye avtaler.

6 Norges musikkhøgskole

Med utgangspunkt i Musikkonservatoriet i Oslo ble Norges musikkhøgskole etablert som vitenskapelig høgskole i 1973. Høgskolen har i dag ca. 465 studenter, 110 fast ansatte lærere og en rekke timelærere. Skolen tilbyr lavere grads kandidatstudium innen instrumental eller vokal utøvelse, musikkpedagogikk, kirkemusikk og komposisjon. På høyere grad tilbys toårige hovedfags- og diplomstudier innenfor en rekke felt. I 1999 ble det opprettet et doktorgradsprogram. I tillegg har skolen flere videreutdanningstilbud. Alle studenter må gjennom en opptaksprøve som omfatter ferdigheter i hovedinstrument(er), musikkteori, gehør, samt klaverspill. Søkerne til kandidatstudiet vurderes i hovedsak som svært godt kvalifiserte. De senere årene har det vært en økning av antall studenter på høyere grads nivå.

En stor del av undervisningen ved Norges musikkhøgskole er individuell instrumental/sang undervisning. Undervisningen er i stor grad preget av et mester – svenn forhold. Utgangspunktet for det internasjonale samarbeidet er det kunstnerisk utøvende. I tillegg til internasjonal koordinator ble tre lærere i ulike utøvende fag og en lærer i musikkpedagogikk intervjuet.

6.1 Organisering og strategi

Skolen har de siste årene styrket sitt internasjonale engasjement. De tar del i ulike internasjonale nettverk og utveksler studenter og lærere blant annet gjennom NORDPLUS og ERASMUS. I skolen strategiske plan for 1997-2002 vektlegges internasjonalisering. Det er et mål å øke studentmobiliteten til 5 prosent, noe som vil innebære at ca 25 studenter reiser ut hvert år. De siste årene har skolen sendt ut 10 per år. Det klareste uttrykket for den institusjonelle prioriteringen av internasjonal virksomhet er at det i 1996 ble definert ca 1/2 stilling for å ivareta dette feltet. Tidligere ble dette ivaretatt av to personer i studieadministrasjonen som en del av det studieadministrative arbeidet. Denne administrative satsningen har klart bidratt til at omfanget av den internasjonale kontakten, ikke minst i form av utveksling innenfor ERASMUS har økt. Det har betydd mye å ha en person som kjenner de ulike mulighetene innenfor utvekslingsprogrammene og som markedsfører dette blant studenter og ansatte. Dette har imidlertid også ført til at den internasjonale virksomheten har blitt relativt personbasert. En av de faglig ansatte som ble intervjuet, uttrykte det slik: ”Skolens strategi, det er N.N. praktisk og ideologisk”. Dette var ment som en positiv karakteristikk av denne personen.

Skolen er organisert i tre institutter. Internasjonalt utdanningssamarbeid er imidlertid ingen sentral sak på instituttnivå og det er behov for koordinering. For å forankre det internasjonale arbeidet institusjonelt er det opprettet et internasjonalt utvalg. Siden dette utvalget er et rent rådgivende organ uten beslutningsmyndighet, har det imidlertid så langt hatt liten betydning. Fordi den internasjonale aktiviteten øker i omfang, noe som også har

ressursmessige konsekvenser, kan det imidlertid være behov for en større grad av koordinering i forhold til instituttnivå og skolens valgte ledelse. Dette var imidlertid ikke noe som ble etterlyst fra det faglige personalets side.

Selv om skolen i liten grad har utformet en klar strategi i forhold til internasjonal kontakt, har det i praksis vært foretatt en del prioriteringer. For det første har en i første omgang prioritert lærerutveksling. På den måten blir fagpersonalet trukket direkte inn i samarbeidet. Dette er viktig for å etablere samarbeidsrelasjoner som i neste omgang kan danne grunnlag for studentutveksling og annet faglig utdanningssamarbeid. For det andre har en valgt samarbeidsinstitusjoner med omhu. Fram til 1993-94 var ERASMUS-samarbeidet basert på institusjonelle nettverk (ICPs). Dette var et relativt eksklusivt nettverk av høyt ansette institusjoner i Europa. Ved overgangen til bilaterale avtaler ble samarbeidet med de av institusjonene en hadde samarbeidet med i dette nettverket videreført, samtidig som en har etablert samarbeid med nye institusjoner. Nye kontakter har til dels blitt etablert på basis av kontakter det faglige personalet har hatt med kolleger ved institusjoner en har ønsket å få en avtale med. En vurderer nøye hvilke institusjoner en inngår bilaterale avtaler med, og avviker avtaler som ikke fungerer tilfredsstillende.

Skolen har nå inngått 25 bilaterale avtaler innenfor rammen av ERASMUS. Dette innebærer at skolen har avtaler med de mest aktuelle institusjonene i Europa. Det er også en offensiv holdning i forhold til å inngå nye avtaler hvis det uttrykkes ønske om det fra lærere eller studenter. Det ble framhevet som litt vanskelig å få til avtaler med institusjoner der utdanningene er basert på skolepenger. Det ble derfor vurdert som svært positivt at en gjennom personlige kontakter har fått i stand avtaler med Royal College of Music og The Royal Academy of Music i London.

Det ble ikke rapportert om spesielle problemer i forhold til EUs regelverk. I forhold til tidligere har ordningene blitt langt mer fleksible og mindre detaljerte. Fra administrasjonens side ble det framhevet at SiU er en viktig ressurs som gjør en utmerket innsats og bidrar til å løse praktiske problemer. Det ble imidlertid framhevet som rigid at utvekslinger som går over et år må finne sted innenfor et og samme akademiske år, noe som innebærer at studenter som ønsker å være ute mer enn et semester må reise ut i høstsemesteret. Fagpersonalet var svært fornøyd med den måten administrasjonen fungerte på skolen. En av dem som ble intervjuet ga internasjonal koordinator følgende honnør: ”Jeg vet ikke om det er noen problemer i forhold til EU-byråkratiet, men hvis det er det så ordner N.N. det.”

Internasjonalt samarbeid er i og for seg ikke noe nytt ved skolen. Tidligere hadde det i hovedsak vært basert på uformelle kontakter. Fordelen med ERASMUS-samarbeidet er at det bygger på formelle bilaterale avtaler og at det følger noe penger med. Det ble likevel trukket fram at det kunne vært ønskelig med en viss økonomisk premiering av utveksling av studenter og lærere, noe som er tilfelle både i Sverige og Danmark. I den grad det er en politisk målsetning å øke utvekslingen, kan dette være en måte å søke å motivere

institusjonene på. Det kan også være med på å kompensere for en del av merarbeidet slik utveksling alltid innebærer.

Norges musikkhøgskole deltar i en rekke ulike nettverk som for eksempel NORDPLUS. I tillegg har ansatte ved skolen kontakt med kolleger ved en rekke institusjoner på mer uformell basis. I den grad det er nødvendig å prioritere; for eksempel når studenter fra utlandet ønsker å studere en periode i Norge, prioriteres institusjoner skolen har inngått bilaterale avtaler med. I praksis innebærer dette en prioritering av samarbeidet gjennom ERASMUS. Avtalene er utformet på institusjonsnivå, det er med andre ord ikke presisert hvilket felt eller instrument avtalen gjelder. Dette gir en fleksibilitet, men det innebærer også at Norges musikkhøgskole så vel som institusjonene som skal motta norske studenter har ledig kapasitet innenfor det aktuelle instrument, eller at det settes av ekstra undervisningsressurs internt for at utvekslingen skal kunne komme i stand.

6.2 Utreisende studenter

Studentene får når de begynner ved Norges musikkhøgskole en brosjyre med ulike opplysninger om studiet. I denne brosjyren er muligheten til å reise ut med ERASMUS omtalt. Studentene blir også orientert muntlig om dette på informasjonsmøter. I tillegg får alle studenter en liste over hvilke institusjoner skolen har inngått avtaler med og som således er aktuelle å reise til. Skolen er dessuten et lite miljø noe som muliggjør direkte kontakt mellom internasjonal koordinator og studentene. De faglig ansatte markedsfører i liten grad ERASMUS-programmet overfor studentene, men utreise koordineres med faglærer, og lærerne bidrar med anbefalinger om valg av institusjoner og råd om når i studiet det passer best å reise ut. Selv om lærerpersonalet i stor grad er positive til at studentene tar et utenlandsopphold i løpet av studietiden, blir ikke dette sett på som noe de fleste studentene bør benytte seg av. Enkelte av dem som ble intervjuet, framhevet at studiet ved Norges musikkhøgskolen var svært krevende i seg selv. Et utenlandsopphold er ekstra krevende og de anbefalte dette derfor bare for ”dem over middels”.

Studentene er veldig kvalitetsbevisste når de ønsker å reise ut. Samtidig har de en relativt god oversikt over hvem som er de mest anerkjente utøverne og pedagogene innenfor sitt felt. Studenter har derfor ofte et ønske om å spille hos en bestemt professor. Dette er imidlertid ofte personer som har stor pågang av studenter og som derfor ofte ikke har kapasitet til å ta imot dem. Lærernes personlige nettverk er derfor ofte viktig både for å åpne dørene hos ettertraktede personer og for å kunne anbefale andre som er dyktige, men mindre kjente.

Skolen anbefaler studentene å reise ut i løpet av tredje året eller første semester av fjerde året i kandidatstudiet, eventuelt i løpet av hovedfags- eller diplomstudiet. Mens første og andre år i kandidatstudiet er lagt opp relativt skolemessig, er det større rom for individuelle opplegg de siste to årene. For studentene i musikkpedagogikk, som gjerne også reiser ut med utgangspunkt i den utøvende delen av studiet, har det vært vanskelig å få innpasset et

utenlandsopphold. I forbindelse med en forestående studieplanrevisjon legges det opp til en større grad av modulisering som skal gjøre det lettere å innpasse et utenlandsopphold også for denne studentgruppen.

Studentene som reiser ut, er borte minimum et semester. Lærerne som ble intervjuet hadde noe ulik vurdering av hva som var den optimale lengden på et utenlandsopphold. Noen mente de aller fleste burde være borte et helt år for å få fullt utbytte av det, mens andre mente et semester også kunne fungere bra.

Innpassing av utenlandsopphold i den norske utdanningen er stort sett ikke noe stort problem. Faglærer blir koblet inn på forhånd og godkjenner opplegget for utenlandsoppholdet. Det blir også utformet en såkalt "learning agreement" som blir sendt institusjonen studentene skal reise til. Praksis ved vertsinstitusjonene i hvilken grad de forholder seg til dette dokumentet er imidlertid ulik. Det ble understreket at utvekslingen må bygge på tillit til vertsinstitusjonen, og at en håndterte dette på en fleksibel måte. Institusjonene studentene reiser til, er tross alt høyt respekterte. Studentene får ikke med seg alt de ville lært hjemme, men de lærer andre ting som er verdifullt. Når vertsinstitusjonen har utarbeidet en ECTS-katalog, er godkjenningen stort sett uproblematisk. Det må imidlertid sikres at studenter får med seg sentrale elementer i det norske studiet. Eksempelvis må de som studerer kirkemusikk, som er en yrkesutdanning der liturgien i den norske kirke er sentral, få den nødvendige kompetanse i den spesifikt norske biten av studiet. Flexibiliteten gjelder også den praktiske tilretteleggingen i forhold til ulik start og slutt på semestrene. Dette er særlig aktuelt fordi mange av studentene reiser til Tyskland. Utenlandsopphold fører sjelden til at studentene blir forsinket i sine studier.

Faglig sett mente lærerne som ble intervjuet at det å komme til et annet fagmiljø og få nye impulser, er svært verdifullt. Noen reiser for å få hjelp til å utvikle seg teknisk, andre for å arbeide med et repertoar som det ikke er samme mulighet til å arbeide med hjemme. En av dem som ble intervjuet, la imidlertid vekt på at miljøet studentene reiser til bør være annerledes enn hjemme, men samtidig ikke for forskjellig. Et miljø som har en helt forskjellig faglig tradisjon kan være frustrerende for studentene og gå ut over deres faglige utvikling. Lærerne mente studentene generelt har stort faglig utbytte av et utenlandsopphold, i tillegg til alt det andre de får – sosialt og kulturelt. Det var flere eksempler på at studenter vokste personlig på et slikt utenlandsopphold.

Det har alltid vært slik at studenter i musikk har reist ut. ERASMUS innebærer imidlertid at mange studenter som tidligere ikke ville vurdert et utenlandsopphold, nå får en sjanse. Fordelen med å reise ut gjennom ERASMUS er at studentene får papirer på dette og at de får godkjent utenlandsoppholdet som del av sin norske utdanning. Det er også mye enklere å få innpass på utenlandske skoler via et utvekslingsprogram. I tillegg får studentene som reiser ut gjennom dette programmet, et ekstra stipend. I hvilken grad vertsinstitusjonene tar seg av studentene sosialt og praktisk, for eksempel med å skaffe bolig, varierer.

I forhold til å hjelpe studenter med den nødvendige språkkompetanse, gjør Norges musikkhøgskole lite. Det understrekes overfor studentene som planlegger å reise ut at de må sørge for å beherske språket før de drar, og skolen har kjøpt inn kurs med kassetter til biblioteket.

6.3 Innreisende studenter

Norges musikkhøgskole mottar flere studenter enn de sender ut gjennom ERASMUS-programmet. De driver derfor ikke noen form for markedsføring av sine studier overfor studenter ved utenlandske institusjoner. Det overlates til institusjonene som de har inngått avtale med. Skolen har også en del studenter fra land som ikke inngår i dette utvekslingsprogrammet.

Problemet med å motta studenter er først og fremst kapasiteten. Det gjøres ikke noe forsøk på å oppnå balanse i utvekslingen mellom de enkelte institusjonene, eller innen ulike instrumenter eller spesialiseringer. Det er et spørsmål om kapasitet. Kan man imidlertid få til gjensidighet er utvekslinger enklere å gjennomføre. I likhet med norske studenter ønsker utenlandske studenter først og fremst å studere hos dem som er mest kjent. Det å ta imot utenlandske studenter har dessuten en kostnadsside. En del av spilleundervisningen dekkes av timelærere. Spilletimer for en student hos en lærer koster ca 30.000 kroner per år.

Skolen har fått støtte fra SOKRATES-programmet til å utarbeide en ECTS-katalog som beskriver innhold og omfang av de ulike delene av studiet i henhold til internasjonale retningslinjer. Når enkelte utenlandsstudenter har hatt problemer med å få godkjent studiet i hjemlandet, har det sammenheng med at enkelte institusjoner og professorer i andre land ikke aksepterer den fleksibiliteten som må ligge til grunn for godkjenning i denne typen studentutveksling. Inntrykket er imidlertid at dette etter hvert har bedret seg.

Studiet tilrettelegges ikke spesielt for utenlandske studenter. Mye av undervisningen er eneundervisning eller foregår i små grupper. Denne typen undervisning foregår ofte på engelsk eller eventuelt tysk eller fransk i den grad det er behov for det. Utenlandske studenter som behersker norsk følger forelesninger, mens andre i større grad må dekke denne delen av studiet gjennom selvstudier.

Det er flere forhold som gjør studiet ved Norges musikkhøgskole attraktivt for utenlandske studenter. Lærerpersonalet holder et høyt faglig nivå. Skolen har gode fysiske fasiliteter med gode øvingsmuligheter. Den er liten, oversiktlig og preget av et godt studentmiljø. Lærerne er generelt imøtekommende, og forholdet mellom lærer og studenter er langt mer uformelt enn hva som er vanlig ved mange utenlandske institusjoner. Skolen tar også godt vare på tilreisende studenter rent praktisk ved at alle får tilbud om hybel via Studentsamskipnaden i Oslo. Sosialt prøver også skolen å bidra til at studentene integreres i miljøet gjennom et sosialt arrangement i forbindelse med at studentene kommer. Alle studenter ved skolen får dessuten en liste med en oversikt over alle tilreisende studenter.

6.4 Lærerutveksling

Lærerutveksling er i all hovedsak basert på parvise utvekslinger innenfor samme fagfelt. Det er imidlertid ikke aktuelt å harmonisere utvekslingen tidsmessig slik at lærerne kan låne hverandres kontorer og overta hverandres undervisning. Dette blir begrunnet med at det er behov for at en ved institusjonen har ansvar for vedkommende under besøket og at det er vanskelig å steppe inn i en annens undervisning og veiledning for en kort periode. Lærerne i de parvise utvekslingene avtaler seg i mellom et opplegg for oppholdet. I hovedsak dreier dette seg om instrumental-/vokalundervisning der den tilreisende læreren underviser en eller flere av studentene til læreren ved vertsinstitusjonen enten i form av individuell undervisning eller mesterklasser som er spilleundervisning med tilhørere. I tillegg gir den tilreisende læreren gjerne en forelesning enten om et av sine spesialfelt eller om institusjonen vedkommende kommer fra. Vedkommende holder ofte også en konsert. Det er imidlertid også ikke-utøvende fagmiljøer ved Norges musikkhøgskole knyttet til blant annet utdanningen i musikkpedagogikk. Utveksling innenfor disse miljøene kan også ha betydning for lærernes forskningsvirksomhet.

Lærerne som deltar i utvekslingen, framhever at det er lærerikt å bli kjent med hvordan andre institusjoner legger opp undervisningen musikalsk og pedagogisk. Dette ble beskrevet som veldig faglig stimulerende. Utvekslingen gir en mulighet til å vurdere i hvilken grad den norske utdanningen holder mål i forhold til anerkjente institusjoner i andre land. Det å besøke en utenlandsk institusjon og få positiv tilbakemelding fra studenter og lærere der, fungerer også som en viktig anerkjennelse på det personlige planet. Det var flere eksempler på at lærere ved Norges musikkhøgskole var blitt invitert som gjesteprofessorer og til å delta i andre former for internasjonalt utdanningssamarbeid på bakgrunn av bekjentskap som følge av lærerutvekslinger.

Flere av lærerne som ble intervjuet framhevet også at undervisningstradisjonen er svært privat, preget av mester – svenn relasjoner. Lærerne diskuterer i liten grad undervisning seg i mellom. Lærerutvekslinger gir imidlertid en unik mulighet til dette. Gjennom å beskrive hvordan undervisning og studieopplegg er lagt opp ved egen institusjon og å prøve å forstå hvordan den er lagt opp ved den utenlandske institusjonen, utvikler det seg ofte interessante faglige diskusjoner. En del utvekslinger kommer i stand etter forespørsler på institusjonsnivå. Fordi disse utvekslingene i stor grad blir parvise personlige relasjoner, varierer det hvor godt disse utvekslingene fungerer.

Lærerutvekslingen har også en positiv betydning for studentene. Det gir en del studenter anledning til å spille med en lærer som gjerne har noe annet å bidra med musikalsk, teknisk og/eller pedagogisk enn studentens hovedlærer. I enkelte tilfeller danner slike bekjentskap utgangspunkt for studentutveksling.

Høgskolen har lagt stor vekt på lærerutveksling fordi det har blitt betraktet som en måte å stimulere studentutveksling og andre typer internasjonalt utdanningssamarbeid. Selv om

det foreløpig bare er et mindretall av lærerne som har deltatt i dette samarbeidet, har interessen for dette vært økende. I vurderingen av omfanget av dette ved høgskolen må det tas hensyn til at mange av lærerne er deltidsansatte orkestermusikere som i mindre grad har anledning til å delta i denne typen utveksling.

Det var særlig to forhold som ble oppfattet som negative ved tilretteleggingen av lærerutvekslingen. EU dekker utgifter opp til en viss sum, og Norges musikkhøgskole yter selv et tilskudd slik at alle skolens lærere som reiser ut får dekket alle sine dokumenterte utgifter. Noen av dem som har reist ut mente likevel at dette ikke var tilstrekkelig, fordi det alltid er en del utgifter som ikke lar seg dokumentere. Dessuten ble det klaget på at det er strevsomt å holde styr på alle kvitteringer. De ønsket derfor at et system der utgiftene ble dekket ut fra faste satser. Når høgskolen ikke legger statens reiseregulativ til grunn for refusjon av slike utgifter, er dette fordi det ville øke skolens utgifter med denne typen utveksling betydelig.

Et annet forhold som ble trukket fram i noen av intervjuene, er at lærerutveksling medfører en god del merarbeid som ikke blir kompensert på noen måte. Det å ta i mot å legge til rette for et tilreisende lærer krever en del arbeid og det gis bare i begrenset grad avlastning i forhold til egen undervisning under besøket. Det å reise ut innebærer en god del forberedelse, ikke minst det å holde en forelesning på et fremmed språk. En mente bistand fra språkkonsulent kunne være en hjelp. Dessuten er undervisningen ved Norges musikkhøgskole lagt opp slik at den enkelte student har krav på et visst antall spilletimer, noe som innebærer at lærerne vanligvis må ta igjen undervisning etter et utenlandsbesøk. Det har ikke vært diskutert ved skolen om det burde innføres noen form for reduksjon i undervisningsbelastning ved denne typen deltakelse.

Generelt sett synes imidlertid erfaringene med lærerutvekslingen å være gode. Noen problemer så langt har hatt sammenheng med manglende kjennskap til miljøene og personene som deltar i utvekslingen. Enkelte av informantene åpnet muligheten for at noen av utvekslingsrelasjonene på sikt kunne utvikles fra besøk og gjensitter til en form for lærerutveksling der lærerne byttet kontor og studenter for en noe lenger periode. Dette kunne redusere noe av dobbeltarbeidet med å delta i utvekslinger samtidig som det kunne gi et bedre faglig utbytte for den enkelte. Problemet er at det er vanskelig å få til i praksis.

6.5 Fagsamarbeid og pensumutvikling

I tillegg til student- og lærerutveksling har Norges musikkhøgskole også vært med i enkelte andre faglige samarbeidsprosjekter med finansiering fra ERASMUS-programmet. Blant annet deltar en fra høgskolen i et prosjekt om musikerrollen i et multikulturelt samfunn. En mente også at høgskolen burde ha noe å bidra med innenfor IT der de har utviklet et 10-vektkurs i computer-basert musikkproduksjon som er basert på internett teknologi. Det er også planer om å etablere et samarbeid med en del utenlandske institusjoner om et "joint curriculum development" prosjekt i musikkpedagogikk. Fordelen

med moduler som er et resultat av ”joint curriculum development”, er at musikkpedagogiske emner kan tas ved vertsinstitusjonen. Slike kurs vil automatisk bli godkjent ved hjemmeinstitusjonen og kan på en mer planmessig måte inngå i studentenes studier.

Skolen har også være involvert i enkelte intensivprogrammer. For eksempel deltar en diplomstudent for andre gang på et tidagers EU-kurs i orkesterledelse. Det er også eksempler på tilsvarende kurs innenfor andre felt. Dette blir betegnet som viktig å gi enkeltstudenter et slikt tilbud. Slike intensivkurs utvikles i samarbeid mellom flere institusjoner. Det ligger en anerkjennelse av institusjonen og de konkrete lærerne å bli invitert med til å delta i slike intensivkurs.

6.6 Oppsummering

Internasjonalt utdanningssamarbeidet ved Norges musikkhøgskole har sin basis i den utøvende delen av musikkfaget. Institusjonen driver lite forskning. Utdanningssamarbeid er derfor en sentral måte å etablere og opprettholde internasjonale kontakter på. Det er en klar elitisme i forhold til hvilke institusjoner og personer en samarbeider med.

Institusjonen har prioritert lærerutveksling, for på den måten å involvere det faglige personalet i det internasjonale utdanningssamarbeidet. Håpet er at lærerutveksling gjennom de kontaktene som knyttes skal bidra til å øke studentutvekslingen og danne grunnlag for andre former samarbeid.

7 NTNU

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitetet (NTNU) ble etablert i 1996 basert på det tidligere Universitetet i Trondheim. Mens Den allmennvitenskapelige høgskolen (AVH) og Norges tekniske høgskole (NTH) fortsatte som egne organisatoriske enheter også etter Universitetet i Trondheim ble etablert, innebar NTNU en organisatorisk integrering av disse institusjonene. Institusjonen består i dag av 11 fakulteter og 72 institutter med om lag 19000 studenter og 1150 ansatte i vitenskapelige stillinger.

Ved en så stor institusjon er det vanskelig å gi et bilde av virksomheten som er dekkende for alle fagmiljøer. For å få fram bredden i virksomheten har vi intervjuet koordinator for SOKRATES-/ERASMUS-programmet i Internasjonal seksjon og faglig personale som har erfaring med internasjonalt utdannings samarbeid ved et teknologisk miljø (Institutt for materialteknologi og elektrokjemi) et humanistisk miljø (Germanistisk institutt) og et samfunnsvitenskapelig miljø (Geografisk institutt).

7.1 Organisering og strategi

Hvert år befinner omlag 1000 utenlandske studenter seg ved NTNU. Av nær 500 studenter som tar deler av sine studier her, er 330 ERASMUS-studenter. NTNU har også en rekke samarbeidsavtaler med universiteter i Nord-Amerika, Afrika og Asia. Over 600 NTNU-studenter tok i 1999 deler av studiet i utlandet. Av disse var 267 ERASMUS-studenter. Over 70 prosent av studentutvekslingen foregår innenfor rammen av utvekslingsprogrammene ERASMUS, LEONARDO og NORDPLUS. Totalt under SOKRATES-programmet hadde NTNU 338 bilaterale avtaler med 211 utdanningsinstitusjoner i Europa. Som det framgår av tabell 2.1 (side 21) er Universitetet i Bergen langt mer aktive innenfor ERASMUS enn de øvrige universitetene, mens NTNU er noe mer aktive enn universitetene i Oslo og Tromsø.

I NTNUs strategiske plan fram mot 2010 heter det: "NTNU skal være Norges ledende institusjon for teknologisk forskning og utdanning. Vi skal være på internasjonalt toppnivå på utvalgte områder innenfor vår teknisk-naturvitenskapelige hovedprofil. Vi vil identifisere de fagområdene der vi har best forutsetning for å hevde oss internasjonalt, og bidra til en videre utvikling og styrking av disse." Etableringen av NTNU har imidlertid krevd mye oppmerksomhet. En av dem som ble intervjuet, framhevet at den internasjonale virksomheten i praksis i liten grad har vært preget av noen bevisst faglig profilering. I den grad enkelte internasjonale prosjekter faller inn under for eksempel et av NTNUs hovedsatsingsområder, er dette ikke et resultat av en bevisst satsing. Det har ikke vært foretatt noen prioritering, det har snarere vært en oppfordring til alle om å være aktive innen internasjonalt samarbeid. Når noen er mer aktive, har dette sammenheng med miljøenes aktivitetsprofil, ikke en institusjonell prioritering.

Det er svært stor forskjell mellom fagmiljøene i hvilken grad det blir betraktet som viktig å delta i ERASMUS-utvekslingen. Ved Germanistisk institutt framheves det at ERASMUS-programmet har gitt helt andre muligheter enn tidligere til at studentene får et opphold i Tyskland. Målsettingen er at så mange studer som mulig tar mellomfaget eller deler av hovedfaget i Tyskland. Ved Institutt for materialteknologi og elektrokjemi ble deltakelse i ERASMUS sett i sammenheng med ambisjonen om å bli et av Europas og verdens ledende fagmiljøer innenfor forskning og undervisning. ERASMUS-samarbeidet ved dette instituttet ble betraktet som et nyttig vektøy for å synliggjøre fagmiljøet, det gir mulighet til å etablere og opprettholde kontakt med interessante fagmiljøer, og det representerer en form for kvalitetssikring ved at en sammenligner seg med anerkjente miljøer i utlandet. Geografisk institutt hadde så langt først og fremst prioritert internasjonalt samarbeid med land i Afrika og Asia og har liten erfaring med ERASMUS.

Internasjonal seksjon styrer ikke den internasjonale aktiviteten på noen måte, men søker å holde en oversikt over aktiviteten og støtter initiativ fra fagmiljøene. I en del tilfeller søker de også å stimulere til økt aktivitet gjennom informasjon og en viss oppsøkende virksomhet. Fra internasjonal seksjons side ble det lagt vekt på å søke å rasjonalisere det administrative arbeid, blant annet med bruk av internett og mer standardisering av rutiner, slik at de kan bruke mer tid til oppsøkende virksomhet og informasjon til fagmiljøene.

ERASMUS-avtaler inngås på instituttnivå, fakultetsnivå og institusjonsnivå avhengig av hva som til enhver tid betraktes som mest hensiktsmessig. Internasjonal seksjon oppfatter seg som et serviceorgan. De bistår fagmiljøer som ber om informasjon og hjelp i søknads-utarbeidelsen. Enkelte fagmiljøer foretrekker å gjøre mesteparten selv, mens andre lar internasjonal seksjon stå for det mer administrative arbeidet knyttet til søknader og rapportering. Noen ganger utformer fagmiljøene selv den faglige delen av søknadene, mens internasjonal seksjon hjelper til med å utforme de mer politisk pregede punktene som for eksempel redegjørelse for den "europeiske dimensjonen" ved prosjektene. I informasjon til fagmiljøene legger internasjonal seksjon vekt på kortfattet informasjon om prosjektenes innhold og hvilke økonomiske støttemuligheter som finnes. Informasjonen fra EU ble betegnet som ubrukelig fordi den er alt for omfattende og for mye preget av en politisk EU-retorikk.

De som ble intervjuet i fagmiljøene, var fornøyd med den hjelp og støtte de fikk fra internasjonal seksjon, og det ble understreket at denne administrative støtten var viktig for det internasjonale utdannings-samarbeidet. Det er i liten grad etablert incentiver rettet mot instituttene eller enkeltpersoner i forhold til å engasjere seg i internasjonalt utvekslingsarbeid. NTNU bruker den nasjonale budsjettmodellen som blant annet belønner vekttallsproduksjon også i den interne ressursfordelingen. Flere av informantene understreket at dette budsjettssystemet slår uheldig ut for en del miljøer som er aktive innenfor studentutveksling. Institutter som sender ut studenter som tar eksamen ved utenlandske institusjoner, får ikke vekttallspenger for disse, og de får ikke penger for utenlandske studenter som ikke avlegger eksamen mens de er her. For Germanistisk

institutt som sender ut mange studenter som tar mellomfaget i Tyskland, samtidig som studentene de mottar i liten grad tar eksamen her, er dette et økonomisk problem. Institutt for materialteknologi og elektrokjemi mottar flere studenter enn de sender ut. Flesteparten av dem de mottar er hovedfagsstudenter som arbeider med prosjektoppgaver og derfor ikke tar eksamen her. Selv om det å ha hovedfagsstudenter på laboratoriet er svært dyrt, får instituttet ikke penger for disse studentene. Det ble argumentert for at det å sende ut og det å motta studenter innebærer merarbeid og er kostnadskrevende. Dette burde kompenseres i budsjettmodellen. Det har vært forslag om å belønne internasjonal aktivitet i budsjett-sammenheng på linje med f.eks. publisering. Ved ingen av instituttene der vi foretok intervjuer, ble det å engasjere seg i internasjonalt utdanningssamarbeid kompensert på noen måte eller tatt hensyn til ved beregning av undervisningsbelastning.

I EU legges det vekt på den politiske dimensjonen ved ERASMUS-samarbeidet, noe NTNU som norsk institusjon forholder seg relativt avslappet til. ERASMUS og LEONARDO er verktøy for å stimulere til økt internasjonalt utdanningssamarbeid, men det er ikke noe ønske om å prioritere dette samarbeidet på bekostning av samarbeid utenfor EU området. Det blir framhevet som et problem at Norge faller utenfor EUs samarbeidsprogrammer med Øst-Europa fordi vi bare er EØS medlem.

Fordelen med ERASMUS er formaliseringen, en tvinges til å gå gjennom avtalene å se hvem er det en samarbeider med. Faglig standard er helt avgjørende for hvem en samarbeider med. Det er vanskelig til enhver tid å oppnå balanse i utvekslingen innenfor de enkelte fagene. Det har derfor utviklet seg en mer fleksibel praksis slik at ledige plasser i et fag kan brukes i et annet i den grad det er greit for mottakerinstitusjonen. Dette gjelder blant annet institusjoner som er med i Santander-gruppen, som er et nettverk av europeiske institusjoner der NTNU er assosiert medlem. Denne typen fleksibilitet gjør det lettere å få en balanse i utvekslingen. Enkelte fagmiljøer som for eksempel Germanistisk institutt sender ut langt flere studenter enn de mottar, mens andre miljøer som for eksempel miljø Institutt for materialteknologi og elektrokjemi, mottar flere enn de sender ut.

7.2 Utreisende studenter

Internasjonal seksjon distribuerer SiU-materiale og egnet materiale til studentene. Dessuten er det lagt ut ulike typer informasjon på nettet med blant annet oversikter over aktuelle læresteder og et utvalg nyttige linker. I tillegg arrangeres det internasjonale dager to ganger i året for å skape blest rundt de ulike mulighetene til å ta delstudier i utlandet med foredrag, eksotisk mat og musikk osv. Representanter fra internasjonal seksjon deltar også på ulike typer allmøter, fakultetenes egne arrangementer og fagutvalgsmøter for å informere om de ulike programmene og mulighetene for å få økonomisk støtte.

Det er store forskjeller mellom instituttene i hvilken grad de har egne informasjonstiltak rettet mot studentene. Dette har dels sammenheng med i hvilken grad det blir betraktet som viktig fra et faglig synspunkt at studenter tar deler av studiet i utlandet. Dels henger det

sammen med om det er noen lokale entusiaster. Ved Germanistisk institutt blir alle studenter informert om mulighetene til å reise ut når de begynner på studiet. I løpet av grunnfagsstudiet blir det arrangert et eget møte der studentene blir oppfordret til å ta mellomfaget i Tyskland og orientert om hvilke muligheter som finnes, søknadsprosedyrer og støttemuligheter. Også på hovedfag får studentene informasjon om utreisemulighetene. Ved Institutt for materialteknologi og elektrokjemi er informasjonen til studentene mindre systematisk, det blir gitt noe informasjon i forbindelse med forelesninger og ellers direkte i samtale med studenter. Geografisk institutt gir ingen informasjon om ERASMUS, og studenter som kommer og spør, blir henvist til internasjonal seksjon.

De som ble intervjuet, framhevet at fordelene med ERASMUS er at det tilbys en pakkedønsning. Utenlandsoppholdet blir godkjent som del av studiet hjemme. Det gis stipend og vertsinstitusjonen er, i alle fall i en del tilfeller, behjelpelig med å skaffe et sted å bo og hjelper studentene med å finne seg til rette. Det ble imidlertid påpekt at ikke alle studenter ønsker er ferdig pakkedønsning og foretrekker å reise ut på egenhånd. Det er også stor forskjell mellom fagmiljøene i hvilken grad det er inngått avtaler som imøtekommer studentenes preferanser. Sist men ikke minst varierer det faglige utbytte av et utenlandsopphold klart mellom fagfelt.

Denne forskjellen mellom instituttene i hvor aktive de er i forhold til å informere studentene, reflekterer i hvilken grad instituttene mener det er viktig at studentene reiser ut. Ved Germanistisk institutt blir det understreket at et opphold i Tyskland er av stor faglig verdi. I tillegg til at det gir en unik mulighet til å lære språket, gir det også en kjennskap til tysk kultur og samfunn som er av stor verdi for det å undervise i skolen. Muligheten til utenlandsopphold dannet grunnlag for utdanning av det som ble betegnet som en "ny generasjon tysklærere". Studentene som reiser ut, avtaler på forhånd hvilke konkrete kurs de skal ta for å få det godkjent som mellomfagstillegg eller del av hovedfagsstudiet. Det ble anslått at omtrent halvparten av studentene som hadde mulighet til det, benyttet muligheten til å reise ut med ERASMUS.

Ved Institutt for materialteknologi og elektrokjemi var det ikke tilsvarende enighet om verdien av å reise ut. Noen mente det var viktig, mens andre var mindre entusiastiske. Utvekslingen foregikk på hovedfagsnivå og det ble understreket at dette var et tilbud til de beste studentene. De som har problemer med å henge med faglig, ble ikke anbefalt å reise ut. Godkjenning ble ikke betegnet som noe problem, instituttet hadde en fleksibel holdning. Faglig sett ble et utenlandsopphold vurdert som omtrent likeverdig med det å studere hjemme, men studentene fikk mye annet i tillegg: de vokser personlig på det, de lærer språk, får kjennskap til andre kulturer, og de knytter kontakter i utlandet. I tillegg til ERASMUS var det også en del studenter som reiste ut med LEONARDO. Det ble framhevet at industrien vurderte det som positivt at kandidatene har hatt et utenlandsopphold.

Ved Geografisk institutt hadde det så langt vært mest vanlig at studentene reiste til u-land i forbindelse med NUFU-avtaler. I tillegg har instituttet et formelt utdanningssamarbeid med Asian Institute of Technology i Bangkok. Når instituttet ikke hadde vært mer aktivt i forhold til europeisk samarbeid, har dette dels med u-landsengasjement å gjøre, men også med at ingen ved instituttet så langt har vært pådrivere for å inngå ERASMUS-avtaler.

Godkjenningspraksis på mellomfag er relativt streng, slik at det i hovedsak er aktuelt med utveksling på hovedfagsnivå. Etter en henvendelse fra Universitetet i Kiel er det nå opprettet en ERASMUS-avtale med dette universitetet. Geografi er et fag med mange spesialfelt, og den faglige profilen varierer mye mellom universiteter. Geografisk institutt ved Universitetet i Kiel har imidlertid flere likhetstrekk med instituttet ved NTNU. Det var spenning knyttet til hvordan dette samarbeidet vil fungere. Med basis i disse erfaringene vil en vurdere om det er aktuelt å inngå flere ERASMUS-avtaler.

Språk er helt essensielt hvis studentene skal få utbytte av utenlandsoppholdet. Det ble innrømmet at tilbudet ved NTNU ikke var tilfredsstillende. En har et tilbud i fransk og har tidligere hatt et tilbud i tysk. Spesielt er det et behov for spansk kurs for utvekslingsstudenter. Det er imidlertid inngått avtaler med institusjoner som gir språkopplæring i utlandet. Internasjonal seksjon prøver etter beste evne å markedsføre mulighetene til å ta språkkurs i utlandet med støtte fra Statens lånekasse.

7.3 Innreisende studenter

Generelt er det ikke noe problem å få studenter til å komme til NTNU. Institusjonen tar imot flere studenter enn den sender ut. Det er lagt vekt på å legge ut informasjon på nettet ettersom dette synliggjør institusjonen og reduserer arbeidet med å besvare henvendelser utenfra. I tillegg bidrar studenter som har vært ved NTNU som informasjonsspredere ved sine hjeminstitusjoner.

Selv om balansen totalt sett er god, er det imidlertid store skjevheter i forhold til læresteder og mellom fag. Spania er svært populært blant NTNU-studentene. Dette legger press på fakultetene å lage opplegg for å rekruttere spanske studenter. Eksempelvis har de ved medisin planlagt et semesterkurs på engelsk som skal være felles for norske studenter og innreisende studenter.

Germanistisk institutt sender ut langt flere studenter enn de mottar. De norske studentene reiser til Tyskland, men det er generelt liten interesse blant tyske studenter for å studere tysk i Norge. De har imidlertid samarbeid med Universitetet i Leipzig som sender studenter som studerer tysk som fremmedspråk på praksisopphold til instituttet (finansiert gjennom VNG stipend). I tillegg mottar de en del studenter fra Milano. All undervisning foregår på tysk, slik at språk er ikke noe problem i forhold til å motta utenlandske studenter. Det å ha studenter fra Tyskland, ble betegnet som et frisk pust i en del undervisningssammenhenger.

Institutt for materialteknologi og elektrokjemi mottar flere studenter enn de sender ut. Utvekslingen foregår i all hovedsak på hovedfagsnivå. Det regnes som positivt å være attraktiv blant studenter i utlandet, selv om det ikke bare er faglige grunner til at studenter kommer hit. Norge blir oppfattet som spennende og litt eksotisk. Dessuten er det et godt sosialt miljø her og infrastrukturen er bra. Språk blir ikke regnet som noe problem. Når det er behov for det, foregår undervisningen på engelsk. Noen studenter får tilrettelagt individuelle studieplaner for selvstudium. Det er kostnadskrevenne å ha hovedfagsstudenter som arbeider på laboratoriet, men det betraktes som viktig, det er en del det å være synlig internasjonalt. Det er også en klar kobling mellom denne typen utveksling og internasjonalt forskningssamarbeid.

Geografisk institutt hadde så langt ikke erfaring med innreisende ERASMUS-studenter, men en god del erfaring med å motta studenter fra andre land. Instituttet har et eget toårig mastergradsprogram finansiert av NORAD rettet mot studenter fra u-land. Undervisningen på masterstudiet foregår på engelsk. Tidligere hadde dette programmet vært organisert helt separat fra det norske hovedfagsstudiet, og programmet var forbeholdt studenter som var tatt opp spesielt til dette programmet. Systemet er imidlertid blitt mer fleksibel, det er til en viss grad åpnet opp for at også andre utenlandsstudenter kan delta i på dette programmet. Dessuten er noe av undervisningen felles med hovedfagsstudenter, noe som det har fungert positivt. Det å gi undervisning på engelsk blir ikke betraktet som noe problem, fordi en del av personalet er fra andre land. Så langt er det imidlertid ikke gjort noe for å tilrettelegge studieopplegg for innreisende ERASMUS-studenter.

NTNU arrangerer i samarbeid med Universitetet i Oslo sommerkurs i norsk for utlendinger. Det vil nå bli mulig å ta en del av dette kurset basert på et internettbasert opplegg. I tillegg arrangeres et lite såkalt "survival kurs" for å lære studenter enkle fraser. Studentmiljøet ved NTNU betraktes som bra og attraktivt for utenlandske studenter. Alle ERASMUS-studenter tilbys bolig gjennom Studentsamskipnaden. NTNU har lagt forholdene til rette for at studenter skal få godkjent kursene hjemme. Alle studietilbud ved NTNU er beskrevet i institusjonens ECTS-katalog som er tilgjengelig på web. Denne databasen oppdateres fortløpende. NTNU har innført en karakterskala som ligner ECTS-karakterskalaen⁵. Flere av informantene påpekte imidlertid at hensikten med ECTS-skalaen ikke er å harmonisere karakterskalaene mellom land, men et system for karakterkonvertering. Det ble argumentert for at det i internasjonal sammenheng ikke er noe poeng at den nasjonale karakterskalaen er identisk med ECTS-skalaen.

7.4 Lærerutveksling

Sammenlignet med studentutveksling har lærerutveksling vært tyngre å få i gang, men det begynner å fungere bedre. Fra internasjonal seksjon blir det overfor fagmiljøene

⁵ ECTS-skalaen består av fem bestått-trinn fra A – E. I St.meld. nr. 27 (2000-2001) foreslås det at denne skalaen legges til grunn ved innføringen av en felles nasjonal karakterskala.

argumentert at lærerutveksling er en måte å knytte faglige kontakter i utlandet som også kan utnyttes i forhold til forskning. Det synes å være manglende kjennskap i mange fagmiljøer i forhold til hvilke muligheter som det ligger i dette. Lærerutveksling blir ofte brukt i forbindelse med nye avtaler for at folk fra de samarbeidende miljøene skal bli kjent med hverandre slik at studentutvekslingen kan organiseres på en så god måte som mulig.

Det er forskjell mellom fagmiljøene i hvilken grad det er et samspill mellom denne typen utdanningssamarbeid og internasjonalt forskningssamarbeid. Ved Germanistisk institutt blir det framhevet at det ikke er noen forbindelse mellom utdanningssamarbeidet og forskningssamarbeidet, mens det ved Institutt for materialteknologi og elektrokjemi er en nær sammenheng. En knyttet kontakter med interessante fagmiljøer som blir utnyttet både i forhold til utdanningssamarbeid og forskningssamarbeid. Ved Geografisk institutt ble det understreket at mye av utdanningssamarbeidet med u-land ble etablert i tilknytning til og som et resultat av lærernes forskningsengasjement.

NTNU subsidierer lærerutveksling gjennom ERASMUS økonomisk. I begynnelsen ble statens satser benyttet, men det ble for dyrt. Nå dekkes reelle reiseutgifter, i tillegg får de som reiser ut 1000 kroner per døgn. Det er imidlertid lokale variasjoner fordi ERASMUS midler kombineres med midler fra andre kilder.

7.5 Fagsamarbeid og pensumutvikling

NTNU er med i det tematiske nettverket "Higher Education in Engineering" som arbeider for en felles strategi for ingeniørutdanning i Europa. NTNU er imidlertid i særlig grad involvert i prosjekter for fagsamarbeid og pensumutvikling. Ut fra erfaringer har en også nedjustert ambisjonsnivået blant annet fordi dette er en type samarbeid som i liten grad kan stimuleres og initieres fra sentralt hold. Mens det tidligere var et mål minst å ha et slikt prosjekt ved hvert fakultet, er det nå et mål å ha 1-2 prosjekter ved hele institusjonen. NTNU har imidlertid vært tungt inne i enkelte slike prosjekter. Prosjektet Environmental Life-Cycle Engineering (ELCE) ble startet og koordinert av Institutt for industriell økologi, men koordineres nå av Ecole des Mines de Paris. ELCE inneholder 4 internett-baserte kurs som leveres med bidrag fra i alt 10 europeiske universiteter. Fra dette fagmiljøets side blir det understreket at dette ERASMUS-prosjektet har vært stimulerende i forhold til utviklingen av studietilbudet ved instituttet. Samarbeidet blir karakterisert som faglig inspirerende, men det blir klaget over at de økonomiske rammene har vært begrensede.

Institutt for materialteknologi og elektrokjemi har vært med på å utvikle et kombinert doktorgrads- og LEONARDO-kurs blant annet basert på videoundervisning. De har også søkt men ikke fått støtte til utviklingen av en europeisk modul. Motivasjonen for å satse på denne typen utviklingsarbeid er først og fremst at det blir betraktet som nødvendig hvis en skal være med i fremste rekke på den internasjonale arena.

Verken Geografisk eller Germanistisk institutt var involvert i fagsamarbeid innen rammen av SOKRATES-programmet. Germanistisk institutt samarbeider imidlertid med Universitetet i Trier som gir norske studenter mulighet til å ta tysk grunnfag der. Instituttet ved NTNU står for språk og litteraturundervisningen, mens Universitetet i Trier tar seg av undervisning i samfunn og kultur (Landeskunde). Instituttet har også hatt en avtale om å sende studenter til Kiel. Ingen av disse avtalene har imidlertid noe med ERASMUS-samarbeidet å gjøre.

7.6 Oppsummering

Universitetet er en stor institusjon der det er store forskjeller i hvilken grad fagmiljøene tar del i ERASMUS-samarbeidet. En sentral forskjell mellom fagmiljøene er i hvilken grad de betrakter det internasjonale samarbeidet som ikke bare et mål i seg selv, men også som et verktøy for å oppnå for eksempel bedre kompetanse blant kandidatene eller for å bli et ledende miljø internasjonalt innenfor forskning og utdanning. Det er klare forskjeller mellom fagmiljøene i hvilken grad utdanningssamarbeid også er forskningsmessig interessant. Et problem som ble framhevet, er at finansieringsmodellen som er basert på vekttallsproduksjon i en del tilfeller straffer miljøer som er aktive i ERASMUS økonomisk.

NTNU har vært involvert i noen prosjekter der det har vært utviklet felles fagmoduler i samarbeid med europeiske universiteter. Denne typen fagsamarbeid kan imidlertid i liten grad initieres fra sentralt hold, men må ta utgangspunkt i de muligheter og utfordringer som ligger i globaliseringen av høyere utdanning.

8 Sammenfattende diskusjon

I de fem foregående kapitlene har vi belyst hvordan ERASMUS fungerer ved et utvalg læresteder i Norge, og fått fram perspektiver fra faglige og administrativt ansatte. Det synes klart at norske læresteder opplever mange av de samme utfordringene med ERASMUS som utdanningsinstitusjoner andre steder i Europa. Programmet fordrer lang planleggingshorisont og krever langt større ressurser enn det som dekkes gjennom overføringene fra EU. Det er en utfordring for institusjonene å prioritere midler til internasjonalisering og å få opp interessen for student- og lærerutveksling. ERASMUS oppfattes av mange som byråkratisk og upersonlig, og det er ofte mangel på kunnskap om de institusjoner man samarbeider med. Dette er utvilsomt en viktig årsak til at de fleste læresteder velger å ha egne bilaterale avtaler med andre institusjoner i tillegg til å delta i ERASMUS-programmet. Samtidig understreket flere av våre informanter at ERASMUS er unikt som verktøy for studentutveksling og annet internasjonalt utdanningssamarbeid.

Generelt synes norske læresteder mer fokusert på internasjonalisering enn europeisering. Europeisering og integrasjon er sentrale ideologiske komponenter innefor EU-systemet, og SOKRATES og ERASMUS er den del av dette. I Norge finner man en utstrakt ambivalens til EU, og holdningene til europeisering som politisk målsetting varierer. Dette kan tenkes å påvirke interessen for delta i programmet, i hvert fall på lokalt nivå. Et program med en ideologisk komponent fenger ikke nødvendigvis fagmiljøene – de kan føle det som et prosjekt de får pådyttet ovenfra. Om fagmiljøenes engasjement skal økes, kan det kanskje være hensiktsmessig å fokusere på hvordan ulike miljø kan dra nytte av å delta i programmene, framfor å fokusere på internasjonalisering som et mål i seg selv.

8.1 Hva er hensikten?

Interessen for å engasjere seg i internasjonalisering generelt, og studentutveksling og ERASMUS spesielt, er helt klart varierende. Ved samtlige institusjoner vi har undersøkt, defineres internasjonalisering og internasjonal studentutveksling som et mål og omtales i positive vendinger i institusjonenes strategiske planer. Dette er en trend som gjør seg gjeldende for norske læresteder generelt (Olsen 1999). Implementering og integrering av strategier for internasjonalisering er imidlertid svært ulik ved institusjonene, og har ulik grad av hensiktsmessighet i forhold til måloppnåelse. Informantintervjuene illustrerer at det er store variasjoner mellom de ulike fagmiljøene og institusjonene både med hensyn til hva som oppfattes som *hensikten* med internasjonalt utdanningssamarbeid og hvordan administrasjon og fagmiljøene utnytter de mulighetene og utfordringene som ligger i ERASMUS-programmet.

Enkelte fagmiljøer skiller seg ut ved at internasjonalt samarbeid betraktes som et *verktøy* for å nå sentrale faglige målsetninger, og i mindre grad som et mål i selv. Eksempelvis betraktes ERASMUS-utvekslingen ved Germanistisk institutt ved NTNU som et redskap

for intet mindre enn å utdanne en ”ny generasjon tysklærere”. BI legger vekt på at studentutveksling er viktig for å framstå som en ledende skole som er synlig internasjonalt. Internasjonal erfaring er viktig for studentene innenfor deres fagfelt og mulighetene for å kunne legge inn et studieopphold i utlandet oppfattes som viktig for institusjonen i konkurransen om studenter. Ved Institutt for materialteknologi og elektrokjemi ved NTNU blir involveringen i ERASMUS sett som viktig i forhold til ambisjonene om å bli ledende i Europa og verden for øvrig innen forskning og undervisning på sitt felt. Synliggjøring og det å måle seg med de mest anerkjente institusjonene i Europa, er også sentralt ved Norges musikkhøgskole. På avdeling for økonomi, kultur og samfunnsfag i Stavanger oppfatter de det som viktig å få inn utenlandske studenter, blant annet for å jevnføre sitt faglige nivå med andre institusjoner og få større bredde i studentmassen. På Institutt for transport og logistikk i Molde er de svært bevisste på å profilere at de har en nisjekompetanse som gjør dem attraktive i et internasjonalt utdanningsmarked.

I enkelte fag er det innlysende at et utenlandsopphold vil være faglig stimulerende, mens det i andre fag er vanskeligere å se at det faglig sett er en fordel å reise ut. De fleste synes imidlertid å være enige om at et utenlandsopphold gir mye i tillegg til det faglige slik som språkkompetanse, opplevelse av andre kulturer og personlige utfordringer. Noen av informantene gir uttrykk for at den personlige vekst som kan finne sted gjennom utvekslingsopphold, nærmest kan kompensere for/forsvare et usikkert faglig utbytte. Enkelte fagmiljøer legger til rette for at studentene kan reise ut på ulike nivåer i studiet, mens andre miljøer først og fremst oppfordrer studentene til å reise ut på hovedfags-/diplomnivå. Det er også klare forskjeller mellom fagmiljøene i hvilken grad ERASMUS-utveksling er noe en anbefaler alle studenter å gjøre, eller et opplegg som bare anbefales de faglig sterkeste studentene. Målsetninger om økt studentutveksling må også relateres til det enkelte fag. Regjeringens målsetning om at 50 prosent av studentene skal reise ut er kanskje for lite offensiv i forhold til europeiske språkfag som for eksempel tysk, mens en slik målsetning antakelig vil være lite hensiktsmessig i fag som for eksempel har et sterkt nasjonalt særpreg. Det kan også stilles spørsmål om hvorvidt studentutveksling er gunstig innenfor fag der utvekslingen skjer i praksisperioder. Når studentene ikke følger undervisning blir de gjerne mindre integrert i læringsmiljøet, og har lite å tilføre dette.

I de fleste fagmiljøene er det en tendens til at de bilaterale avtalene har sin bakgrunn i de tidligere ICP-nettverk, personlige initiativ og tilfeldigheter. Et problem for fagmiljøer som ikke har et internasjonalt kontaktnett og liten kjennskap til utenlandske institusjoner er at det kan være vanskelig å komme i gang og lage nye avtaler. De gamle ICP-nettverkene synes å ha vært viktig i en slik innledende fase, og enkelte fagmiljøer har opprettholdt kontakten med nettverkene på mer uformell basis. Et trekk ved de fagmiljøene som har en klar begrunnelse for sitt ERASMUS-engasjement, er at de har et bevisst forhold til hvem de samarbeider med. Mens det for enkelte fagmiljøer er viktig å inngå avtaler med de mest faglig anerkjente miljøer som også er interessante i et forskningsmessig perspektiv, legger andre vekt på å få avtaler med institusjoner som er attraktive i forhold til hvor studentene

ønsker å reise samtidig som utdanningstilbudet og den praktiske tilretteleggingen fungerer godt.

8.2 Hva hemmer og fremmer studentmobilitet?

Studentutvekslingen gjennom ERASMUS har stagnert, noe som kan synes paradoksalt. For det første indikerer tallet på nordmenn som studerer i utlandet totalt at interessen for utenlandsstudier er høy blant norske studenter. For det andre har norske studenter gode økonomiske støttemuligheter gjennom Lånekassen, og er derfor mindre avhengige av ERASMUS-stipendet enn studenter i andre land. Norske ERASMUS-studenter rapporterer i mindre grad enn andre om økonomiske problemer under utvekslingsoppholdet. Et sentralt spørsmål er derfor hvorfor ikke flere studenter benytter seg av denne muligheten til å kombinere et utenlandsopphold med studier. Språk er selvsagt en sentral barriere i forhold til å studere i land der undervisningen ikke foregår på engelsk eller et nordisk språk. Språkkunnskaper fra videregående skole er sjelden tilstrekkelige til å kunne følge undervisning i for eksempel Tyskland eller Frankrike. Det er imidlertid få institusjoner som har organisert språkopplæring for utreisende studenter. Flere av informantene framhevet behovet for språkopplæring i tysk, fransk og spansk. Det er rimelig å anta at økt satsing på tilrettelegging og informasjon kan bidra til å øke antall utreisende ERASMUS-studenter. Flere av dem som ble intervjuet understreket at en av de viktigste fordelene med ERASMUS er at det er en pakkelsøsning som reduserer terskelen i forhold til å legge inn et utenlandsopphold som del av studiet. En slik pakkelsøsning kan aldri imøtekomme *alle* studenters ønsker og behov, men kan likevel øke muligheten for at *flere* reiser ut.

En grunnleggende forutsetning i ERASMUS-utvekslingen er at studenter skal få godkjent utenlandsoppholdet som del av utdanningen hjemme slik at utenlandsoppholdet ikke fører til forlengelse av studietiden. ECTS (European Credit Transfer System) er et viktig skritt for å få til en slik godkjenning. Det er også helt sentralt at fagmiljøene har en fleksibel godkjenningspraksis. Det kan imidlertid stilles spørsmål ved om fagmiljøene er litt tilbakeholdene med å legge føringer på studentenes valg. Flere føringer eller anbefalinger kan bidra til at studentene ikke bare får kursene godkjent, men at studentenes faglige utbytte blir større. Det kan også danne grunnlag for utvekslinger som gir studentene faglige tilbud med en profil og fordypninger som de ikke kan få hjemme. Også praktiske forhold som botilbud og praktisk tilrettelegging kan tillegges vekt. Fremfor å kunne tilby et bredest mulig spekter av valgmuligheter, er en annen mulig strategi å markedsføre studier ved noen få institusjoner der en kan anbefale bestemte kurs som kan innpasses studiet på en god måte. Selv om det er unntak, synes det påfallende at ERASMUS ikke i større grad brukes for å sende studentene til fagmiljøer som tilbyr noe bedre eller annerledes enn det studentene kan få hjemme. Å konsentrere seg om et knippe institusjoner som man har god kjennskap til kan muligens også bidra til å redusere følelsen av upersonlighet, blant annet ved at de som administrerer programmet knytter mer stabile kontakter.

Den norske gradsstrukturen er svært fleksibel i forhold til å kombinere fag fra ulike fagområder og institusjonstyper. Universitetenes disiplinstudier med en grunn- og mellomfagstruktur er imidlertid en hindring for studentutveksling på lavere grads nivå innen en del fag. Fordi ERASMUS-utveksling forutsetter et års avlagt studium, vil mulighetene til å reise ut på lavere grad i de fleste tilfeller begrense seg til muligheten for ta mellomfaget i utlandet, noe som kan være problematisk i forhold til å sikre at studentene har den nødvendige kompetanse som kreves for å bli tatt opp på hovedfag. Ved en overgang til en ny gradsstruktur vil det være viktig å sikre at studiene på lavere grad legges opp på en måte som i større grad legger til rette for å ta delstudier i utlandet.

Selv om Norge sender ut flere studenter enn vi mottar, er balansen i utvekslingen rimelig god. Hvis antallet utreisende studenter skal økes, vil det imidlertid være nødvendig med en mer offensiv strategi for å rekruttere utenlandske studenter til Norge. I en slikt perspektiv vil kurs på engelsk være helt sentralt. En del lærere vegrer seg naturlig nok for å undervise på engelsk. Imidlertid kan det at noe av undervisningen holdes på engelsk kan også være nyttig for norske studenter.

Norske læresteder synes å ha et potensiale når det gjelder å utvikle en bevissthet om hvilke fagtilbud som har en kvalitet eller profil som kan trekke ERASMUS-studenter og andre utvekslingsstudenter til Norge. Undervisningstilbudet på engelsk er svært begrenset ved de fleste læresteder. Det er utviklet en del mastergradsprogrammer som markedsføres overfor utenlandske studenter. Dette er en modell som kanskje også kan brukes for å tiltrekke seg ERASMUS-studenter. Engelskspråklige programmer bør imidlertid gjøres åpne og attraktive også for norske studenter, slik at man sikrer et mangfoldig studentmiljø. For utenlandske studenter kan Norge oppfattes som eksotisk, og mange læresteder kan tilby god praktisk tilrettelegging og et godt sosialt miljø. Dette er imidlertid neppe tilstrekkelig. Kostnadsnivået og klimaet kan virke avskrekkende på mange, og dersom de skal vurdere å reise hit må det faglige tilbudet være godt og interessant. Høyere utdanning er i økende grad i ferd med å bli en vare på et internasjonalt marked, og dersom ikke norske institusjoner leverer etterspurte produkter, risikerer de å tape i konkurransen om både utenlandske og norske studenter.

En grunn til at det ikke er lagt inn flere faglige prioriteringer og føringer i forhold til studentutvekslingen er selvfølgelig at det er vanskelig å gjennomføre i praksis. Prinsippet om gjensidighet i utvekslingen skaper lett problemer hvis det praktiseres strengt. I den grad en klarer å oppnå en fleksibilitet slik at gjensidigheten praktiseres på institusjonsnivå og ikke fagnivå, samtidig som en ser på dette med gjensidighet med litt romslighet og over tid, kan dette muligens gi større handlingsrom.

8.3 Administrative og faglige utfordringer

En annen grunn til at det ikke i større grad legges faglige føringer og prioriteringer til grunn for ERASMUS-samarbeidet kan være at de norske fagmiljøene i mindre grad enn

mange andre land deltar i lærerutveksling og andre former for faglig samarbeid. Gjennom å utvikle personlige relasjoner gjennom lærerutveksling og gjennom pensumsamarbeid og utvikling av intensivprogrammer, vil institusjonene ha bedre forutsetninger for å tillegge faglige hensyn større vekt i forhold til studentutvekslingen. Selv om det er grunn til å påpeke disse mulighetene, må det også understrekes at studenter kan være vanskelig å styre og at utenomfaglige hensyn som språk, klima og beliggenhet ofte synes vel så viktig når studentene velger å reise ut.

Erfaringene fra de ulike institusjonene tyder på at administrasjonen har en nøkkelrolle i ERASMUS-samarbeidet. Det er viktig å ha personer som kan bistå med informasjon, råd og praktisk hjelp i forbindelse med inngåelse av avtaler, søknader og rapportering. Kontinuitet og kompetanse i administrasjonen er derfor helt sentralt. I denne sammenhengen er også SiU en viktig ressurs som får hederlig omtale av flere av informantene. Retningslinjer og rutiner kan synes svært byråkratiske for dem som ikke kjenner dem, selv om prosedyrene er blitt enklere enn tidligere. For dem som har vært gjennom noen runder med søknader og rapportering synes imidlertid rutinene å være overkommelige. Administrasjonen har også en viktig oppgave i å informere om mulighetene som ligger i SOKRATES, og hvordan disse mulighetene kan utnyttes. Dette gjelder både overfor faglig ansatte og studenter. Noen institusjoner kan tjene på å utvikle samarbeidet mellom faglig og administrativt ansatte, og finne fram til en gunstigere arbeidsfordeling mellom disse.

ERASMUS og annen studentutveksling er ofte i betydelig grad basert på engasjerte enkeltpersoner. Dette er ofte personer som selv har erfaring fra utlandet for eksempel gjennom studieopphold eller lærerutveksling. Ildsjeler er selvsagt viktige, ikke minst for å skape entusiasme for programmet, men det bør ikke være slik at deltakelse i utvekslingsprogrammer står og faller på én eller få personer. For å skape kontinuitet, synes det viktig at internasjonalisering er forankret i institusjonen, blant annet gjennom økt bevissthet blant de faglig ansatte. Videre bør det være et administrativt apparat som kan bidra til å videreføre erfaringer og gi de faglig ansatte tilstrekkelig avlastning.

Det er klare forskjeller mellom institusjoner og fagmiljøer i hvor stor grad det faglige personalet involveres i ERASMUS-samarbeidet. Hva som er mest hensiktsmessig synes å variere. I mange tilfeller vil imidlertid det faglige personalet måtte involveres for å foreta vurderinger. Hvis institusjonene skal involvere seg i andre deler av ERASMUS-samarbeidet enn studentutveksling, må også det faglig personalet ha en sentral rolle. I den grad studentutveksling ikke bare skal være en mulighet for noen få, men inngå som en naturlig del av studietilbudet, må det faglige personalet involveres på ulike måter. Erfaringer fra andre land tyder på at institusjoner som utmerker seg som spesielt aktive innenfor studentutveksling har lagt vekt på at internasjonalisering er noe som må gjennomsyre hele virksomheten (Foss 2000).

Det å involvere det faglig personale sterkere i forhold til de ulike sidene i ERASMUS-samarbeidet synes imidlertid å være en utfordring. Norges musikkhøgskoles strategi med å

prioritere lærerutveksling, fordi dette i neste omgang vil kunne danne grunnlag for både studentutveksling og andre typer ERASMUS-samarbeid, er interessant i denne sammenhengen. Fagpersonale som har vært involvert i lærerutveksling har i all hovedsak gode erfaringer med dette. Muligheten for å bruke denne typen samarbeid for å etablere og opprettholde faglige kontakter som også kan brukes i forskningssammenheng synes å være lite kjent i en del fagmiljøer. Selv om de andre delene av ERASMUS-samarbeidet ikke er spesielt romslige økonomisk, representerer dette muligheter for finansiering som kan brukes i kombinasjon med andre midler.

I denne studien har vi i liten grad gått inn på den økonomiske siden ved de ulike delene av ERASMUS-programmet. Det er imidlertid åpenbart at noe av det som gjør programmet interessant for studenter, faglig ansatte og institusjoner, er at selv om finansieringen på en del områder betraktes som utilstrekkelig, så følger penger med denne typen samarbeid. Ut fra den nasjonale målsetningen om å styrke internasjonalt utdanningssamarbeid kan det reises spørsmål ved hvorfor den nasjonale finansieringsmodellen ikke stimulerer denne typen samarbeid. Når denne modellen som premierer vekttallsproduksjon også brukes internt ved institusjonene, medfører dette at fagmiljøer som sender ut studenter som tar eksamen i utlandet straffes økonomisk for dette. Miljøer som mottar utenlandske studenter som ikke tar eksamen får ikke noen godtgjørelse for disse. Andre nordiske land har innført en bonusordning som premierer institusjoner i forhold til hvor aktive de er i internasjonalt utdanningssamarbeid. Heller ikke på individnivå er det i de norske fagmiljøene innført incentiver som belønner engasjement i internasjonalt utdanningssamarbeid økonomisk eller i forhold til andre undervisningsplikter.

8.4 Hva kan gjøres?

Utgangspunktet for dette prosjektet har vært hvorfor norske studenter, lærere og utdanningsinstitusjoner ikke er mer aktive i forhold til ERASMUS-samarbeidet. Det er ikke lett å gi noe klart og entydig svar på dette, men vi har pekt på en del forhold som kan virke hemmende og fremmede på ERASMUS og annen studentutveksling. Som vi allerede har nevnt, bør myndigheter og institusjoner vurdere å utvikle et bonussystem som belønner internasjonalt utdanningssamarbeid. Dagens finansieringsmodell virker i en del tilfeller kontraproduktivt.

ERASMUS-deltakelsen må betraktes som en del av institusjonenes internasjonaliseringstrategi. Som vi har vært inne på, har de fleste institusjoner vidløftige visjoner for internasjonalisering, men implementeringen er høyst varierende. Avslutningsvis presenteres noen problemstillinger som bør avklares og drøftes i en slik sammenheng. Dersom lærestedene ønsker å øke studentutvekslingen og deltakelsen i andre sider ved ERASMUS, kan det være hensiktsmessig å reflektere over følgende:

Overordnede spørsmål

- Hva er hensikten med å engasjere seg i internasjonalt utdanningssamarbeid?
- Hvordan kan ERASMUS-samarbeidet brukes som verktøy for å oppnå sentrale faglige mål?
- Er internasjonalisering tilstrekkelig høyt prioritert i praksis?
- Kan mål om internasjonalisering komme i konflikt med andre strategiske målsettinger?

Hvordan kan flere studenter motiveres til å reise ut?

- Bør alle studenter oppfordres til å reise ut, evt. hvorfor ikke?
- Hvilket faglig utbytte og hvilke andre grunner er det til at studentene bør reise ut med ERASMUS?
- Er informasjonen til studentene god nok?
- Kan innreisende studenter og fagpersonalet brukes mer aktivt for å motivere norske studenter til å reise ut?
- Kan studiet på ulike nivåer organiseres slik at det blir lettere å legge inn et utenlandsopphold (f.eks. modulisering)?
- Er det bestemte kurs ved utenlandske institusjoner som kan anbefales?
- Hva tilbyr utenlandske institusjoner rent praktisk i forhold til bolig, sosiale tiltak osv.?
- Bør det etableres språkkurs i f.eks. tysk, fransk og spansk?

Hvordan kan flere studenter motiveres til å reise til Norge?

- Hva har vi å tilby utenlandske studenter?
- Kan komparative fortrinn markedsføres bedre?
- Hvilke fagtilbud vil være mest attraktive og aktuelle for utenlandske studenter?
- Hvilke undervisningstilbud innenfor aktuelle fagområder kan tilbys på engelsk?

Hva kan administrasjonen bidra med?

- Er det satt av tilstrekkelig administrative ressurser sentralt for å sikre kompetanse og kontinuitet i det internasjonale arbeidet?
- Er det en god ansvarsfordeling og kommunikasjon mellom faglig og administrativt ansatte når det gjelder studentutvekslingsavtaler?
- Er det internasjonale arbeidet tilstrekkelig forankret i institusjonen, eller hviler det i hovedsak på enkeltpersoner?

Hvordan kan det faglige personalet motiveres til å engasjere seg?

- Kjenner det faglige personalet til retningslinjene for lærerutveksling og annet faglig samarbeid, og hvordan dette kan brukes for å etablere og vedlikeholde faglige kontakter?
- Er det spesielle hindringer som fører til at personalet kvier seg for å delta?
- Kan det utvikles incentiver som belønner internasjonalt engasjement?

Referanser

- European Comission (1999) *Survey into the socio-economic background of ERASMUS students*. Directorate General XXII – Education, Training and Youth SCHE 9/99 – DOC 7 Annex 1.
- Foss, D. (2000) *Internasjonalisering: Planlegging av tilbud for utenlandske studenter. En teoretisk studie av internasjonal litteratur*, Oslo, Høgskolen i Oslo. (HiO-notat 2000 nr 21)
- Furnham (1986) The experience of being an overseas student. In Furnham, A. og S. Bochner *Culture Shock*. London: Methuen
- OECD (2000) *Education at a Glance*. OECD indicators. Paris: OECD.
- Jahr, V. og U. Teichler (2000) *Employment and Work of Former ERASMUS Students* <http://europa.eu.int/comm/education/evaluation/soc5.pdf> (10.05.2001).
- Klemperer, A og M van der Wende (2000) *Curriculum Development Activities and Thematic Network Projects* <http://europa.eu.int/comm/education/evaluation/soc7.pdf> (10.05.2001)
- Klinenberg, O and F. Hull (1979) *At a foreign university. An international study of adaption and coping*. New York: Praeger.
- Maiworm, F. og U. Teichler (2000a) *The ERASMUS Students' Experience*. <http://europa.eu.int/comm/education/evaluation/soc4.pdf> (10.05.2001)
- Maiworm F. og U. Teichler (2000b) *The Academics View of Teaching Staff Mobility and ERASMUS*. <http://europa.eu.int/comm/education/evaluation/soc6.pdf> (10.05.2001)
- Maiworm og Teichler (2000c) *ERASMUS and the Policies of Higher Education Institutions*. <http://europa.eu.int/comm/education/evaluation/soc3.pdf> (10.05.2001)
- Maiworm, F. (2000) *Participation in ERASMUS: Figures and Patterns* <http://europa.eu.int/comm/education/evaluation/soc2.pdf> (10.05.2001)
- Maiworm, F. og U. Teichler (1995) *ERASMUS Student Mobility programme 1991/92 in the View of the Local Directors*. ERASMUS Monographs no. 19 Kassel: Wissenschaftliches Zentrum für Berufs- und Hochschulforschung der Universität Gesamthochschule Kassel.
- Maiworm, F., Sousa W. & U. Teichler (1996) *The Context of ERASMUS: A Survey of Institutional Management and Infrastructure in Support of Mobility and Co-operation*.
Maiworm, F. og U. Teichler (1994): Study abroad and early career. Experiences of Former ERASMUS Students. Higher Education Policy Series 35. ERASMUS Monograph No 21. London and Bristol, Pennsylvania: Jessica Kingsley Publishers.
- Oberg, K (1954) *Culture Shock*. Indianapolis: The Bobbs-Merril reprint series in the social sciences.

- Olsen, H. (1999): *Internasjonalisering ved de norske høyere utdanningsinstitusjonene. Omfang og organisering av formaliserte institusjonelle aktiviteter*. Oslo: NIFU. Rapport 1/99.
- Opper S., U. Teichler og J. Carlson (1990) *Impacts of Study Abroad Programmes on Students and Graduates*. Jessica Kingsley Publishers, London.
- SiU (2000): *Et europeisk utdanningsprogram*. Norske universiteters og høgskolers deltakelse i SOKRATES/ERASMUS 1992-99. Brosjyre utgitt av Senter for internasjonalt universitetssamarbeid, Universitets- og høgskolerådet.
- Stortingsmelding nr 40 (1990-91) *Fra visjon til virke. Om høgre utdanning*, Oslo: Kirke, utdannings- og forskningsdepartementet.
- Stortingsmelding nr 19 (1996-97) *Om studier i utlandet*. Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.
- Stortingsproposisjon nr. 1 (1991-92) Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.
- Stortingsmelding nr 27 (2000-2001) *Gjør din plikt – Krev din rett. Kvalitetsreform av høyere utdanning*. Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.
- Teichler, U (2000) ERASMUS – Observations and Recommendations
<http://europa.eu.int/comm/education/evaluation/soc8.pdf>
- Teichler, U. og F. Maiworm (1994) *Transition to work: the experiences of former ERASMUS students*. Higher education policy series ; 28 ERASMUS monograph ; 18. London : Jessica Kingsley.
- Wiers-Jenssen (1999) *Utlendighet eller utflukt? Norske studenters vurdering av å studere i utlandet*. Oslo: NIFU. Rapport 9/99.
- http://europa.eu.int/comm/education/evaluation/socrates_en.html
- <http://www.programkontoret.se>
- <http://www.siu.no/>

Vedlegg 1: Tabeller

Tabell 1 ERASMUS-studenter fra Norge etter vertsland.

Vertsland	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99
Belgia	18	37	46	38	32	25	37
Danmark	26	31	30	34	45	55	53
Finland	0	0	0	4	1	14	21
Frankrike	90	131	145	184	179	132	129
Hellas	5	10	14	17	16	21	8
Irland	11	23	44	47	42	24	24
Italia	24	29	37	42	53	43	52
Liechtenstein	0	0	0	0	0	0	0
Luxembourg	0	0	0	0	0	0	0
Nederland	58	100	95	126	107	108	119
Portugal	1	9	7	10	23	20	20
Spania	35	66	84	114	117	132	134
Storbritannia	74	180	244	333	297	248	241
Sveits	0	0	0	0	0	0	0
Sverige	0	0	0	9	9	25	49
Tyskland	132	168	229	211	217	185	175
Østerrike	0	0	5	43	27	39	39
Andre	0	0	0	0	0	0	0
Total	474	784	980	1212	1165	1071	1101

Kilde: Senter for internasjonalt universitetssamarbeid (SiU).

Tabell 2 ERASMUS-studenter til Norge etter sendeland

Land	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99
Belgia	12	20	50	53	55	30	63
Danmark	6	12	12	19	18	8	32
Finland	0	0	1	10	21	10	28
Frankrike	18	27	52	66	77	102	123
Hellas	1	5	10	9	13	15	11
Irland	2	14	11	10	5	2	3
Island	0	0	0	0	0	0	0
Italia	19	47	55	73	91	97	108
Liechtenstein	0	0	0	0	0	0	0
Luxembourg	0	0	0	0	0	0	0
Nederland	42	82	94	112	101	81	101
Portugal	0	4	18	12	18	22	25
Spania	4	28	48	67	69	76	91
Storbritannia	25	62	82	89	81	64	84
Sveits	0	0	1	2	0	0	0
Sverige	0	0	2	4	12	17	31
Tyskland	26	64	117	177	184	189	233
Østerrike	0	0	0	24	31	31	50
Andre	0	0	1	0	0	0	0
Total	155	365	554	727	776	744	983

Kilde: Senter for internasjonalt universitetssamarbeid (SiU)

Tabell 3 *Norske studenters vurdering av ulike informasjonskilder i forbindelse med planlegging av studieopphold i et annet europeisk land. Prosent (5=meget viktig, 1=mindre viktig).*

	1	2	3	4	5	(N)
Internasjonal seksjon	15	13	28	26	19	(486)
Faglærer	23	18	22	17	21	(391)
Fakultetet	21	20	26	21	13	(428)
Venner	15	15	26	27	17	(425)
Internett	9	13	23	33	21	(495)
Studiekataloger	20	20	24	23	12	(391)
Annet	21	19	34	14	12	(192)

Kilde: Senter for internasjonalt universitetssamarbeid (SiU)/Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Tabell 4 *Norske studenters vurdering av støtte og hjelp mottatt underveis i planlegging av studieopphold av delstudie i et annet europeisk land Prosent (5=meget bra, 1=meget dårlig).*

	1	2	3	4	5	(N)
Fakultet/veileder hjemme	12	16	28	25	19	(489)
Internasjonal seksjon hjemme	11	16	29	30	14	(478)
Internasjonal seksjon ute	16	19	30	19	15	(432)
Fakultet ute	17	21	29	20	13	(421)
Veileder ute	16	18	24	21	21	(382)
Studenter ute	11	14	23	29	23	(392)

Kilde: Senter for internasjonalt universitetssamarbeid (SiU)/Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Vedlegg 2: Intervjuguide

1. Hva fremmer og hemmer og deltakelse i ERASMUS-programmet?

- a) Hvordan vil du karakterisere institusjonens strategi i forhold til internasjonalt utdanningssamarbeid?
- b) Hvordan prioriteres dette i praksis av institusjonenes og instituttets ledelse?
- c) Hvilke begrunnelser foreligger for grad av deltakelse, eventuelt manglende deltakelse i ERASMUS-samarbeidet?
- d) Er det etablert bilaterale avtaler eller annet internasjonalt utdanningssamarbeid som ikke inngår i ERASMUS?
- e) Hvilke fordeler og ulemper er det med slike avtaler i forhold til ERASMUS-samarbeidet?
- f) I hvilken grad er etablering av nye avtaler basert på en *faglig strategi* ved instituttet og i hvilken grad er det basert på *enkeltpersoners initiativ*?
- g) Er internasjonale samarbeidsavtaler/ERASMUS-avtaler knyttet til faglig strategi på andre felt som f.eks. faglige satsingsområder, knutepunkter, etterutdanning?
- h) Hvor mange faglig ansatte ved avdelingen (hver avdeling) som er involvert i ERASMUS? Er det stort sett enkeltpersoner som er engasjert?
- i) Er det noen incentiver for å få det faglige personalet til å engasjere seg i internasjonalt utdanningssamarbeid/ERASMUS?
- j) Hva er motivasjonen for å engasjere seg i slikt samarbeid?

2. Forskningssamarbeid

- a) I hvilken grad er forskningssamarbeid blitt etablert som følge av ERASMUS-samarbeidet (eventuelt annet utdanningssamarbeid)?
- b) Har forskningssamarbeid dannet utgangspunkt for ERASMUS-samarbeid evt. annet utdanningssamarbeid?
- c) Er det noe overlapp mellom forskningssamarbeid i regi av EU og ERASMUS-samarbeidet?
- d) I den grad det faglige personalet er involvert i internasjonalt FoU samarbeid og utdanningssamarbeid, hvorfor er det eventuelt ikke et slikt overlapp?

3. Regelverk og tilrettelegging

- a) Opplever du/det faglige personalet at de får tilstrekkelig hjelp og avlastning av studieadministrasjonen for eksempel i forhold til etablering av avtaler, informasjon til studentene og mottak av ERASMUS studenter fra andre land?
- b) Har du synspunkter på støtten du/det faglige personalet får fra administrasjonen lokalt og sentralt? Er det satt av tilstrekkelig administrative ressurser?

- c) Er det mye papirarbeid i forbindelse med deltakelse i ERASMUS-programmet? Har det skjedd endringer?
- d) Er det spesielle problemer knyttet til retningslinjer eller godkjenning av utvekslingsavtaler? (Ved egen institusjon, ved institusjonene en samarbeider med eller i EUs regelverk/rutiner?)
- e) Betydningen av økonomiske rammevilkår

4. Studentutveksling

- a) Hvordan kommer samarbeidsavtaler i stand?
- b) Hvilke kriterier ligger til grunn for valg av samarbeidspartnere?
- c) Etableres det nye samarbeidsrelasjoner gjennom ERASMUS-samarbeidet, eller er det i hovedsak gamle samarbeidsrelasjoner som videreutvikles?
- d) Overgangen fra ICPs til IC – hvordan synes du ERASMUS fungerer nå i forhold til tidligere?
- e) Har studentenes preferanser og/eller erfaringer hatt noen betydning?
- f) I hvilken grad avvikes ERASMUS-avtaler som ikke har svart til forventningene?

5. Utreisende studenter

- a) Har man noen strategi for å oppfordre til studentutveksling?
- b) Hva gjøres for å markedsføre tilbudet overfor studenter?
- c) Hvem har ansvaret for denne markedsføringen?
- d) I hvilken grad ser de ansatte det som sin oppgave å oppfordre til studentutveksling?
- e) Hvilke erfaringer har det faglige personalet med studentenes faglige utbytte?
- f) Hva slags faglig utbytte er det snakk om?
- g) Får studentene gjennom ERASMUS-utvekslingen tilbud om andre kurs enn det de kan ta hjemme?
- h) Har studentene problemer med å få godkjent kursene når de kommer hjem?
- i) Hva mener du om varigheten av utenlandsoppholdene?
- j) På hvilket nivå i studiet synes det som studentene har mest utbytte av å delta i utvekslingen?
- k) I hvilken grad er det norske studieopplegget endret for å legge forholdene til rette for ERASMUS-opphold i utlandet (for eksempel gjennom modifisering)?
- l) Er denne tilrettelegging positiv, eller har den ulemper for eksempel for studenter som ikke deltar i ERASMUS-utvekslingen?
- m) Arrangeres det språkkurs eller andre forberedende kurs for utreisende studenter?

6. Innreisende studenter

- a) Har lærestedet/avdelingen noen strategi for å tiltrekke seg utenlandske studenter?
- b) Hvem er i så fall ansvarlig for strategi/markedsføring?
- c) Hvilke fordeler og nytte ligger det å være vert for studenter fra andre land?
- d) Er det mye arbeid knyttet til etablering av kurs spesielt rettet mot innreisende studenter?

- e) Deltar også norske studenter på disse kursene?
- f) I hvilken grad representerer disse kursene en ekstra undervisningsbelastning?
- g) Hvordan stiller det faglige personalet seg til å undervise på engelsk?
- h) Er det andre forhold knyttet til det å motta de innreisende studentene som krever ekstra tilrettelegging og merarbeid?
- i) Er det spesielle problemer knyttet til å etablere kurs som de samarbeidene institusjonene kan godkjenne? (ECTS)
- j) Har studenter som har studert i Norge problemer med å få godskrevet studiet i hjemlandet?
- k) Hvilket faglig utbytte har de innreisende studentene? (varighet, faglig innhold, annet)

7. Lærerutveksling

- a) Har instituttet/avdelingen vært involvert i lærerutveksling?
- b) Er det andre former for lærerutveksling mellom institusjonene for eksempel i form av gjesteforelesere?
- c) Hvorfor/hvorfor ikke?
- d) Hvordan kommer samarbeidsavtaler i stand?
- e) Hvilke kriterier ligger til grunn for valg av samarbeidspartnere?
- f) Etableres det nye samarbeidsrelasjoner gjennom ERASMUS-samarbeidet, eller er det i hovedsak gamle samarbeidsrelasjoner som videreutvikles?
- g) Hvilke tiltak kan iverksettes for å øke lærerutvekslingen/ gjøre den mer attraktiv?
- h) Hvilke erfaringer er det med dette? Betydning for fagmiljøet/undervisningsopplegget ved egen institusjon?

8. Fagsamarbeid/pensumutvikling

(Pensumutvikling lavere grad (CDI), høyere nivå (CDA), integrerte språkkurs (ILC), intensivprogrammer (IP), europeiske moduler (EM))

- a) Har instituttet/avdelingen vært involvert i pensumutvikling?
- b) Hvorfor/hvorfor ikke?
- c) Hvordan kommer samarbeidsavtaler i stand?
- d) Hvilke kriterier ligger til grunn for valg av samarbeidspartnere?
- e) Etableres det nye samarbeidsrelasjoner gjennom ERASMUS-samarbeidet, eller er det i hovedsak gamle samarbeidsrelasjoner som videreutvikles?
- f) Hvilke erfaringer er det med dette? Betydning for fagmiljøet/undervisningsopplegget ved egen institusjon?

9. Tematiske nettverk

(Fremme ETCS, europeisk dimensjon, undervisningsmetoder, pensum)

- a) Har instituttet/avdelingen vært involvert i tematiske nettverk?
- b) Hvorfor/hvorfor ikke?
- c) Hvordan kommer samarbeidsavtaler i stand?
- d) Hvilke kriterier ligger til grunn for valg av samarbeidspartnere?

- e) Etableres det nye samarbeidsrelasjoner gjennom ERASMUS-samarbeidet, eller er det i hovedsak gamle samarbeidsrelasjoner som videreutvikles?
- f) Hvilke erfaringer er det med dette? Betydning for fagmiljøet/undervisningsopplegget ved egen institusjon?

Vedlegg 3: Evalueringen av SOKRATES 1

EU-kommisjonen har igangsatt en omfattende evaluering av den første fasen av SOKRATES-programmet, som løp fra 1995-2000. Et underprosjekt av denne dreier seg om ERASMUS og er koordinert av Wissenschaftliches Zentrum für Berufs- und Hochschulforschung og Gesellschaft für Empirische Studien i Kassel, Tyskland (http://europa.eu.int/comm/education/evaluation/socrates_en.html)

Målet med evalueringen av SOKRATES 1 har vært å vurdere i hvilken grad programmets mål er oppnådd, å skaffe til veie kvantitative og kvalitative data for å se på hvilke virkninger programmet har hatt for målgrupper og utdanningssystemer, samt å vurdere effektiviteten av operasjonelle og organisasjonsmessige mekanismer. Hovedproblemstillingene har vært sentrert rundt:

- Programmets effekter (*Impacts*),
- Bruk av offentlige midler (*Community funds*) for å nå målsettingene
- I hvilken grad strukturer og mekanismer for implementering fungerer etter hensikten
- Resultater og prosesser skal kaste lys over målgrupper som kan bidra til at spredning av resultater (multiplier effect).

Et utgangspunkt for evalueringen var å finne ut i hvilken grad kritiske innvendinger som er reist mot programmet er berettiget. Eksempler på slik kritikk er:

- Overbyråkratisering
- Underfinansiering (midlene blir ”smurt” for tynt utover)
- Overflatiskhet (vekt på synlige handlinger framfor substansiell endring)
- Uklarhet i aktivitetenes form
- Blanding av over- og understyring
- Dilemmaet om kvalitet versus spredning
- ”Innovasjonsfella” (konflikten mellom videreføring av vellykkede komponenter og prioritering av nye aktiviteter)

Det var også en målsetting å vurdere hvilke aktiviteter som burde opprettholdes. Man ønsket å se på et bredt spekter av mål og forventninger, ikke bare de formelle, men også mer uformelle mål og skjulte agendaen. Man ønsket også å ta høyde for aktørers og brukeres synspunkter, ikke utelukkende statistikk og foreliggende dokumenter. For mange av analysene forelå det sammenlignbare data fra 1990/1991, slik at det var mulig å se på utviklingen over tid.

Evalueringen av ERASMUS besto av flere delprosjekter:

- Analyse av ERASMUS’ administrative databaser
- Postalt spørreskjema til institusjonskoordinatorer for ERASMUS
- Postalt spørreskjema til fagpersonale
- Postalt spørreskjema til ERASMUS-studenter i 1998/99

- Survey blant tidligere ERASMUS-studenter
- Analyse av applikasjoner og rapporter fra ”tematiske nettverk”
- Analyse av dokumenter og workshops med koordinatorene og partnere i pensumutvikling og Intensive programmer

Evalueringen av SOKRATES 1 har trukket veksler på to ulike spørreskjemaundersøkelser for å få kunnskap om overgang til arbeidsmarkedet, begge i regi av CHEERS (Careers after Higher Education: A European Research Study). 395 ERASMUS-studenter fra fem land (Danmark, Storbritannia, Frankrike, Spania og Finland) er med i utvalget, og de blir sammenlignet med andre studenter som har deler av utdanningen fra utlandet og studenter som ikke har vært på utvekslingsopphold.